

1911

-პედაგოგიური და სალიტერ. ჟურნალი

განათლება

8(65)
3-20

(წელიწადი მეოთხე)

ი ვ ნ ი ს ი

1911 წ.

ბესარიონ ბელინსკი.

განათლება

(წელიწადი მკათსე)

VI

ივნისი

1911 წ.

ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მან.
ნახევარი წლით . . . 2 მან.
სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
ორ მანეთად.

ცალკე ნომ-
რის ფასი

30 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება **თბილისში** წერა-
კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში და
„ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და
ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ აღ-
რესით: Тифлисъ Дворянская Грузинская
Гимназія: **Л. Г. Боцадзе.**

საუბარი

ანუ დაკვირვებითი თვალსაზრისი სწავლება

დაკვირვებითი სწავლება — თითოული
საგნის სწავლების გაცემილია. ბავშვებს
აჩვენებენ რომელსაში საგანს, რომ ყოვე-
ლის მხრით დაუკვირდნენ მას და კითხვე-
ბის საშუალებით, რომლითაც ბავშვის
გულის-ყურს მიჰყავთ საგნის ამა თუ
იმ მხარეს, თვითონ ბავშვებმა უნდა გა-
მოარკვიონ საგნის არსებითი მხარე, თე-
სება, ხმაურება და წარმოშობა. თუ მას-
წავლებელს ამ საგნის სწავლება რიგთანად
აქვს სკოლაში დაყენებული, ამით იგი
დიდს სამსახურს გაუწევს სკოლას. როცა
ბავშვი დამოუკიდებლად უკვირდება საგ-
ნებს და მოქმედებთ, სწავლობს მათ
ბუნებას და თვისებას, ის სხვანაირი თვა-

ლით დაუწყებს ცქერას თვით უბრალო
ჩვეულებრივ ნივთებსაც. სრული ჭეშმა-
რიტებაა, რომ ბევრმა იცის მარტო სახე-
ლი საგნისა და არა თვითონ საგანი.
საგნის გასაცნობად საჭიროა დაკვირვება,
ამისთვის კი მარტო ნახვა საგნისა და
მოსმენა რისიმე იმის შესახებ არ კმარა.

უტყუარი პედაგოგიური ჭეშმარიტებაა —
რამდენადაც მეტი გარეგანი გრძნობა
იღებს მონაწილეობას საგნის შეთვისება-
ში, მით უფრო მეტი შთაბეჭდილება რჩე-
ბა ბავშვის გონებაში და მით უფრო
ძლიერად მოქმედებს ბავშვზედ ესა თუ
ის საგანიც. გარეგანი გრძნობათა გარე-
შე ვერაფერს შეუძლია მისწვდეს გონე-

ბაშდისოა“, ამბობს კომენსკი. თვალსაჩინო სწავლების დანიშნულებაა მომართოს და ამოძრავოს ბავშვის ყველა გრძნობანი. ამასთან ბავშვებს უვითარდებათ უსაქიროესი დაკვირვება, საგნების ანალიზი და ცოდნა უმთავრესის გარჩევისა მეორე ხარისხიანისაგან; ბავშვს უვითარდება აზროვნების ნიჭი, მისი მეტყველება მდიდრდება აუარებელის სიტყვებით და გამოთქმით. ცხადია, რომ განმარტებით კითხვას არ შეუძლია დაკვირვებითი სწავლების ადგილი დაიჭიროს, რასაც ფიქრობდნენ ზოგი პედაგოგები და მათ შორის რუსების ცნობილი პედაგოგი უშინსკიც, რომელსაც საჭიროდ არ მიაჩნდა დაკვირვებითი სწავლის შემოღება, როგორც ცალკე საგნისა. განმარტებითი კითხვას შეიძლება ვარგუზოთ დაკვირვებითი სწავლების დამატებითი როლი, მაგრამ ამ უკანასკნელის მაგიერობას ის ვერ შეასრულებს.

თვალსაჩინო გაკვეთილებზე მოწაფეები მზა-მზარეულს ცოდნას კი არ იღებენ, არამედ თვითონვე მასწავლებლის ხელმძღვანელობით მივიღენ ცნობილ კეშმარიტებისადმი, მოკლედ გაივლიან იმ გზას, რასაც მიჰყვებოდა მეცნიერება ამა თუ იმ საგნის გამოკვლევაში. იმის მაგიერ რომ ჯერ წაიკითხონ სტატია რომლისაზე საგნის შესახებ და მერმე უჩვენონ ეს საგანი, ბევრად უფრო სასარგებლო იქნება, თუ პირველად საგანს უჩვენებენ, განსაზღვრავენ მის თვისებას, ბუნებას და შემდეგ წაიკითხებენ წიგნში, შეამოწმებენ აღმოჩენილ კეშმარიტებას.

საჭიროა საუბარის დაწყება მარტივის და ბავშვების მიერ ცნობილის საგნებიდან და თან და თან გადასვლა მოძნელო საგნებზე, თან და თან გართულება და მთელი კურსის სისტემაში მოყვანა. არ

არის საჭირო საუბრის დროს გამოედევნონ წვილმანობას, საჭიროა მხოლოდ არსებითი მხარე საგნისა, თორემ კოცხალი და საინტერესო მუშაობა მშრალ სხოლასტიკურ სამუშაოდ გადაიქცევა.

ყველა მოწაფეს უნახავს და ყოველ დღეს ხედავს ცარცს, მინას, შაქარს, მარილს, ქვას, მელანს, ტყავს, ქაღალდს, სხვა და სხვა ლითონებს, მაგრამ ამაჰკითხეთ რა თვისება აქვს ამ საგნებს, სად და როგორ პოულობენ, — ვერ გიპასუხებენ. საუბრებს ამ მხრით დიდი მნიშვნელობა აქვს. აქ ბავშვები ცოცხალ და საინტერესო საუბრების საშუალებით იძენენ მრავალ ცოდნას საინტერესო საგნების შესახებ. საყურადღებოა აქ უფრო ის არის, რომ ბავშვები გაეცნობიან იმ წესს, რასაც მეცნიერება ადგას კეშმარიტების აღმოჩენაში და ბავშვებსაც შეძლებას მისცემს ხალისიანად წაიკითხონ სერიოზული რამე. რასაკვირველია აუცილებლად საჭიროა, რომ სკოლას საკმარისი კოლექციებიც ჰქონდეს დაკვირვებით სწავლებისათვის.

ამ უკანასკნელ ხანებში ამერიკაში, დასავლეთ ევროპაში და რუსეთშიაც კი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ სკოლებში საუბრებს. შეიმუშავეს ერთნაირი წესი — ბავშვების მიერ სასაუბრო საგნების მოდელების კეთება, თიხისაგან შექმნილი. თვალსაჩინო სწავლებას ამყარებენ კომენსკის აზრზე: „ხალხს უნდა ასწავლონ, რაც კი შეიძლება, რომ ამოკრიფონ ცოდნა არა წიგნებიდან, არამედ ციდან და დედამიწიდან, მუხებიდან და წიფლებიდან. ე. ი. მათ უნდა გაიცნონ და გამოიკვლიონ თვით საგნები და არა მიიღონ მარტო სხვისი დაკვირვებანი და რწმენანი ნივთთა შესახებ“. სასაუბრო საგნების მოდელების კეთება შემოღებუ-

ლი იქმნა გერმანიაში ამ 10—12 წლის წინად ლეიპციგის და დანციგის მასწავლებელთა საერთო კრების შედეგ. მოწაფეები სასაუბრო საგანს აკეთებდნენ თიხისგან, ხისგან ან სხვა მასალებისაგან. მაგრამ ეს საკმარისი არ იყო, რადგანაც მოძღვრების კეთება მხოლოდ შეხებას და მხედველობას ავითარებდა, სხვა გრძნობები კი მივიწყებული იყო; ამას კი წმინდა მექანიკური მუშაობის ხასიათი ემჩნეოდა. ამ სახით მოძღვრების კეთება თითქმის ცალკე საგანს შეადგენდა, მაშინ როდესაც ჰერტლის აზრით ის უნდა შეადგენდეს სწავლების პრინციპს.

თავის წერილში „Das formen im Unterichte“ არტურ ლიტტრიხი იძლევა ჰერტლის მეთოდის დაწვრილებით შემუშავებას.

საგნების დაკვირვებით შესწავლის დროს ლიტტრიხს საჭიროდ მიაჩნია ხუთი საფეხური: ა) გრძნობითი მიმღეობა, რისთვისაც საჭიროა ყურადღება მიექცეს, რომ შეძლების დაგვარად ყველა ხუთი გრძნობა იქმნას განვითარებული. ბ) ამა თუ იმ საგნის თვისებათა დასაბუთება; გ) საგნის პლასტიკური გამოხატულება; დ) საგნების ხატვა, და ე) სიტყვიერი გამოხატულობა.

ესთქვით შესასწავლი საგანია კვერცხი. ამას თავდაპირველად გაიცნობენ შეხებით, მხედველობის დაუხმარებლად, ამასთან უნდა განსაზღვრონ მისი ზედაპირის ფორმა, მასალის თვისება, რომლიდანაც ის შესდგება; შემდეგ—მხედველობით (განსაზღვრა საგნის ფერის); შემდეგ მსმენელობის გასავითარებლად მასწავლებელი აგორებს, ან სტეხს კვერცხს; მოწაფეები კი, რომლებიც ვერ ხედევენ ამას, განსაზღვრავენ რა საგანი იძლევა ამა თუ იმ ხმაურობას. ყნოსვის გასავითარებლად

აყნოსვინებენ ლაყესა და ახალ კვერცხს; გემოვნების გასავითარებლად შინჯავენ უმს, თოხლოს და მაგრად მოხარშულ კვერცხს—რასაკვირველია გემოვნება და ყნოსვა—ეს ორი დამალი გრძნობა შეიძლება იშვითად ავარჯიშონ. საგნის ამა თუ იმ თვისების მიზეზთა ასახსნელად მოწაფეებმა დამოუკიდებლად უნდა გამოარკვიონ, მაგალითად კვერცხის ნაჭუქი რატომ თხელი არ უნდა იყოს? რატომ არ კმარა მარტო კანი უნაჭუქოდ? ამ საგანზე საუბრის შედეგად განმარტებული იქნება, რომ წიწილს შეუძლიან განვითარება კვერცხის მაგვარ კანში. პლასტიკური გამოხატულება საგნისა (თიხისაგან) შეიძლება ზეპირად, მოწაფეებს არ უნდა ჰქონდეთ თვალწინ კვერცხი. შემდეგი საფეხურია საგნის დახატვა. მაგრამ პლასტიკურ გამოხატულებიდან კარანდაშით დახატვამდის დიდი მანძილია, ამიტომ ურჩევენ ჯერ საგნის რომელიმე მხარე აღბეჭდონ, თუნდ სველ ქვიშაზე და შემდეგ შეუდგენენ ხატვას. უკანასკნელ საფეხურს სიტყვიერი აღწერილობა შეადგენს: მოწაფეები დალაგებით გადმოგვცემენ ყველა ცნობებს და შთაბეჭდილებებს, რაც მათ მიიღეს გრძნობათა საშუალებით.

უკვე ამ მოკლე მიმოხილვიდანაც ცხადია, თუ რას წარმოადგენს ახალი მიმართულება საუბრის სწავლებაში: მას მიზნად აქვს, რომ არამც თუ თვალი, არამედ ბავშვის ყველა გრძნობანი, განსაკუთრებით შეხების გრძნობა გარმონიულად ვითარდებოდეს და მიაღწევდეს განვითარების უმაღლესს საფეხურამდის, ვიდრე რასაც აღწევს იგი თვალსაჩინო სწავლების დროს ჩვეულებრივს დაკვირვებით გაკეთებულზე უმოძლეოდ. სკოლებში მომხდარმა ცდებმა გვიჩვენეს, რომ

ცოდნა, რასაც მოწაფეები იღებენ ზემო აღწერილის წესით, უფრო მკვიდრია და დიდხანსაც რჩება მათ მეხსიერებაში. კომენსკიც სამართლიანად ამბობს: „შეგნება საგნისა, რასაც მაძლევს მხედველობა, სმენა, ყნოსვა, გემოვნება, შეხება, დაწვევა ტვ-ნს, როგორც აღბეჭდილება, რომელიც არ ჰქრება იმ შემთხვევაშიაც კი, როცა საგანი თვალსა შორდება“.

გარდა ამისა ასეთი სწავლება უღვიძებს ბავშვებს ხალისს და აჩვევს მათ შეგნებით დაუკვირდნენ გარშემო არსებულს საგნებს; ამასთან ერთად ბავშვები მალე ეჩვევიან დამოუკიდებლად გამოძებნონ მიზეზები სხვა და სხვა მოვლენათა შორის.

უხერხულობა საუბრების შეერთებისა მოდელების კეთებასთან იმაშია, რომ ეს მეთოდი სწავლების დროს ბევრს დროს ითხოვს. მაგრამ მასწავლებელს შეუძლია განსაკუთრებული ყურადღება მიჰქციოს მოდელების კეთებას კლასში თავდაპირველად, ვიდრე მოწაფეები ცოტად თუ ბევრად გავარჯიშდებიან, შემდეგ კი მოწაფეები კლასს გარედაც განაგრძობენ ამ ამ ვარჯიშობას მასწავლებლის დაუხმარებლად. სასურველია, რომ ეს ახალი მეთოდი საუბრის სწავლებისა განხორციელდეს ყველა ჩვენებურს სახალხო სკოლებში.

ლ. ბოცვაძე.

ლიტერატურული შენიშვნები

მოქალაქობრივი მოტივები ჩვენს პოეზიაში

Какъ Анолоновъ строгій сынъ
Ты не увидишь въ нихъ искусства,
За то найдешь живыя чувства,
И не поэтъ, а гражданинъ.

რილევი.

რილევი რუსეთის ცნობადი პოეტი და საზოგადო მოღვაწე იყო. ის, სხვათა შორის, ზუშკინის პირად შეგობარი და დიდი თაყვანის მცემელი იყო, მხოლოდ ნიჭიერ პოეტის ერთი რამ არ მოსწონდა: მისი გადაჭარბებული არისტოკრატიული მიდრეკილება და თავისებური შეხედულება პოეტზე და პოეზიაზე („ხელოვნება ხელოვნებისათვის“). გულნატკენმა რილევმა ერთხელ მისწერა ზუშკინს შემდეგი: „შენ არისტოკრატი გამხდარხარ; ამან შე გამაძინა. შენ უნდა მოგწონდეს თავი ხუთასი წლის აზნაურობით?

ამაშიაც ვხედავ ცოტადეხს ბაირონის წაბადვას. იეჟ, თუ ღმერთი გრწამდეს, ზუშკინად! შენ თავის თავად ეოხადი ხარ... შენ გაუცინებთ თვალ-ურს გადაქნებს მთელი რუსეთი; საზოგადოებას შენ უფარხარ, შენ გაჯერახ, შენ გაბაჟენ. იეჟ პოეტი და მოქალაქე“.... ეს ის ხანა იყო ზუშკინის მოღვაწეობაში, როდესაც მან შელინგის ზედ-გაუღებით შეიმუშავა მადლი, მაგრამ ცხოვრებაზე დაშორებული და ცალმხრივი, შეხედულება პოეტზე და პოეზიაზე. ამ შეხედულებით პოეზია „ღუთაებრივი სსწყარია“;

ზოეტი „მდედრისხურია“; მის სულში — „წმინდაო წმინდა“, სიღრმე უბრალო მომავლადეს ქვეყნიერის სურვილ-მისწრაფებით შესვლა ღერძალეული აქვს. ზოეტი „ხეცის შვილია“; ის მადის მარტო, თავისუფალ გზით, იქითაქნ, სიათვეს მიიწევს მისი თავისუფალი გონება და არავის არ აძლევს ანგარიშს თვის შემოქმედებაში: ზოეტი თვით თავისი მსახურობს. ამისთვის ნამდვილ ზოეტის სიმღერა თავისუფალია, არავითარი წესობრივი, დღაქტიური და, მით უმეტეს, უტილიტარული მიზნის ის არ ემსახურება. უნდა არსებობდეს „ზოეზი ზოეზიანთვის“, „ხელოვნება ხელოვნებისთვის“. ბრბოს, რასაკვირველია, ეს არ ესმის. ის ზოეზიანს თხოულობს და გამოდის სარგებლობას. იმის აზრით „თიხის ქოთანა“, რომელშიაც სჭმელს იხარშაში, მისთვის უფრო სასარგებლოა, ვინემ ახვალონ ბელგედერის ქანდაკება. ამხარად ბრბო თხოულობს ზოეტისაგან საზოგადოების სამსახურს; სურს, რომ ის გახდეს „მასწავლებელი“; ან „გამეცხველი“ თანამედროვე ცხოვრების. შევდგამა, გაუგებრობა. რა მშვიდობიან ზოეტის საქმეა სწავლის და ჭეივნის ის საზოგადოება, რომელის სწავლება-გასწორება მხოლოდ „მარხებით“, „საზერობილებით“ და „ცულებით“ შეიძლება? მასთვის მადლი, ზეცური დახმონულება აქვს...

ერთს ხანობაში ზუშკინი ასეთს უკიდურეს აზრს ადგას; ასე ამბობდა ზოეტს და ზოეზიანს ცხოვრებას, სკლერ-ბოროტო საკითხებს, მოქალაქობრივ მოღვაწეობას.

სხვათა შორის, ასეთი თავისთავად უკიდურესი შეხედულება გამოწვეული იყო ცრუკლასიციზმის მძვინვარე უტილიტარიზმით, მაშასადამე წარმოიშვა, როგორც რეაქცია ამ მიმართულებისა.

ერთ დროს ბელისკიც, გატაცებული ტიპელის მოძღვრებით, ხელოვნების სამთავროს

განცალკევებულ, უმადეს სამთავროთ სთვლიდა. ხელოვნება, მისის აზრით, იკვლევს სამარადისო კითხვებს, მისწრაფის ჭეშმარიტებისაკენ და არავითარი კავშირი და დამოკიდებულება არა აქვს ცხოვრების წერილმანუთან. ჭეშმარიტი მსატკარი მხოლოდ ის არის, ვინც ჭეშმის **შეუგებლად**, უმიზნოდ; ამისთანაა არიან: ჭოყერისი, შექსირი, გიოტი, ზუშკინი.

როგორც ვიცით, ზუშკინი ეთვალის ბრმად არ მისდევდა ამთვის ტერაქტიულ შეხედულებას და ხშირად თითონ „სიტუაციის სწავლა ადამიანთა გულს“ და, ივევნადის მსხვილით აღჭურვილ-შეარადებული, ციხისა და ბოროტებს. ბელისკიმაც ბოლოს დროს რადიკალურად შეიცვალა შეხედულება. ახლა, მისის აზრით, ლიტერატურა უნდა ემსახურებოდეს ცხოვრებას და მისი სკლერ-ბოროტო საკითხებს.

«Ты-сибарить, сластена. —
белиски ერთს მეგობარს—Тебѣ,
давай поэзію да художества — то да
ты будешь смоковать и чмокать губами! А мнѣ поэзіи и художественности нужно не больше, какъ на столько, чтобы повѣсть была истинна... Главное-чтобы она вызывала вопросы»...

რუსეთში თორავს „ზოეზიან ზოეზიანთვის“, „ხელოვნებას ხელოვნებისთვის“ ჭეჟდა და დესაც ჭეჟეს მომხრე—მიმდევარი. ზოგიერთნი მათგანი შემოქმედებითი ნიჭითაც იყვნენ და არიან დაჯილდოებულინი. მათ რიცხეს ეკუთნიან: ვერეტიჩიოვი, ან. მაიკოვი, ზოლოტნიკი, ფეტი, ად. ტოლსტოი. მათის აზრით, ზოეტი „დაბად ღმერთია“, ზოომეთესია, რომელმაც ზეციდან ქვეყანად ჩამოიტანა აღიღკაბერივი ცეცხლისა. ის ღმერთთან უფრო ახლოს არის, ვინემ ადამიანებთან. ქვეყანად რომ დაიბრუნეს, ეფირი რომ დასწელდეს და

და ხათმა გასჭედით მთელი სიყვარო, ზოგჯერ მანც არ უნდა აღელდეს, არ უნდა აშოთოდეს (გენგეტირთვი) მართლდა. ხან-დისხან ზოგჯერ ვარდება ცხოვრების ჯურ-ღმუღში და სტორიის ბოროტებას ცნობის მიერგევი ლექსს. მაგრამ ეს მხოლოდ წუ-თიერი მდგომარეობაა; ჩვენს მას ისევ წარ-ტაცებს წმინდა მშვიდობიანი შთაგონება ცის ლაქვარდისკენ, შორს, შორს, დედამწისკენ. ამ დროს ზოგჯერ აღმანიებისკენ დაშორებუ-ლი და უგელასთვის უნდა (მაკოვი).

ბედი ზოგჯერ მიძევა, მომეტებულად მა-შინ, როდესაც „სამართა“ დროა. ასეთს დროს „ზედის შვილი“ განიღდის მწარე სულის გვერდებს, გრძობს, რომ მას არ თა-ხუტობს საზოგადოება, როგორც გამოუ-სადგარ ჰომოდროს. მაგრამ მან მანც არ უნდა უღალატოს მიზანს. (ზოდანსი).

„წმინდა ხელთახლის“ მიმდევართა შეხედუ-ლობით ზოგჯერ, რომელიც გამსხურება ბრძოლს, მონა, ვინაიდან თვისი სული ბაზარში გა-მოაქვს გასასივლით (ფეტი).

მეცხრამეტე საუკუნის ქართული ლიტერა-ტურა და მთლად საქართველო განიღდის რე-სიონის კულტურის და ლიტერატურის ზედგუ-ლენას. ჩვენი ნასწავლი თავად-სწავრობა (მე XIX სუკ. მესამე წლები) და „შერეულ წოდების“ წარმომადგენლები (ბოლოს დროს), რომლებიც წრიდან გამოვიდნენ ჩვენი ზოგ-მწერლები, რუსულ სკოლაში და უმთავრესად რუსულ მწერლებზე იყვნენ და არაინ აღზრ-დიდნი. მათს ზოგჯერ სხივად გაისმის მო-ტივები რუსეთის მკონების: სხვა და სხვა ლიტერატურული მიმართულება ჩვენში მარ-დებოდა და მარდება უმთავრესად რუსულ ლიტერატურის ზედგულენით.

რამელიმე მკითხველს გამოსახულ მიმართუ-

ლებას რუსულ ზოგჯერ ჩვენში უგულვების ნოლოდა და ეავს მიმდევარი. მხოლოდ ერთმა მიმართულებამ ვერ მოაკიდა ჩვენში ფეხი, ვერ ჰმავა ჩვენ ზოგჯერ მიმდევარ-თან-მგონობა: ეს არის თეორია „ზოგჯერ ზოგ-ზიისთვის“, „ხელთახლის ხელთახლისთვის“.

და ეს მაშინ, როდესაც ამ თეორიის იდეო-ლოგები რუსეთის უდიდესი ზოგჯერ იყვნენ. ეს მოკლენა იმას მოწმობს, რომ მე-XIX სუკ. ჩვენი ლიტერატურა თუქვა დარბ-მისუსტებული იყო, მაგრამ თვისი დიდი წარ-სულ ისტორიის მეტებით, არც ისე დაღა-რებული-დაგნიებული იყო, რომ აღდო არ აღდო ცხოვრების, არ შეგნო საქმეთა ვითარება, თვისი მოწოდება-დანაშნულება და გამართოვ-ასლად სხვა ლიტერატურის, როგორც ეს წესია დარბ და ახლ ფეხ-ადგმულ ლიტე-რატურისთვის. ისტორიულ ჩარხის ტრიალმა და ცხოვრების რეალურ მდგომარეობამ, სხვა-თა შორის, ჩვენ ზოგჯერ განსაკუთრებული იდეალი დაუსახა: მათ არ უხერხებოდათ და არც სურდათ გაეწევირათ ცხოვრებასთან კაუ-შირი, ხადეს და მას მისწრაფებას დაშორე-ბოდნენ, მარტო „წმინდა, სამარადისო და ფაქიზ“ ჰსებებით დაეცემით მსმენელები და ცხოვრებისკენ წამოყვებული „დაწევილი კითხვებისთვის“ არ გაეცათ ზასუხი. ისინი გრძობდნენ, რომ მათ იმეხას არ შეგვერდა გამხარ იყო მუხად წიგნსაცავების, მუხეუ-შების, სოფხო კერის, დამკვდებულ მოგ-ზაურობის, მშვიდობიან სიამოვნების და სა-ზოგადოდ უმთავრესი რწმენა-ცხოვრების. ისინი ვერ გახდებოდნენ „ქურუმებად“, ვერ ეტოდნენ თანამოძეებს: „Подите прочь, какое дело поэту мирному до вась“, რადგანც ეს იქნებოდა თვისი რწმენა-იდეალის უარყოფა. რა დროს „უმწიკვო სილამაზეზე, წმინდა ხელთახლისკენ“ ოცნება-მსვლელობა იყო, როდესაც ნიდაგი ირეუდა, ძილის სამეფო დამკვიდრებულ იყო, ქართულები

„ეველა მუხჯი, ეველა ურუი, ეველა უხჯი“ გამსდარიუენ და ისე დაჰკარგოდათ გონება-მოსაზრება, რომ, როდესაც მათი საკუთარი სახლი იწოდა, „ისხდნენ ღლანზღანდარობდნენ. ჩვენი მგოსანთა სჯასულოდ, მთ სხვა ჰხვსე აჟურეს ჩანვი, სხვა დევიზი დაისახეს სჰმოქმედოთ, სხვა დროს აფორაღეს. მათ სჯიროდ გამოცხადეს, რომ „იმისთვის არ მღეროან, რომ იმღერონ, ვით ფრინველმა გარეულმა და რომ ისინი სულ სხვა მიზან-დან-მხულებისათვის გამოგზავნა ქვეყნით ცაშა“. არც ერთს ჩვენს ზოეტს, ბარათშედიდვან დაწვებული ჩვენი უკანასკნელ დამწეებს ახალ-გაზდა ზოეტებად, არსებითად არ უღელატონა ამ დევიზისათვის. ეველა ქართველ ზოეტს, განურჩევლად ნიჭ-ტალანტის სიძლიერისა, მიმართულება-რწმენისა, უმთავრეს მოტივად სიმთაჟღერისა და „გალობისა“ მოქალაქობრივი მოტივი დაუსახეს. ამისთვის მათ ზიარხელად და თამამად შეუძღვანთ თავის თავზე სთქვანს **„ჩვენ ქურუმნიც ვართ და მოქალაქენიცო“**. ეს ზეზღიდისტური ელემენტი ჩვენი ზოეზაში უმთავრესი დედა-ძარღვია, შეურეველი საძირკველია, რომელსედაც აშენებენ ჩვენი მგოსნები თავიანთ რწმენა-იდეალის ტადარს. ისინი უმთავრესად „ქვეყნის შეიღნი“ არიან, ქვეყნიურ ჭირ-ვარში გაუხდიათ სიმღერის სჯანათ. იშვიათი მათგანი კარგამს დროს და შეზოქმედებითი ძალას ზიარდ გრძნობების, კერძო სულის გეუთების ანალიზ-გამოსატვისათვის. ზიარდი შეურაცყოფილი თავმოყვარება, შეზღუდული, შეწყვილული სიყვარული, სარწმუნოებრივი ექვანობა და მტანჯული უარყოფა, თჯახური უსიამოვნობა, უბედურება და კეთილმოური შევწრება — ეოველივე ეს ერთად ან კერძოთ არ შეადგენს ჩვენი მგოსნების მთავარს მოტივს, თუმცა ბევრს უცხო ქვეყნის ზოეტებს ზოეზიის დერძათ ეს ზიარდი მოტივება უხმარათ. ამისათვის, თუ რომელიმე ერის ზოეტებს

აქვით უფლებას ჩათვალონ თავი „მსოფლიო-გოდების“ ღირსეულ წარმომადგენლებლად, მაშინ მათ შორის ქართულ მგოსნებსაც აქვთ ეს უფლება. შეიძლება ეს აზრი ზოგისა გა-ვიადებულად მოეჩვენოს. ზიარულ შეხედვით მართლაც სისაცილოდ მოეჩვენება მეოთხელის ჩვენი ზოეტების **„პირველობა“** იმ სიუ-როში და შეზოქმედება-სამეფოში, სადაც მო-გაშავსე ფარსკველავით ბრწყინავენ ისეთი ხე-ლოფების ბუმბერზნი ქერუშნი, როგორიც არიან ბაირონი, შილევი, ლერმონტი და სხვა წარმომადგენელნი „მსოფლიო გოდების“ და „საკაცობრიო ქმუნიას“. რა სავიარეუ-ლია, არამც თუ სხვა ვინმე, ნიოლოზს ბარათშიდელი შექმნილ-გამოთქმულ-დაბეჭდილ თავისი ხაწარმოებით ვერ შეადრება ბაიროსს და შილეერს, მაგრამ ნიჭით, ტემერამტრით, გრძნობათა სიღრმე სიჯანით და გამოხატუ-ლობის უნარით, ჩვენის დრმა რწმენით, ის არც ერთს და არც მეორეს არ ჩამოუფარდება. აი საქმე რაშია. იმ დროს, როდესაც მოწი-ნავე და განვითარებულ ერებს ეავთ მხოლოდ თითო ოროლა მსოფლიო გოდების წარმო-მადგენელი და მოქალაქობრივი აზრ-მისწრა-ვებათა გამოხატველი, ამ დროს თითქმის მთელი გუნდი ქართველ მგოსნების უმთავრესად ამ ხსიათ-მიმართულებისანი არიან. აი სწორეთ ამ მხრივ ქართველ მგოსნებს in corpore თვლსახით ადგილი უჭირავთ ზოე-ზიის ზემორე ადინშულ მიმართულებაში. ეს მიმართულება-მადრეკილება ქართულ ზოეზიის არ არის სტიქიური, დროებითი და ცვალებადი. მთელი მე-XIX და მე-XX საუკუნის ჩვენი ზოეზაში ეს მიმართულება წითელი ძაფივითაა გავლებული და შეაჯგენს თითქმის არსებით და უცვლელ თვისებას. ზოეტი ქვე-ნის შეიღია; ცხოვრება და მისი ვითარება ასახრდების მის აზრ-ფსიხიკას. სხანს, რომ ამ ცხოვრების მსვლელობა-მოწეობილობას მიუ-ღია ელფერი ჩვენი მგოსნების შეზოქმედები-

სათვის. ხსიათი მათის შემოქმედების მხოლოდ მაშინ იცვლის ფერს, რადგან თვით გარემოებანი შეიცვლებიან ან, როგორც ბარათაშვილი იტყვის: „როს გათენდება დილა მზიანი და ეოველს ბინდს ის განანათებს?“

ზორველი მძლავრი გამოხატველი მოქალაქობრივი მოტივისა ჩვეს ზოგადად იყო უკვდავი ნ. ბარათაშვილი. მან საუცნოდ ჩამოაყალიბა ის გრძნობა, „გვინის ტუპები“ გაანთავსა და წარმტაცის ენერგიით გამოსიტყვა. ზოგჯერ დასტორის ფუტუნებზე; გრძნობის მისი „მაგობის“, ხედავს ქართველების „ხეობრივად დაცემას და სულიერ დაქვეითებას. მას აქ, ამ ფუქსივან თანამედროვე ცხოვრებაში, ვერ უზოვია სულის სიმშვიდე, „მოკვდომია ემაწილის ბრმა სარწმუნოება“, ვერ აუტია „ტაძარი“, ვერ დაუნიოთ ამ ტაძარში გზის მანქანებელი „ღამაზარი“. მისი თბილ სულს ვერ უზოვია შეება ვერც სივარულში, ვერც სარწმუნოებრივ გრძნობაში; კაშანი გვლარ მოუშორებია. „სივლა“ ზოგჯერ საშობლოდ სივარულშიც ვერ გახელა, რადგან ეს გრძნობა, თუმცა უსაზღვრო, მაგრამ უნეტკო იყო: „ადარა აქვს მას ნდობა ამ სოფლის! გვინიან, აგრძელვის, არღარ იცის ვის აუწიოს დაფარული მან გრძნობა, გვიტყობა ხელმეორედ მას ნდობა“. ტუვილად ემუდრებ-გეგდრება ის ზედიერ მამას—„ცხოვრების წყაროს“—რომ არ დაქროდეს მის „ნავს ქართა ვნებისა და მიეტეს მას სადგური მუდრობისა“. უნათოდ ეტებს ზოგჯერ სხვა რამ საგან-საზღვლებას, რომ მან „ზვიანის სხივი მის გულს კვლად“ და კვლავ „განანათლოს ცა მისი ესრეთ საზარი“ ვერა, ვერსად ჰზოვა მან თავისუფალი, „ნათესაუდარი“. დადის მგოსანი მჭუმხარე გულით, მას „ნეტრება არ სადარესი“, მის გულში დასადგურებულია სივლა და მჭევდობა, „დარქნილა თბილად ისევ მწირი, მოუსაფარი“.

სუსტი ბუნების ჯამიანი ვერ გადიტანს ასეთს სულიერ ტრაგიზმს, ასეთს „თბილას სულისა“ და, სისო მისილი, იმედ წარხილი, უხმად დასვლის თვის ადგილს ცხოვრებაში ფაზიკურ ან ხეობრივ სიკვდილით ან ცხოვრებისთან შედგებით. მაგრამ ნ. ბარათაშვილი სხვა ვარსკვლავზეა დაბადებული; მისი ბუნება განსაკუთრებულია, მისი მტწარებება ქარტუხილის მსგავსია, მთლად მისი ასრება ტიტანიურია, ზეგანურია. ამისთვის მისი სულის კვეთებზე, მისი აზრთა სრბოლა და გრძნობათა დღეღაც საშინელი ძლიერი არის. მართალია, მისთვის გაქრა იმედის „ტაძარი“, მისიძედა მას სოფელი ცრუ და მუხთალი და ხელში შერჩა იმედის ღამზარისა; მხოლოდ „ნეტხლი დაქრალი“, მაგრამ ის მაინც არ ემოთა ბედს, ვერ შეაშინა მისმა ბასმა მოსისხლე მტერი“. მგოსანი ტიტანიურად, ზღაპრულ დევ გმირულის ძაღლით მოაქეებს თვის „მერანს“, რომ „გადათელს ბედის სამზღვარი“. ასეთია მისი „გოგური ღტრავა“!

ბრძოლა ბედთან, შეუდრეკელი მისწრაფება მიზნისაკენ ზოგჯერ ათმობიანე-აუწყიებს სიუველაფერს, რაც შეადგენს „სიამეთა ამა სოფლისა“, მაგ. „სატრფოს გულისას“, წინაზართა საფლავს, მამულს... და უქადის შესაზარ სურათს „თხერ სიკვდილისას“. მაგრამ მას მაინც არაფერი აშინებს, რადგან ის რაცნს თავს „შვილად სოფლისა, რომელსაც ესმის მშობლისა“, მას ღრმად სწამს, რომ „არც კაცი ვარცა, რომ ცოცხალი შევდარას ესისკისოს, იეთს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვის“. გამსიკვებულ-გაფაქებული ასეთის ღრმა რწმენით, ბარათაშვილი მხნედ, თავანწირულად და სწორ უზავარ ვაჟკაცურ ზარის ხმით დაჰქივის თვის მერანს: „გაჰკვეთ ქარი, გააჰ წყალი, გარდაიარ კაღები, და ღრენი გასწი, გაურცხლე და შეამოკლე მოუთმენელსა სავალნი დღენი“. მგოსანს რწამს—

და ეს რწმენა მისი მსუღდგმულებელია, — რომ „ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულის კვეთება“, სხვას გზას გაუთავებს და მოძმეს გზას სიძნელეს გაუადვილებს... რამ „მოუწამლა“ ასე სული და გული მგოსანს? რად გრძნობდა ზოტო, ნათესავ-სწორ-ამხანაგებით გარშემოხვეული და უკლასკან ზატოვისცემული, „მწირად“ თავს? რამ მოუკლა მას „ემანუელის ბრმა სარწმუნოება“? რა იყო მიზეზი მისი „სულის თბილობის“? უმთავრესი მიზეზი მისი სულის ტანჯვისა იყო „ბედი ქართლისა“! ეს „ბედი ქართლისა“ ტრადიკულ მდგომარეობაში აყენებდა ჩვენს საუკეთესო მამულის შვილებს, რომელთა რიცხვი, სხინფათო გარდა-მაჯად და მოღუწებულ დროში, ძლიერ მცირე იყო. ამ უმცირესობის სულის კვეთების და კაეშის საუკეთესო გამომხატველი იყო ნ. ბარათაშვილი. დრო ისეთი იყო, რომ მხოლოდ დიდბუნებოვანნი და ზეკარდმო მადლით ცხეულები ახერხებდნენ „გოგურს ღტოვას“, კლდე-დრის გადალახვას და რელიურ ზირობეთან იდეურ ბრძოლას. დანახენი უმრავლესობა კი — „ქედ დრეკილი, თავ-დანდილი, სხვასთან მხთანნი, შინ ძლიერნი, მცირე, დიდი, უკლა ფიდი, ცუდღუტი და მხვიერი“ — „ქეიფში, აშოფობაში, ჭორიანობაში და ძიღში ატარებდნენ დროს. „ასეთს გამოურვევად დროს ერის უმეტეს ნაწილი საზოგადოდ ხელს შექნევს ხოლმე უთვალევი ადამიანურს, საგაყვაროსა და მამულის შეიღურს და სრულებით სასოწარკვეთილი, იმედ მიხდილი ეძლევა კაცის დამაშინებელ და შემბაღველ მოქმედებას. ჩვენშიაც ასე მოხდა“ (ი. ფინცხვა. ნაწერები, ტვ. 187.) ამ თითქმის საერთო სიჩუმე-მოღუწების დროს გაისმა მრგვიანავი ხმა ნ. ბარათაშვილის, — ხმა სასოწარკვეთილის, ცხოვრება მოწამულის, მაგრამ მაინც შეუდრეკელ-უშიშარ მამულის შეიღურს, რომელიც თავგანწირულის და მოძმეთა საკეთილ-

დღეო მოქმედებისაკენ იწვევს უკლას, ვისაც დაჭოლია „სული მამა-მამური. შინაარსი, მომართულება ამ მამულაშვილურ მოქმედების ზოტს ფართოთ ესმის. მისთვის სწავარი და სულით და გულით სასურველია, რომ სუკეველაფერი ის, რაც საქართველოში „ფერ-წახდენილია“, კვლავ აღორძინდეს, აეკავდეს, რადგანაც, მისს ღრმა რწმენით, ახლა „დიდების სხივს მოკლებულ“ ძველ საქართველოში ბეკრი რამ იყო ძვირფასი და სათაყვანებელი. მაგალითად, ის ხელაუდა, რომ სთნის სოფიოს ადგილი დაიჭირეს „მოკისკისე ქალბატონებმა“, რომ ეს ქალბატონები მამულს მომავალ გმირის ნცვლად უზრდიდნენ ფუქსავტ, გადაგვარების ტახტე დამდგარ, შვილებს.

„იღუმელი ტანჯვა“ უკეთეს მამულის შეიღურს მგოსანს სიმბოლოურად აქვს გამოხატული თვის მშენიერ ლექსში „სუმუელი და მწირი“. ეს ლექსი და მასში გამოხატული აზრ-გრძნობა სინტეზია ნ. ბარათაშვილის — ამ „კეთილ ურწმუნო, გულით უნდო, სულით მახვარდის მამულის შეიღურს-მწვევი და მომწამულები გრძნობა-აზროვნებათა „ჩაბაღხ-სამოხთილ“ „ძველი ქართლის“ შესახებ. ეს ლექსი ლამაზი და მძლავრი სიმბოლოა, შეუდარებელი ადღეგორია, რომელშიაც მგოსანმა დაგვისურათ-სიტა მდგომარეობა, სულიერი განწყობილება, ნდობა-სურვილი „ქართლისა“. ნ. ბარათაშვილმა სუკეველაფერის, რაც მას ქართლის შესახებ „სხვისგან გაუგონია ან თვალს უნახავს და ჭეუას გაუზომად-წონია“ (აგაგი), აქ მოკლედ, ლაქონიურად, მაგრამ შესანიშნავის სიმდე-სიძლიერით და უკლასათვის ნათლად, გამოისიტა.

სუმუელი, რომელსაც დაჭარბვია „სუნი ანო და ნელი“, მომორბია „მშენიერ ცას და მის ბუღბულს“, რომელსაც ჰადრ ევლება გარე წყარო „კამეში“ და „ხმულია“ ბნელს-სადგურს და სევედას, — ეს სუმუელი საქარ-

თველთა. მისი ჩვილ-კეჭანი საქართველოს ამონაგენსია, მისი სუდა--საქართველოს სუდაა. მისი დრამა საქართველოს სულიერი დრამაა. ამ „საქართველოს ბედზე“ ზრუნე:—ფიქრის ნიადაგზე ამოიქარება და გაიფურჩქნას ის დრამა, მწვევაი, მაგრამ გაქცეული და ფილოსოფიური პესიმიზმი, რომელიც აგენსებს ბარათაშვილის გულს და სევდით ავსებს მას სულს. იოა დრო, როდესაც მგოსანი, ძალა მინდელი, სასო წარგვეთილი თავდავიწყებული ისწრაფის განშორდეს სამშობლოს, არ დაიმარხოს წინაპართ საფლავთა შორის და მხოლოდ „ნათეს მისცეს ფიქრი თვისი შუად მღელვარი“. მაგრამ, როგორც მძღაფრს და ღონიერს ადამიანს, ბარათაშვილს არ შეშენის, „უიმედობა და უიღვარება“. მას სობოლოდ გული არ ესტეხება და სწამს, რომ ქართლს კარგი დარი უგზავლად დაუდგება; ესლაც ხელავს მგოსანი საქართველოს განვითარების გზაზე დღგომის ნაშუებს.

ამ მხრივ შესანიშნავია მისი ლექსი „საფლავი შეფის ირაკლის“. ეს ლექსი „ბედი ქართლის“ შემდეგ და „სუმბული და მწირთაი“ ერთ დროს არის დაწერილი. ეტეობა, მგოსანი მრავალ მხრივ და სხვა და სხვა თვალსაზრისით არკვევ-არჩევდა და ითვალწინებდა უმთავრეს საგანს თვისის აზრ-გონებისა—„ბედი ქართლისას“. ასეთი შეუწყვეტელ ფიქრ-ზრახვის დროს მგოსანი საკითხის მეორე მხარესაც დაკვირვებია და „ახალი ქართლის“ სვებედი საიმედოდ და საიმოდ დახატვია. ის ვედრის ირაკლის—„მცხოვარ გიარს“--გადმოხედოს „ახალ ქართლს“-თვის „ზირმშო შეიღს“. ერეკლე დანახამს, რომ იქ, სიდაც უწინ მძვინვარებდნენ ურიცხვი მტერნი და „უმრავლად აქცევიდნენ ქართველების სისხლს“, იქ ახლაც ქართველები „სკაშენ ნაყოფთა სამშვიდობო მოქალაქობისა“ (ლექ. „ლაშქრობა ქართველთა კავკასიაზე“).

ამ აღარ ერჩის ქართლის გულსა კახის ღელვა; ვეღარ ურყევს მას განსვენებას მისი ალტველვა, შავი ზღვის ზვირთნი, ნაცვლათ ჩვენთა მოსისხლე მტერთა, ამ მოგვიგვრიან მრავალის მხრით ჩვენთა მოძმეთა. ამა აღსრულდა ხელმწიფური ამ აზრი შენი, და ვჭამო ნაყოფსა, მისგან ტბილსა, ამ შენი ძენი.

ფაქტურად ზოგჯერ მართალი იყო. მას სურდა, რომ ეს ასე უთქვამო. ეს მისი გულითადი ტკბილი ოცნებაა. მართლაც „ახალ ქართლის“ შვილი უხვად „მოაქვთ განათება“ თვის მამულში. მხოლოდ იშვიათად სჩანს მათი „ცხოველი, ტრფიალებით აღსავსე „სული“. აი სწორედ აქ „ჭქრება ტაძარი“, აქ ისაბა მისი ნაშთი და მისი კვალი ეველა ცხოვრებაში ჩახედულ და გრძნობიარე მამულის შვილისათვის!

ნ. ბარათაშვილმა ძირითადად შეუცვალა ხასიათი და მიმართულება ჩვენს ზოგადად. ის მთელ საუკუნის განმავლობაში იწერება ისეთის მელნით, რომელიც წარმოადგენს ცრემლში ნალეს საღველს. ეს სევდა და პირველად წარსულ საუკუნის ზოგადად იწერს თავს. წინეთ ეს სევდა და ოხვრა უიმედო სიუყვარულსა ჩვენმა ზოგადად არ იცოდა. „არ იცოდა კი იმით, რომ იგი ქებათა-ქება იყო და ღადად-ყოფა არსებულის საზოგადოებრივი ცხოვრებისა, რომელიც იმ ჟამად სდგოდა და გადმოდიოდა. ასეთ მდგომარეობაში მეოფე მგოსანი სამეფოვიარსმაზე არ აუღერებდა ჩანტს, რადგან უოკელ საკუთარ ძარღვში სიცოცხლის ნაკადულს გრძნობდა და გარშემო სკერო ნეტარებას ხელავდა. ამ სამხიარულო ხმაზე უღერდა მუხა მოთასი. ეს მუხა, სავსე სიცოცხლით, ნახი, ნარნარი ახალგაზდა ქალწული იყო, რომელსაც ჯერ როდის განეცდა საწუთროს ვნება“. საღხინო ჭიანჭი მოთასი „წყენას“ ხმარობს

იქ, სადაც სევდა ნაყარავი აღ. ჭვჭვავაძე „ჭმუნვას“ იხმარს, ხოლო გრ. ორბელიანი კი „ტანჯვას“. (ი. ფენცხაფა. გვ. 258).

ნ. ბარათაშვილი ზირველი და უნიჭიერესი წარმომადგენელი იყო ჩვენს ზოეზიაში იმ მიმართულებისა, რომელიც აღშენდა კაცობრიობის იმედ-მისწრაფების დამსხვრევის ნიადაგზე და რომელიც ლიტერატურაში „მსოფლიო გოდებათ“ იწოდება. ამ ნაირად ნ. ბარათაშვილის „მწუხარ“ მუშამ დაანათესავა დაკავშირება ქართული ლიტერატურა მსოფლიო ლიტერატურასთან: ქართული ზეზია ამოვიდგან შეიქნა, ადგილობრივ და ეროვნულ საკითხ-მისწრაფებათა გარდა, სოციალური მოტივებისა და აზრ-მიმართულების გამომსახველი.

ნ. ბარათაშვილის შემოქმედების გავლენას განიცდიდენ და დღესაც განიცდიან ეგვლა ჩვენი მკითხველები. მისი შემოქმედება ქვაკუთხედ უდევს მთელ „ახალ ქართლს“ ზოეზიას.

შეგნებულად, თუ შეუგნებულად, ფართოდ, თუ შეკვეცილად, დრამად, თუ ზერეულად—ეგვლა ჩვენი მკითხველი გარს დასტრიალებს და ვერ აცდენია ნ. ბარათაშვილის ღვებ-მოტივს. და კიდევ დიდხანს, ხან ზარის ხმასვით იწერიალეს და აბობქრებულ ზღვასავით იგრიადლიმქნარებს ეს მოტივი ნ. ბარათაშვილისა, თუ კი „მომავალი ჩვენი არ იქნა“ და „აწყო არ გვეწყალობა“...

„ოცნების გონება“ ჩვენს ზოეზიაში იშვიათ გამონაკლისს წარმოადგენს; — „სევდის ბაღი“ კი ჩვეულებრივი მოვლენა... ეს „სევდიანობა“ ჩვენი ზოეზიის სადი და აღმზრდელი მოვლენათ უნდა ჩათვალოს. სწორედ ამ „სევდიანობაშია“ ჩვენი უნიჭიერესი გამწირველ-გამსწორებელი და თანაც გამამსწრებელი თვისება ჩვენი ზოეზიისა. ჩვენი ზოეტი უფროდ ზუბლისტი და მოაზროვნეა. ამასთან ის აღჭურ-

ვლია „ივენდის სხრით“ და უკისრად რელი უღმობელ სტარაქოსისა.

და ნუგავინ ჩათუფლის ჩვენს მკითხველს ამახსოვრებო! განა ნაქუფლავანება შეგნებულ და დირსეული მოქალაქობრიობა? განა ზოეტი, თუმცა ზეგარდმო მადლით ცხებულა, ქვეყნის შვილი არ არის, ეგვლაზე უფრო, გრძნობიარე, ეგვლაზე უფრო ცხოვრებაში ჩავერგებულნი? ეს კარგად ესმის ქართველ მკითხველს და აქ ილიას ზირით გამოსთქვენს თავიანთი შეურყეველი შემოქმედებითი ადსანება:

„მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო,
ვით ფრინველმა გარეკასა;
არა მტრთა ტყეში სხათთვის
გამომგზავნა ქვეყნად ცაშა.“

—
მეცა მნიშავს და ერთი მხრდის,
მიწიერი ზეცეიერს;
დმერთთან მისთვის ვლამარაკობ,
რომ წარგუძღვე წინა ერს.

—
დიდის ღმერთის საკურთხეველის,
მისთვის დავივს გეცნადი, გულში,
რომ ერის მომედ ვიყო
ქმუნვასა და სიხარულში:

—
ერის წელელი მიხნდეს წელულად,
მეწოდეს მის ტანჯვით სული,
მის ბედით და უბედობით
დამედგოს მტკიცე გული..

—
მაშინ ციადმ ნაშერწყალი,
თუ აღმიფეთქს გულში გეცნესა,
მაშინ ვიმღერ, მხოლოდ მაშინ
მოვსწმენდ ერსა ტანჯვის ტრეშლსა“.

—
ნ. ბარათაშვილის ზოეზია, მისი „ჭანგები“, მისი „თავ-გაწირული“ და „გაფუო“ აზრ-მისწრაფებათა სრულყოფილ შედარებით დიდხანს

დარბა გამოუხმავრებლად და „ობლად, როგორც თვით მათი გამოთქმულ-გამომტკეული. „სამ-შობლოს ცას მწუხრის ზეწარი თან და თან ეივარებოდა“, მისი ლაყვარ ცაზე სმირი დრულები ჩნდებოდნენ და მოკაშაქე მხის სხივებს თან და თან შავად ბუჩავდნენ. თუ კიდევ სადმე იყო ვინმე ან რამე გაბედული, მგრძნობიარე, მსნე, შეგნებული, სათელი— მიიმაღა, სორაში ჩაძვრა, თავი დახარა, ცხოვრების ვითარებას შეურიგდა, დაწინადა, მიიძინა... სახიფათოა ასეთი ხანა ერის ცხოვრებაში! ამ ძილის დროს ერს შეუძლიან სუველაყერი დაჭკარვის, დარჩეს ცოცხებრე-ხეობრივად გაფცქხილ-გაქურდული. და თუ რომელიმე წევრს ამ მიძინებულ საზოგადოებას არ სძინავს, ფეხილავებს, გონებას არ მოდუნება და სუველაყერს შეგნებულად და სათლად უუერებს; მაშინ ტანჯულ-წამებულია ეს საზოგადოება! სწორეთ ასეთი იყო მდგომარეობა ნ. ბარათაშვილისა—ამ თითქმის ერთადერთი „ფეხილად“ ადამიანისა მაშინდელ ჩვენ საზოგადოებაში. აი რას სწერს ის თავის დას მაიკოს: „შენ იცი, დიდი ხანია ობოლი ვარ.—არ ღაჯერებ, მაიკო, სიცოცხლე მომიღებულია ამდენის მარტობით. შენ წარმოიდგინე სიმწარე იმ კაცის მდგომარეობას, რომელსაც მამაც ჭეკავს, დედაც, დებიც, მრავალნი მონათესავენი და მაინც კიდევ გერავის მიჰქარებია, მაინც კიდევ ობოლია ამ სავსე და ფრცულს სოფელში! ვინც მადლის გრძნობის მექანი შეგონა, იგი ვნახე უგულოდ; ვისაც სული განვითარებული შეგონა, მას სული აღარ ჰქონია, ვისაც გონება მრწამსა ზე გარდმო ნიჭდა, მას არცა თუ განსჯა ჰქონია, ვისიც ცრემლნი შეგონებოდნენ ცრემლად სიბრალულისა, გამოამტკეველად მშუენიერის სულისა, თურმე უოთელან ნიშანნი ცბიერებისა, წვეთი საძინელის საწაშლავის! სად განისვენოს სულმა, სად მიადრეკოს თავი?“

ნ. ბარათაშვილის სული, რასაკვირველია,

ვერსად მოისვენებდა, ის ვერსად იზოვიდა მეუდრო სადგურს! ასეთია ბედი დიდ ბუნებოვან და ერის ტკივალ-სიმწარით გულ კანგშირულ ადამიანისა!

უბრალდო მომკვდარი კი განსვენებას ჰპოებს დეინაში, არაფერაში და ცეკვა-თამაშ-ქორში. რა უბრალდო?! ისეთი მამულის შვილიც, რომელიც იყო, მაგალითად, გრ. ორბელიანი კასტეხა ცხოვრებაში, შეირიგა, თვისთა სიამეთა დაწაფა და დიდის ხნობით გაცდების ხელიდგან დროში ვაჟაფხოვ მოქალაქობრიობისა. რომ გრ. ორბელიანი დიდი ნიჭის ზატრანი იყო, ამის უარყოფა შეუძლებელია. მაგრამ ამა ცადიკოთხეთ მისი ლექსები 1827—1879 წ. დაწერილი და თქვენ შეამჩნევთ, რომ სამოცდა ათ წლებამდის მას მხოლოდ საარშეო და ეპიკურული ხასიათი ლექსების მეტი არაფერი დუწერთ. სხანს, რომ მასაც ხელი გაუქნევია „ქართლის ბელაჲ“ და ზარად გრძნობა-სურვილის მორეკა ჩაუერუქმალაგებულია. ამ ხანაში მისი იცავლია „სიმინარე-ლე, შექცევა, ღვინა და სიყვარული“ („ახ-ტონს“). „ჯიგანის მწვადის შიშინი, „კახურ ღვინოთ აღვისილი ახარეში“, „მოთაღი, თევზი, მწვანელი“, „მწვანე ველი“ და „ქოტრის ნიავი გამაგრილებელი“—აი საამო „ცელებური, ჩვენებური“ მისი სასურველი დროს გატარება („იარაღი“). „შპკი სიყვარული, რომელიც ადამიანს „ყოველთა გარე მის საგანს ავიწვეს და გონების რჩევას არ ასმენს“ და რომელიც წარმოადგენს „ცეცხლს უხილავს, საშიშ-შემუქმად და უაღრს“ („მ...“).—ასეთი სიყვარული ზორციელი, რომლის ზედგავლენით ზოეტს „ებლანდების თვალეში ზოგის (ქალების) წელი, ზოგის ხეყვანა, ზოგის აღერსი ტკბადი“ („მუხამაზი“) და წარმოამტკეენებს „ნეტარ მათთან ღვინაში აღმომხდეს სული“—აი უმთავრესი და უტკბესი წუთები მისი ცხოვრებისა.

„ავლანდის ეახარაში ზერობილი და სამ-

შობლოდგან გადასახლებული, გრ. ორბელიანი ამისთანა მდგომარეობაზე თვის ლექსებში არ ჰქოდეხს იმუდის გარეშეზახე, არ იტანჲუება ფიქრ-ზრახვით, ქართლის ბედზე, არ აძლეჲს თვის თავს „ანიალის ფიცს“ არ შედრეჲს; გუფი გავიჲფოს და წმინდა მიზანს და მოჲალეობას არ უდალატოს. ამის ნაცვლად ის მხოლოდ ბედს იმას აუჲედრის „ღხინის ძაფი რად ჰსწეჲტიტო“ და ჴმუნვით იგონებს იმ ნეტარ ღრთს, როდესჲც ერთხელ „ეჭირა სიამის ვარდი“ („სავთინაჲს მიბაძჲს“). ერუთის სიტყვით 1827 წლიდან 1870 წლამდე გრ. ორბელიანის სულ სიამოვნებაზე; ღხინზე და სიუჲარულზე აქჲს ლაზარკი, სულ-ამაჲსზე ოცნებობს (გამთავლის შეადგენს მხოლოდ ერთად ერთი ლექსი „იარაღს“). სჩანს, გრ. ორბელიანმა, როგორც ზოეტრ-მოაზროვნებ და მამულის შეიღმა, ვერ შესძლო გამთაზროფო სულიერი შემკვიდრე განებოთ მასვილ და გრძნობით მგზნებარე ნ. ბარათაშვილისა. ამ მხრით და ამ თვალსაზრისით გრ. ორბელიანის ზოეზა ჩამორჩენის მომასწავებელია, უკან დასეჲვის ნიშნია და ალ. ჴავჭავაძის ზოეზიანს მოტიეების კანმოერება..

ამ ჩვენს საზოგადო დებულებას ვერ შესცვლის ზოგიერთი მისი სამშობლოს წარსულისადმი სიუჲარულით გამსწავლული, მართლაც „ხელის ხელ საგოგანებო“, ლექსები, როგორც არიან: „თამარ მეფის სახე ბეთნი-ისეკელისაში“, „სადდეგრძელო“, და ზოგიერთი სხვა მისი ლექსები. ჴერ ერთი, რომ ეს ლექსები დაწერილას სწორედ ორმოცდა ათი წლის შემდეგ, რაც ზოეტმა ლექსების წერა დაიწყო და ამასთანვე არაფერს არა ჩეულებრავს არ წარმოადგენს, არავითარ განსაკუთრებულ ზოეტის სულის ეკეთებას, „ბოროტ სულთას“, ბრძოლას და გიჲურ ლტოლვას არ წარმოადგენს, რადგანაც სხვა და სხვა მოქალაქობრივ კითხვებზე, კერძოთ „ქართლის

ბედზე“ უფრო გაბედულად, ღრმად, ფართოდ, ბარათაშვილისეურად სწერდნენ ისინი ვითომდა, გრ. ორბელიანი აზრით, „ცრუ ლიბერალი“ ცრუ ზოეტები, ზატრიოტები, უმეცარნი, არანაზი, მამუნი და ურწმუნონი“, როგორიც იეუენ ილია, აკაკი, გ. წერეთელი, ს. შესხი, ნ. ნიკოლაძე და სხვანი.

სჩანს, რომ „ამ თერგდალეულებმა“ კრიოტების ქარცეცხლში გაატარეს ფუქსავტი, მხელაო, უშიზარსო, ღაზრული ეთეა-ცხოვრება და სულიერ-გონებრივი ავლადიდება „მამუბისა“, ცხად ეჲეს საზოგადოების წინაშე მათი აზარაობა, მოქალაქობრივი სიმსილყო, ჩინჯინჯილების ტრთეალი და სმარცხვინო ბელთან შერიგება. მამუბაც დავგანიებით, მაგრამ მანინც, ამოიღეს სმა, აჲლეერეს ღირა მოქალაქობრივ ჴხეზე. მაგრამ დუძღურებ-დაბეჩაეება ისეთის საზოგადო სსსათისა იყო, რომ თვით დიდის ნიჲის ზატრთმა და ერთს ღრთს „აჲღაბრის ციხეში ბერობიღმა“ და რუსეთში გადასახლებულმა—გრ. ორბელიანმაც „ვერ გაბედა ეთჲვა ის, რაც უნდოდა“. ამნაირად გ. ორბელიანის მოქალაქობრივი და მამულის შეიღური გრძნობა ცალმხრივი და ზასიოურია, რადგანაც მხოლოდ წარსულ დიდებას დასტორის და ისიც დიდის უმიღლობით: „ვა თუ რაც წახდეს, ევლარა აღზდეს, ევლარ აჲჲუდეს ახლის მშევეებით, და რაც დეცა, ის წარიტაცა შავმა უორანმა ვით უმწე მსხერზული“.

ჩანს ეს რაცა ვსთჲვი, რადა ვსთჲვი, თუ რაც მიწდოდა და ვერა ვსთჲვი—სეთი ფრაზა გრ. ორბელიანისა „მამუბის“ უძღურების გამომხატველია. წარმოუდგენელია, რომ ასეთი ფრაზა ნ. ბარათაშვილს ეთჲვა.

რომელს შეიღეს შეუძლია გაამტუნონს არაზაბაში და ფუქსავტაბაში ნ. ბარათაშვილისთანა მამუბი? ან და თვით ბარათაშვილი შესვდებოდა მომქმედ და მეცადნე „შეიღებს“ ისეთის წეეკლა—კრულით და სიძღვრულით,

როგორადღე შეხვდა ახალ თაობას გრ. ორბელიანი? წაეკითხეთ მისი, თუმც მშვენიერი ფორმაში გახვეული, მაგრამ შეუსაბამო და ჭეშმარიტად გაიგებდა—სიძულელით გაუღიანი ლექსი „ნახსენი შეიძლება“, და თქვენ იგონებთ, რომ ავტორს, სინამდვილეშიმართლუკი აზრს, დაჭრილ-დავადილი თავმთავრობა აღაშთავენ. რას უკეთებენ სინამდვილეში „მამა“ ახალ თაობას—ილას, აკაკის, ს. მესხის, გ. წერეთელს, აკაკი გოგებაშვილს და სხვა სახელადან საქართველოს შვილებს? „უსასიბის, ენის წაბლწვას, უმთქმელობას, სულის და გულის სისუსტეს, იმაშიც ამტკუნებს მათ, ვითამც, მათას აზრით „ოქროს ჯაჭვი სრულდეს თავისუფლებას“? ბოლოს ზოგიტი ასეთის ზოთათუის სიტყვებით მართავს სამშობლოს:

„ჰე, სასურველო,
გვირთა მამულო,
ნუ თუ შენ მართლად ესრედ დამცირდი,
რომ შენს ბედს,
შენს იმედს,
დაეხლმწიფენ ცრუ-ზოტიკები?
ცრუ ლიბურაზნი,
ზეტრიატები?“

მართლად, გაბრაზებულ ზოტიკს როგორ შეეძლო წარმოედგინა, რომ ეს „ცრუ ზოტიკები“ გახდებოდნენ ნამდვილ მემკვიდრედ საქართველოს სასიკეთად მამულის შეიღის, „ახალ-საქართველოს“ აზრის და მოქალაქობრივ ხასიათის ზოტიკის მამამთავრის—ს. ბარათაშვილის და თითონ კი ჩათვლებულად ილდის ნიჭის მქონე, მაგრამ ცხოვრებას ჩემარჩინილ და სულით სუსტი, ზოტიკად.

გრ. ორბელიანი კითხულობდა:

„ვინ აღიღეს გიბრი,
რომ მის ძლიერი
ბედს დაძინებულს ხმა აღადგენდეს?“

ცხოვრებამ და დრომ გასცა ზახუხი შოთაშის, ასეთი გმარები იყვნენ: ილია, აკაკი და სხვა ჩვენი მგონები, რომლებიც ბარათაშვილის და ილას „ზოტიკის“ ანდერსს არ დაღატოებენ და დაძინებულ საზოგადოებს აღვიძებენ.

არც **ვ. ორბელიანი** შეიძლება ჩათვალოს ნ. ბარათაშვილის ზირდაზირ მემკვიდრედ. როგორც ზოტიკი მოქალაქე რომ მას „სინამდვილით სრულად შეღებილი“ სამშობლო უფარს, მისი წარსულისათვის „სული უგუნისი, გული მისი მწარედ ღიბდება“, რომ გიბრის მამა მამათ ბეული ეტლი ჭკურის ცრემლების, — ეს ცხადზე უფადესია, — ამაში ვერაფერ ეტყვი შეიტანს. გადაკითხეთ მისი ლექსები: „იმედი“, „ზოტიკი“, „სამშობლო ქვეყნის ზახუხი“, „მოგვრება“, „ძველი დმანისი“, „ორი სიზმარი“, „ირავლი და მისი დრო“ და სხვანა, და თქვენ ნათლად დაინახავთ მის წრეულ სიუვარულს ჩვენი წარსულისადმი. ჩვენი გვერდს ზოტიკის სიტყვები, რომ მას „ჩვენი მამული, მშვენიერი ჩვენი ქვეყანა, ჩვენი სამშობლოს მშვენიერი მთანი და ბარანი და წარსულ დღეთა ეთა-ცხოვრება“ სულ თვალწინ ჰქონდა („მოგვრება“), რომ ეს მოგონება წარსულის დიდებისა მას ფიქრს აწუხებდა, გულს აკრესებდა და სულს ტანჯავდა, („ძველი დმანისი“), რადგან სამშობლოში ხშირად ჰმოგვდა ტანთი, შთენი დიდებულთა, ზღაბთ ნანგრევთა და „მონასტერთ ახრებულთა“ („იმედი“) და, თქვენ აკაკიებულს, თვით ივერს მეგრად და მის წინ უსულოდ დებულსა („ორი სიზმარი“).

მძღვარი და ბუნებრივად ზოტიკის სულიერი განცდა, მშვენიერი და ხელოვნური სურათი, უმწიფლო და დრმა გონობა, რითაც, ლექსითა წუთავს ზოტიკის სადღესასწაულო ხასიათისა იქ, — სადაც სამშობლოს წარსულ დიდების აღგვიწერს და მის შვილთა „საქმეთა სავმართთა“ მოგვითხრობს. სრულ სიმართლეს ბრძანებს ნეტარ სახსენებელი ილია, როდესაც

ვასტ. ორბელიანის ლექსების შესახებ ამბობს: „მართალია, თ. გრ. ორბელიანმა ჩვენს ზოტ-ზე (ე. ო. ვას. ორბელიანზე) უწინ მიგვაჩუ-და წარსულს და ამით ახალი საკანი გაუზიდა ჩვენ ზოტისას, მაგრამ ამ გზაზე ისე გადა-ხვევდა, ისე სისწრაფე არც ერთს ზოტს არ უვლია, როგორც თ. ვასტანგ ორბელიანს. მან თითქმის მთელ თავისი ზოტური ძალ-დონე სულ ამ საკანს უძღვნა და შესწირა“. მაგრამ ამში კი, ჩვენი აზრით, ილია ცდუ-ბა, როდესაც ბრძანებს, რომ ვასტ. ორბე-ლიანმა „მთელი სიდიადე, მთელი ძალ-დონე მამულაშვილურ სიუვარულისა გამოიხინა თვის ლექსებში“.

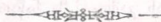
ჩვენ გგონია, რომ სიუვარული ვას. ორბე-ლიანისა ცალმხრივია, მასიური და უმთქმე-ლია. როდის დაიწყო ვ. ორბელიანმა, ცალ მხრივ მიიწი, „ქართლის ბედა“, კერძოთ ქართველის წარსულ დიდებაზე, ფიქრ-ზრნავა და ვოდება? სწორედ მას შემდეგ. რაც „განჯღო გზა გრძელი“ (,დიდი ხნის წინ,); როდესაც „დამბრდა, აღარ ვარგოდა არც სხნდს გარე, არც შინა“ (,ძველს შეგობარს,); როდესაც ზენსიაში გამოვიდა და „მოხუცდა დანახანგ-და“, ამ დროს, როდესაც უკვე გრავინით გაისმოდა ვაჟკაცური მთქალაქობრივი ხმა ილია და აკაკის და ისინი ვადევან ადარებულნი იფუნჩნ ზიოველ ხარისხავან მგოსნებთ. მართალია, 1832 წ. — „ამ მაშინდელ ემაწვილ კაცობი-სათვის თავმისაწონებელ, მაგრამ უბედურ წუღიწადი“ (ილიას სიტყვები) — ვასტანგს დროებით მოეშალა შეება და სიამოვნება. მა-გრამ მერე 1838 წლიდან 1881 წლამდე რას აკეთებდა, რას ემსახურებოდა ზოტში? რაში გამოიხინა მან თვისი, ვითამდა, გულწრ-ველი სამშობლო ქვეყნისადმი მიუხანრება

სასოწარვეთილება? საქმით, კალმით არა-ფერში. ვ. ორბელიანი გამოდგა მიმდევარი იმ მიმართულებისა, რომელიც ზოტისას და ზოტურ მოღვაწეობას უფერებდა, როგორ სიამოვნო დროს გატარებს, დასვენებს. უმთავრესი საზრუნელი კი აღმართისათვის სამსახური იყო. ცხადია, რომ ასეთი ზოტები, იმთა ზიოვნებას და მომეტებულ შემთხვევა-ფაში ნაწერებსაც შესამჩნევი გავლენა არა აქვს თანამედროვე ცნობრებაზე. თუმცა თვით ვას. ორბელიანი ამბობს: „ნუ დაუტოვებთ კაცს აზრსა, თუმც იყოს არა მტრებისა, დეე, მალ-და სთქვას, წარმოსთქვას, მაშა, — ყოფა ნები-სა. ღუთის ქმნილს გალია არ შეენის, რად იყოს ტყუობაში? ბეგრათ სჯობა სიკვდილი სიცოცხლეს გალიაში“ (,გალია,); მაგრამ თვით ზოტის თავის ხებით ორმოდეს სამი წელიწადი „გალიაში“ იყო და სიკვდილს, ე. ო. მშობოთვარ, სსაში, სსიოთოთ, მაგრამ გაბედულ ცნობრებას, გალიაში „სიცოცხლე არჩაია... ბედა ნიკ. ბარათაშვილიც მთამწუ-ღია გალიაში, მაგრამ გალიის სუსტმა კვდელ-მა ვერ დამატრეს მისი მშობოთვარე და მდელ-ვარე სული. გულით და გრძნობით თავისუ-ფალი, ნ. ბარათაშვილი თავ-განწირულად მთქალუბის თვის მერანს და სურს გალია-რას მთანი და ღრუნი და მთა მომქოთ გაუადვილას „სვალნი დღენი“.

სხნს, რომ ვ. ორბელიანიც არ გამოდგება ნ. ბარათაშვილის სრულ-ყოლებიან შემკვიდ-რულ

მაშ ბარათაშვილის ღირსეული შემკვიდრენი ჩვენ უნდა ვეძოთ იმ „ცრულ ზოტებში და ღობრებლებში“, რომელნიც ასე არ მოსწონ-და, თითქმის სძადა, გ. ორბელიანს.

ი. ვართაგავა.

ვილიამ ჯემსი

საუბრები ფსიქოლოგიაზე

IX

წარმოდგენილებათა ასოციაცია

როდესაც ჩვეულებებზე ვლაშქრობთ, სახეში შეჩნდება უმთავრესად ჩვეულებანი ამა თუ იმ მოძრაობისა და გარეგნულ მოქმედებათა. მაგრამ ჩვენი გრძნობიერების და მსჯელობის ზრატყვისად ჩვეულების კანონს ექვემდებარება. ამ კანონზე დამოკიდებულია სხვა მოვლენათა შორის ე. წ. „წარმოდგენილების ასოციაცია“-ც. განვიხილოთ.

თქვენ გახსოვთ, რომ შემენება არის მარად მჩქეფარე ნაკადი ობიექტებისა, გრძნობიერებათა და იმპულსიურ გაცემებათა. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ იმისი რეჟვა შეიძლება შევადაროთ ასპარეზს ანუ ტალღას, და რომ თითოეულ ასპარეზს ანუ ტალღას აქვს თავისი ცენტრალური ზუნქტი, რომლისადმიც უმთავრესად მიიზიდვის ჩვენი ყურადღება. ამ ზუნქტს შეესაბამება ჩვენი მსჯელობის უმთავრესი საგანი, გარ-შემორტყმული სხვა უფრო ნაკლების სიძნადით წარმოსადგენ საგნებისა, ემოციალურ და ნების იმ მისწრაფებათაგან, რომელნიც სურთთ ამ ზირობებისაგან გამომდინარე. სულიერი ცხოვრების მსგავსი აწერის შემდეგ ჩვენ, რამდენადაც შესაძლოა, ვუახლოვდებით სინამდვილეს. თვით-დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ტალღას განსზღვრული შედგენილობა აქვს; ამ შედგენილობის ახსნა რამდენადმე შესაძლოა წინამოადგილე ტალღის შედგენილობით. თითოეული ტალღის დამოკიდებულება თავის წინა მოადგილესთან გამოიხატვის ორი კანონით, რომელთაც უადრესი მნიშვნელობა აქვთ, — ამათ ეწოდება „კანონები ასოციაციის“, — ზირველ მოთაგნს ეწოდება

ასოციაციის კანონი მაჭნაობის მიხედვით, მეორეს — კანონი ასოციაციის მსგავსების მიხედვით.

მიჯნაობითი ასოციაციის კანონი გვეუბნება, რომ ის საგნები, რომელთაზედაც ჩვენ ვფიქრობთ ყოველი ტალღის დაწყების დროს, ჩვენს სიცოცხლეში როდისმე მაინც ყოფილან ზარდაზირ მომიჯნავე იმ საგნებისა, რომელთაც შეიცავდა ამა თუ იმ წუთის ცავალი ტალღა. როდესაც, მაგ., რომელიმე საგნის შესწულეება მოგვატოვებთ იმის სახელსა, ანუ სახელი — თვით საგანს — ყოველს მსგავს შემთხვევაში მოქმედებს მიჯნაობითი კანონი ასოციაციისა. **მსგავსებითი ასოციაციის კანონი** ამბობს, რომ იმ შემთხვევაში, როდესაც ჩვენს სულში მომქმედი ზრატყვები არ შეიძლება ახსნილ იქმნას მიჯნაობითი ასოციაციის კანონით, — ახლად გამოჩენილი ობიექტი ეადრება (ემსგავსება) უკვე გამჭრალ ობიექტებს, თუმცა ზირველი და მეორენი ერთად არც აზადდეს შეგვსვედროდეს.

თუ რამდენიმე წუთით შევაყუევთ ჩვენი ფიქრების ნაკადს და დავვეითებით თავს: რატომ ჩვენ ამ წუთს ამა და ამ განსხდერულ საგანზე ვფიქრობთ, — დმოჩნდება, რომ ეს საგანი შემენებაში შემოტანილ იქმნა რომელიმე წინამოადგილე საგნის მეოხებით ერთიან ზემოხსენებულ კანონის მიხედვითა. აზრის ჩვეულებრივი მსვლელობა, შეთვისებულის მეხსიერების მიერ, ზირ და ზირ დამოკიდებულია მიჯნაობითი ასოციაციისაზე. რომელიმე წარმოებისაგან ამოღებული სიტყვები, მათმთოიური ფორმულები, ისტორიული გარემოებანი, ნოთიერ საგანთა თვისებანი — ესენი ჩვენთვის განსზღვრული სისტემა ან

ობიექტთა ჯგუფები, რომლებიც აკონსტრუირებენ იმ ძაფზე, რომელსაც გამოიყენებენ ექსპერიმენტები; განმარტება განსაზღვრულია თან და თანობით, მშრალ და ზრთავად ბუნების მატერიალთა გონებრივი პროცესი სწორეთ ამ ცხელი წარმოების.

კონსტრუქციები და მდიდარი ფანტაზიის მატერიალური ადამიანებისთვის კი ეს ჩვეულებრივი მსვლელობა შესაძლოა ეოველ წუთს შეწყდეს. მათ არსებობა სულიერ ობიექტთა ასპარეზი გამოიწვევს სწრაფი ისეთი ასპარეზის, რომელიც თანაც არასოდეს არ ეოველად დაკავშირებულია თუნდაც მთელი კონტრბიუტის ასრულების ისტორიასთან. აქ შემავსებელი რგოლთა ხდება მხოლოდ რომელიმე ანალოგია ერთი შეთრეზე მომდევნო ობიექტთა შორის; ეს ანალოგია სწრაფი ისეთი ბუნებისაა, რომ — თუმცა ვერაძნობთ, მაგრამ მისი საფუძვლის მოქმედება სწრაფად სარგებლობს. აი მკაცრად: წითელი ფერი ჩვენ მოგვგონებს რაღაც ვაჟკაცურს, მტრედის ფერში — განმეორებით ქალაქების; ზოგჯერ ადამიანთა ხასიათი მოგვგონებს სხვა და სხვა ცხოველებს — კატას, ძაღლს, თუ გნებავთ — ძროხასაც!..

ფსიხოლოგები დიდი ხანია ცდილობენ ასოციაციების მიხედვით გამოიყენებინათ. ზოგჯერ ცდილობდნენ დაეშინებინათ, რომ მიჯნაობა და მსგავსება არ წარმოადგენს ორს სხვა და სხვა კანონს, მაგრამ თითოეული მათგანი, ცალკე აღებული, თავის-თავად გულისხმობს შეთრესაც. მე კი ვთქვამ, რომ ასოციაციები დამოკიდებულია ჩვენის ტვინის აგებულებაზე და არ გამოიწვევს ბიძა და ბიძა იქიდან, რომ ჩვენ გონიერი ქმნილებანი ვართ. სხვა ნაბიჯი რომ ვთქვათ — რადესაც ჩვენ უსიყუდლო სულებით ვაქცევით, მაშინ-შინ იცის — ჩვენი შემეცნებები სულ სხვა კანონებს დაემორჩილოს. მაგრამ ეს მხარე საკითხის ჩვენითვის ამ ჟამად მტრე რაგად სანუკვარი არაა; მასწავლებლისთვის გაცილებით მეტი

დარბეულება აქვს ფაქტის ასოციაციისას, — სულ-ერთია, რომელი პროცესი უფრო მას საფუძვლად — ტვინისა თუ სხვა რამ და ასოციაციის კანონები ბოლოს და ბოლოს ერთი და იგივეა თუ არა. შეგარდები თავის თავად წარმოადგენენ მატერიალურ ასოციაციურ შექმნილების და აღზრდას იმაში მდგომარეობას, რომ მათში შექმნილი მადრეკილება განსაზღვრულ ასოციაციასთან, რომ მათ შესძლავს და თავი ვიანთი შთაბეჭდილებანი დაუკავშირონ მის შემდეგებს. რამდენადაც მრავალ-რინტოვანია ასოციაციის სისტემა რომელიმე ადამიანში, იმდენად იგი უფრო შეტეხილია გარეშე წრესთან. — ამიტომ ვიტყვით, რომ მასწავლებლის უმთავრესი მიზანია უნდა იქნას მოწოდების გონებაში სასარგებლო ასოციაციის სისტემის შექმნა. ეს განსაზღვრა უფრო ფართოა, ვიდრე ის, რომელიც ზევით მოკლეა, მაგრამ ეს ფორმულები ფაქტურის მხრით ერთისა და იმავე შეტეხილობისა.

ასოციაციის პრინციპის შეთვისების შემდეგ ჩვენთვის შესაძლო ხდება აუარებელ სულიერ პროცესთა ახსნა. ასოციაციის თეორიამ თავის იდეა შემდეგი დიდი ამოცანის განმარტება: რატომღაც, რომ ამ წუთს ჩემს ტვინში აღიღილი უკერია სწორეთ განსაზღვრულის შედგენილობის განსაზღვრულ ასპარეზს შემეცნებისას? სულ ერთია, როგორი შედეგებლობისა უნდა იქნას ასპარეზი, — თუ ჩვენ მას დავანაწილებთ, ვნახავთ, რომ თითოეული ნაწილი გამოიწვევს ასოციაციის ამ თუ იმ კანონის საშუალებით იმ ასპარეზთა ნაწილებისა, რომელთაც ამას წინათ ვიბი და ვიბი კლავთ ადგილი ჩვენს შემეცნებაში. ეს კანონები განაგებენ გონებას: ცვალებადი ინტერესი ხან აქით გადახრის მას და ხან იქით, გულის-უფრო კი, როგორც ქვევით ვნახავთ, ძღვეს მას მიმართულებას და სისწორეს.

თუ ჩვენ ეს ფაქტორები კარგად გავითვალ-

ლისწინეთ, მაშინ ადვილად შევძლებთ ფისინურ მექანიზმის გარკვევას. „ბუნება“ თუ „ხასიათი“ ადამიანისა—ოგოვე ჩვეულებრივი ფორმას ასოციაციისა. აღმზრდელის მოვალეობასა ცრუ და ცრუ ასოციაციითა გამორჩევა და შეიქნება და მათ ადვილას ასოციაციური ტენდენციების იმ მხრით მიმართვა, რომელიც უკეთეს შედეგს მოგვცემს. მაგრამ ეს წესი, როგორც ყოველივე წესები, ზრახტიკულად ძნელი ასასრულებელია. ფისიზოლოგია დანიშნავს მხოლოდ კანონს, მისი ასრულება კი ინიცირი მასწავლებლის საქმეა.

ყოველ დღიურ ცდა გვიჩვენებს, რომ ჩვენი ოპერებს ერთი საგნიდან მეორეზე გადასვლის დროს მრავალს შემეცნების ასპარეზზე გაივლის. განუსაზღვრელობა იმ ცხების, რომლითაც ნამდვილად მოგზაურობს ასოციაციას, ისეთივე დამახასიათებელია უკანასკნელია, როგორც ერთგვარობა მათის განუყრებითი ფორმისა. როდესაც ჩვენ გამოვდივართ რომელიმე წარმოდგენილებიდან, ჩვენს განკარგულებაში მთელი კრებული წარმოდგენილებათა. თუ ავიღებთ რომელიმე სიტყვას, სხვა და სხვა წარმოდგენილებისას რიცხვიც დიდი იქნება. ავიღოთ ცნება „მტრედის იყრბ“,—ამ სიტყვას შეუძლია გამოიწვიოს წარმოდგენა მტრედის იყრ ცხზე, შემდეგ სინცხზე, ზაფხულში სკატრო გრილ ტანსცემელზე, მეტეოროლოგიურ დაკვირვებაზე და სხ. შესაძლოა სხვაში სულ სხვა წარმოდგენანი აღძრან მაც. იყრების ნაირ ნაირობას და—თუ გნებავთ—აქედან შესტოზავინ თანამედროვე ფიზიკის თეორიებში ამ საგანზე. შესაძლოა გამოიწვიოს წარმოდგენა მტრედის იყრ არშეიბზე, რომელიმე შემოვლებული აქვს ქედზე თქვენს მეტობას; ვინ

იცის, იქნებ გრამატიკული და ლინგვისტიური წარმოდგენილებანიც აღძრან ვინმეში: ან—იგი მიღებული იქმანს როგორც სინონიმი მელანქოლიისა და ამ ცხით აღძრან მთელი რიგი ასოციაციებისა, რომელნიც ბოლოს და ბოლოს მიკვირვანენ ე. წ. სულოთ ავთოპოთოზათა შესახებ მეცნიერების სამთავროში.

ერთსა და იმავე სიტყვას ერთსა და იმავე ადამიანში შეუძლია სხვა და სხვა დროს გამოიწვიოს სხვა და სხვა გვარი ასოციაციები. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ შემეცნების ფარული შეცულობა შესაძლოა თან და თანობით გამორკვეულ იქმნას, ამისთვის საჭიროა გასაღებათ ავიღოთ რომელიც გნებავთ ზენქტი ამავე შეცულობისა და აქედან დავიწყოთ. სწორეთ ამ მიზნის გამო ჩვენ არასაღეს არ შეგვიძლია წინ და წინ განვსაზღვროთ შესაძლო ასოციაციათა ჯაჭვი. ვთქვათ ჩვენ დაწვებით ზენქტით ავბღეთ შემეცნების ასპარეზი რომელიმე ადამიანისა, მაგრამ ჩვენ როგორ შეგვიძლია ვიწინასწარმეტყველოთ, თუ სუთი წუთის შემდეგ რაზე დავიწვიებს ეს კაცი ფიქრს? ამ ზრცვისს ელემენტათ რიცხვი ფრად მრავალი და განუსაზღვრელია და მათ შესახებ წინ და წინ რისმე თქმას შეუძლებელია. მაგრამ თუ ჩვენ არ ძალგვიძს წინ და წინ განვმარტოთ ასოციაციათა მსვლელობა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ წინა რიცხვითაც შეგვიძლოს განგვიტოლოთ ეგვემ ზრცვისი. ჩვენ ამ მომენტში ვერ ვიტყვით, თუ სუთი წუთის შემდეგ რაზე დავიწვიებთ ფიქრსა და მსჯელობას, მაგრამ სწორეთ სუთი წუთის შემდეგ ჩვენ შეგვიძლება განგვიტოლოთ შემართებელი რგოლები ჩვენის მდგომარეობისა ამ და იმ დროს; ეს რგოლები შეკავშირებულია დამჩნდება მიჯნაობით ან მსგავსებით. წინას-

წარ თქმა აქ შეუძლებელია, სწორეთ ამ რომლის ცვალებადობის გამო, რომელსაც თავაშობის ხალ წარმოდგენილების შექმნაში ნაზი-რი ან ფოკუსი.

ვილიამ მაგალითი. პე მადლეგებს ფიქრი ჩემი განსვენებულ ნათესავის ანდერძის შესახებ. რომ გავერთო, ფიქრით ლექსი: „მე ვარ მემკვიდრე ყველა ღრუბრის“ და სხვა. ანდერძის ლექსის ამ ნაწილადის განხილვა ადგილი ექნება ჩემს შემდგომში. მაგრამ სიტყვები „მე ვარ მემკვიდრე“.. შეისწავი ეკავშირებიან განხილვებულ აზრს ანდერძის შესახებ, წიგნის ხელისაგან გავდება, გული ძეგრას მიწეებს და თავაწინ მელანდებს მომავალი ბედნიერება, მემკვიდრეობის მიღებით ბოძებული. თითოეული ნაწილი შემდგომის სხვაგვარად, რომელთანაც შეკავშირებულია რაც შეიძლება მეტი გომცალგური გომცალგანი, შესაძლოა გამოწვევად იქმნას სამომავლოდ და დაიწროს ზიარული ადგილი. ერთი სჯიდან მეორეზე მალე-მალე გადასვლით ინტერესი შემდგომის ნაკადსაც სხვა და სხვა მხრით მიმართავს და მასში ჩვენი სულიერი ცხოვრებას სხეული გზებით მიიმართება.

უნდა შევეჩოთ კიდევ ერთ ზეჩეტს. — ჩვენი ვნახეთ, თუ ერთი საინტერესო სიტყვა რომ გორი ძალგვებით გამოიწვევს თავის სკუთარ ასოციაციებს და აზრთა მიმდინარეობის სხვა მიმართულებას აძლევს. ნამდვილათ კი შემდგომის სხვაგვარად თითოეული ნაწილი ისწავლების გამოიწვევს სკუთარი ასოციაციები. მაგრამ თუ ეს ასოციაციები ძლიერ სხვა და სხვაობენ, მასში მათ შორის ჩნდება მეტ-

ქობა და როგორც კი ერთი ან რამდენიმე მათგანი დაიჭერს ზიარულ ადგილს, დანარჩენი რჩებიან განაპირებული. ჩვეულებრივ კი საქმე ბოლოავდება ერთ გვარს შეუძლებით, ამ დროს შესაფერ გავლენას ახდენენ შემდგომის წარსული სხვაგვარად ფოკუსით ნაწილები.

ზრატეკული მხარე ამ კანონის ასეთია: როდესაც მოწვევებში ვქმნით მათ თუ იმ ასოციაციებს, ახლა წარმოდგენილება უნდა დაეკავშირებოდეს არა რომელსაში, არამედ რაც შეიძლება მეტს რიცხვს უკვე ჩნდება წარმოდგენილებებისას.

დაიდ, მოწვევების უნდა გუგურობდეთ, როგორც ზრატის ასოციაციურ მექანიზმებს და მასში ჩვენი თუ იმ თავისივე განსახილვები სულიერი ზრატის ზრატის, რომელნიც წარმოებენ ზეშეშებში. ჩვენი თვის სოციალური იჭეობის შედეგები. რომელთაც მივადწევთ ამ გზით ჩვენი ზმრათ ვამბობთ, რომ ესა და ეს ადამანი მათ თუ იმ მიდრეკილების კაციაო. ბოლოს და ბოლოს ეს მიდრეკილება იგივე მიდრეკილებაა ასოციაციათაში. განსახილვური წარმოდგენილებანი განსახილვურ წარმოდგენილებების გამოიწვევენ, უკანასკნელნი — მისწრაფებს და გრძობას მოწონების თუ დაწინებისას, თანხმობას ან უთანხმობას. თუ სჯიან იწვევს რომელსაში განსახილვურ წარმოდგენილებას, ზრატეკული შედეგის განსჯერეტად ადვილია მასში. „სისათვის ტიპები“ ზოგადად რომ ვთქვათ იგივე ასოციაციათა ტიპებია.

დ. ლ.—ძე.

პელაგოზიკა

პროფ. ფ. ასნაუროვი

ბავშვების დასჯის მანერბლობა

ბრძოლა მაგარ სასმელების წინააღმდეგ დღე ძლიერდება; ბრძოლა იწყება პორნოგრაფიის და გარყვნილების წინააღმდეგაც, რაც სოციალურ შხამად არის აღიარებული. მართალია, ბრძოლის საშუალება ბევრჯელ თვით საფუძველშივე სიტრუეს წარმოადგენს, რადგანაც ხშირად ბრძოლას ეწევიან შედეგების წინააღმდეგ და ამა თუ იმ მიზეზებს, რამაც ესა თუ ის შედეგი წარმოშვა უყურადღებოდ სტოვებენ, მაგრამ მეცნიერების მხრით მოპოვებულად უნდა ჩაითვალოს უკვე ის ბრძოლა, რასაც ყველგან ეწევიან მაგარი სასმელების, სქესობრივ გარყვნილების და საერთო მოღუენების წინააღმდეგ. არის კიდევ სხვა საწამლაიც, რომელიც საწამლადად არ მიიჩნდათ და რომლის წინააღმდეგ ბრძოლა სრულიად არ არსებობს, ან ძლიერ სუსტად სწარმოებს; ერთ ამ საწამლაის შესახებ, რაც ხალხის დამღუპველად მიგვაჩნია, ჩვენ გვქენება საუბარი ამ წერილში: ეს არის ბავშვების ცემა და საზოგადოთ სხეულის დასჯა¹⁾; ეს არის ალგოლაგნიური²⁾ ისტიკების ჩანერგვა ბავშვობაშივე, რასაც შედეგად მოჰყვება მკვლელობა ავტორკობის ნიადაგზე. ჰსიხიატრების დაკვირვებანი, მით უფრო აუარებელი ლიტერატურული ნაწარმოებანი ამ დარგიდან მოწმობენ თუ რამდენად

ხშირად არის გავრცელებული ალგოლაგნიური. თუ ცხოვრებაში შეხვედებით მოწიფულს ალგოფილებს ორივე უკიდურეს სხვა და სხვა სახიერებისას (მაზოხისტებს და სადისტებს)³⁾, ამით საზოგადოებაში შიში იმდენად დიდი არ არის, როგორც იმ შემთხვევაში, როცა სადისტ-მაზოხისტური ტენდეციები კონტრბანდად შეაქვთ ყმაწვილების აღზრდაში. პელაგოგიური პრინციპების სახელით. ეს „როზგის“, წყებლის პრინციპები ყოველმა ქვეშაირტმა პელაგოგმა და ფსიხოლოგმა უნდა დაჰგმოს და ძირიან ფესვიანად ამოფხერას.

დიდ გალექსილს ნაწარმოებში „Eros Russe“ სიმართლით არის აღწერილი თუ როგორ მაგრად აქვს ფესვები გაღმული მაზოხისტო-სადისტობას ჰეტეროურგის ჰაეების კორპუსში. დასტოვესკის და პომიალოვსკის თხზულებანიც აგრეავე გვიჩვენებენ თუ როგორ აჩვენენ ალგოლაგნიას. აქ არ შევეუდგებით სადისტურ მახეების და უსიამოვნების აღწერას გერმა-

¹⁾ **მაზოხიზმი** — სქესობრივი გრძნობის გარეუნილება, რომლის დროსაც ავტორობის გრძნობა ტკივლისაგან ჩნდება. ეს საწერა მარეულად გერმანულ შქერაღმა **ზახერ-მაზოხმა** (1835—95).

სადიზმი — სქესობრივი გრძნობის გარეუნილების ერთგვარი ფორმა, როცა სქესობრივი სიამოვნება დაკავშირებულია ფიზიკურს ან ზნეობრივს ტანჯვასთან. ტერმინი წარმოსდგა ფრანგების შქერადის მარკის დე **სადანს** სახელიდან (1740—1814), რომელიც იტანჯებოდა ამ გარეუნილებისაგან და რომელმაც აღწერა იგი თავის რომანებში.

¹⁾ Аснауровъ. Алголагнія и преступленія. Archiv für Kriminalantropologie Kriminalistik, № 38 (1910 წ.)

²⁾ ალგოლაგნი — ისეთი მდგომარეობა, როცა ტკივილი ავტორობის სიამოვნებას აგრძნობისებს.

ნიაში, რაც გაადიდებდა ამ წერილს, ვიტყვი მხოლოდ, რომ სხეულის დასჯას, როგორც რუსეთში, ისე გერმანიაშიაც მომხრეები ჰყავს კანონმდებელთა შორისაც.

მაგრამ სხეულის დასჯის საკითხის გამოსარკვევად თუ მივმართავთ საუკეთესო ექიმებს და პედაგოგებს, რომლებიც თავიანთ აზრს გამოთქვამენ ჟურნალ „Sexual Probleme“-ს ფურცლებზე და სხვა სპეციალურ გამოცემებში, თუ ყურადღებას მივაქცევთ ავტორცობის ნიადაგზე მკვლელთა ბიოგრაფიებს, რომელთა საქმეები ხშირად დახშულ კარებში ირჩევა, მაგრამ რომელთა აღსარებას უზომოდ ღირებულება აქვს ალგოლანგიის შესასწავლად, ჩვენ უსათუოდ მივალთ შემდეგს დასკვნამდის: სანამ აღზრდის დროს ხელს არ აიღებენ სხეულის დასჯაზე, მანამდის სქესობრივი სენის გადამდებლობა უფრო და უფრო გახშირდება და ავტორცობის ნიადაგზე მკვლელთა რიცხვი არ შემცირდება.

ჩემი პედაგოგიური გამოცდილებიდან რამდენიმე მაგალითით მინდა განვმარტო თუ დასჯის წყალობით როგორ იღვიძებს და იზრდება ბავშვში ალგონაგნიური გრძნობანი. აღსარება რუსოსი, როგორც მამის, გვიმტკიცებს ჩვენ ამ დაკვირვებათ და გვამცნევს კიდევ სხვა რამესაც, მაგრამ ქაბუკთა აწინდელ აღზრდის დროს, როცა ყველაფერი დამყარებულია გაწოთვანზე და უკიდურეს დისციპლინაზე, როცა უყურადღებოდ არის დატოვებული ბავშვის ფსიხიკა და მისი სქესობრივი ცხოვრება, როცა ვედვეინდის „გაზაფხულის გაღვიძებაში“ ბავშვებს უმეცრებს ან ხშირად სულთ ავადმყოფებსაც უგდებენ ხელში, იქ, რასაკვირველია, არ შეიძლება ან რუსსოზე ესთქვათ რამე, ან სერიოზულად შევისწავლოთ ეს საკითხი.

ათის წლის წინად, როცა ჯერ კიდევ ახალგაზდა პედაგოგი ვიყავი, მიმიწვიეს აღმზრდელად ერთ გენერლის სახლში. ჩემი მოწაფე თერთმეტი წლის კარგი ყმაწვილი, შეხედულობით ჯანსაღი და ცოცხალ გონებიანი იყო, პირველ დღიდანვე მომენდო და ყოველ თავისუფალ დროსაც კი ჩემთან ატარებდა. რადგანაც მისმა დედამ, რაკი ჩემი მოვალეობის ასრულებას შეეუდგე, დამარწმუნა, რომ ჩემი მოწაფე ძლიერ თავაშეგებული ყმაწვილია, ყოველთვის მზად არის ცუდი რამე ჩაიდინოს, ცეცხლი წაუქილოს რასმე, მან რამდენჯერმე გაქცევაც დააპირა, რომ არ დაესაჯათო, მეც რამდენისამე კვირის განმავლობაში გაფაციცებით ვადევნებდი თვალსურს და მოველოდი ჩემის მოწაფისაგან რამე სისაძაღლეს, მაგრამ ჩემი მოლოდინი არ გამართლდა. გარდა მოკრძალებისა, პატივისცემისა და ბუნებრივი მზიარულობისა სხვა აღარა შემინინავს რა. მხოლოდ ერთხელ წამოცდა და მითხრა: თქვენ სრულიად ისეთი არა ხართ, როგორიც წინანდელი აღმზრდელები იყვნენო, რატომ არა ხართ სხვებსავეთ მკაცრი? ჩემს პასუხზე, რომ მისი საქციელი განსაკუთრებულ სისასტიკით მოპყრობას არ მოითხოვს, მითხრა: რას მიზამ, რომ ჩემი ყოფაქცევა შეიცვალოს, მცემ? ამ შემთხვევაში დიდი პედაგოგიური შეცდომა მომივიდა, მე ვუპასუხე: „მე იმედი მაქვს, რომ არასოდეს იძულებულს არ გამხდის დაგსაჯო, დაუსჯელობას კი ვერ დაგპირდები“. ამ წუთიდან ჩემი მოწაფე ყოველ ღონისძიებას ხმარობდა, ყოველგვარ სისაძაღლეს სჩადიოდა, რომ მოთმინებიდან გამოვეყვანე. მაშინ ვკითხე ნებაყოფლობით დამნებდება თუ არა რომ დაესაჯო. „ცხადია, თავს დავიფარავ“ — სწრაფად მიპასუხა. მაშინ

ფეიქრობდი, ვიპოვე შესაფერისი დრო ავუხსნა, რომ შეუძლებელია მოწაფე და მასწავლებელი ერთმანეთში კრიგობდნენ. მეორე დღეს, ცუდად მომზადებულ გავეთილის შემდეგ, ყმაწვილი მოვიდა ჩემთან ახალ-ახალი წკებლებით და შარვალ ჩახდილი მთხოვდა სასტიკად დამესაჯა, რადგანაც ეს მისი თქმით ერთად ერთი საშუალებაა მისდა გასასწორებლად. მოთმინების ფილა აღივსო. თავი ძლივს შევიკავე, მაგრამ გასაგებ მკაცრი სიტყვებით ავუხსენი მისი საქციელის სისაძაღლე, შეუსაბამობა, სულმდაბლობა; მთელი ჩემის ძალღონით ვცდილობდი გამომეწვია ამ ყმაწვილში სიამაყე და რადგანაც შევნიშნე მასში სქესობრივი გაღვიძება, გასაგების ენით ავუხსენი, რომ ძლიერ კარგად ვიცი თუ რისთვის უნდა მას დასჯა, მაგრამ მე ყოველთვის მეზიზღება ის ყმაწვილი, რომელიც ნებას აძლევს სხვას გაწკებლოს და მართლაც საძრახისია კაცისათვის დაუთმოს თავისი პიროვნება სხვას დაბალი მიზნისათვის. რადგან ყმაწვილი ძლიერ მონდობილი მყავდა, პირველ გოაცების შემდეგ, სირცხვილის აღძურმა გადაჰკრა პირისახეზე და კინალამ ატირდა. ამ დღიდან მან ისევ კარგად დაიწყო სწავლა; სამი წლის განმავლობაში, რაც მე ვიყავი იმ ოჯახში, ერთხელაც არ შემინიშნავს იმ ყმაწვილში ასეთი ჟინი; პირიქით არასოდეს ნებას არ აძლევდა არც მშობლებს და არც ამხანაგებს, რომ ცუდად მოჰყრობოდნენ და შეურაცხყოფა მიეყენებინათ. ბოლოს მისმა დედამ მიამბო, რომ ჩემი წინამოადგილე თურმე ძლიერ ხშირად მიმართავდა ხოლმე წკებლებს, როგორც გამასწორებელ საშუალებას; იმ დროს თავდაპირველად ყმაწვილს გული შეუღონდებოდა, მაგრამ შემდეგ მიეჩვია, თუმცა წინააღმ-

დეგობასაც იჩენდა, მაგრამ დამშვიდებით ხედებოდა გაწკებლვას. რომ ასეთს დამოკიდებულებას სქესობრივი სარჩული ჰქონდა ყოველს ექვს გარეშე; მაინც განსჯა ამისი ფსიხიატრებისთვის მიგვიწვდია. რამდენისავე წლის შემდეგ მე მყავდა 15 წლის მოწაფე, რომელთანაც ვმეცადინებოდი ყოველ დღე რამდენისავე საათის განმავლობაში. იგი ძლიერ მაღალი და ფიზიკურად განვითარებული იყო, მაგრამ რამდენადმე განვითარებულიც იყო. ძლიერ გამიკვირდა, როცა იმანაც იმგვარივე თხოვნით მომმართა, როგორც წინანდელმა ჩემმა შაგირდმა: მე უნდა დამესაჯა ის, თუ გავეთილები არ ეცოდინებოდა. ჩემს პასუხზე, რომ ვსთხოვ მის მამას, — სასჯელად მოგაკლოს რამე სიამოვნება, ყმაწვილმა მითხრა: — მამა ჩემი სრულიად არ ზრუნავს ჩემს აღზრდაზე და ყველაფერს მასწავლებელს ანდობს! ეს შემთხვევა საინტერესოდ დავინახე, მალე გავიგე, რომ ეს ყმაწვილი ჰპატიჟებს თავისთან ამხანაგებს და გაწკებლის ნებას აძლევს მათ, ამასთან მეტის მეტად ივითარებს ფანტაზიას. ჩემმა მოქცევამ, რომელიც მეტად სასარგებლო გამოდგა 11 წლის ბავშვისათვის, სრული უნაყოფობა გამოიღო 15 წლის, ძლიერ განვითარებულ, ჰკვიან, მოზრდილ ქალაქელ ყმაწვილთან, და რადგანაც მას ისეთი მასწავლებელი უნდოდა, რომელსაც ხელში მუდამ წკებლა უნდა სჭეროდა, მალე მივატოვე ეს ყმაწვილი, რომელშიაც უსაზღვრო სიამაყე და უღრმესი დამკირება, მაღალი განვითარება და მკვეთრი გრძნობიერება გაერთებული იყო. ძლიერ საინტერესო შემთხვევა დამიყენა თვალწინ ერთი გენერლის შვილმა, 15 წლის ყმაწვილმა, რომელიც პაეების კორპუსში დადიოდა, თავი მოჰქონდა მალტიის მო-

მავალ რაინდად და სულიერადაც ძლიერ დაჯილდოვებული იყო. მალე შეენიშნე მას ფანატიკური დამოკიდებულება ერთ თავის ამხანაგთან: გაცვეთილების შემდეგ ეს ამხანაგი, რომელიც მე ერთხელ ვნახე, მისთვის საყვარელ სალაპარაკო საგანს შეადგენდა; ის ბედნიერი იყო, როცა ეს ამხანაგი მიუვიდოდა, და მეუბნებოდა— მზად იყო მონად გახდომოდა მას, თითქმის ნებასაც კი მისცემდა, რომ ეცენა მისთვის. ამასთან ეს ყმაწვილი მეტად პატივ-მოყვარე იყო, ამაყიც და მალტიის რაინდების მსგავსად მზად იყო სამაგიეროც გადაეხადა, თუ ამხანაგები შეურაცხყოფას მიაყენებდნენ.

კიდევ ერთი დამახასიათებელი შემთხვევა. 1809 წელს ზოგიერთ მასწავლებლებთან ერთად ჟენევის მახლობლად მე დავაარეს „Ecole nouvelle“ (ახალი სკოლა). ამ დროს სისტემატიურად ვუყვირდებოდი მოწაფეებს. ამ სკოლაში, სხვათა შორის, ჩემი ყურადღება მიიპყრო ერთმა 10—11 წლის ყმაწვილმა, რომელიც დასვენების დროს მოწაფეებს ყოველთვის ერთსა და იმავე სათამაშოს ურჩევდა. ეს თამაშობა ასეთი იყო: ხსენებული ყმაწვილი წარმოადგენდა ავაზაკს, სხვა ყმაწვილებს უნდა დაექირათ იგი, შეეკრათ და წკებლებით ეცემათ ისე, რომ ის ხმა მალა ღრიალებდა; როცა მას მიეშველებოდნენ და სხვა ამხანაგებს უჯავრდებოდნენ, ის არჩენილ ამობდა სრულიად აზრა სტენია რა, თუმცა ცრემლი ჯერ კიდევ ნაკადულივით ჩამოუდიოდა ლოყებზე. უნდა მოვიხსენოთ ისიც, რომ ეს ყმაწვილი ნებას აძლევდა ეცემათ მისთვის ერთს ან ორს რჩეულ პირს, სხვები შეიძლებოდა მაყურებლად ყოფილიყვნენ. ეს დამახასიათებელი თვისება— სურვილი სცემოს მხოლოდ განსაზღვრულ-

მა საყვარელმა ტიპმა—მე შევაჩინე წინადაც ერთს ცნობილს პოლონელს აზნაურს, ძლიერ განვითარებულს კაცს, რომელიც ცემის ნებას აძლევდა მხოლოდ თავისი იდეალურ ტიპს; მან მიამბო, რომ ბავშვობისას ხშირად მწყევლავდნენო. სასახლეში ვიცნობდი ერთს მაღალ ხარისხიან პირს, რომელიც მხარს უჭერდა „როზგით“ დასჯას სკოლებში; უფრო ახლო გაცნობით და გამოკვლევით აღმოჩნდა, რომ ის კაცი მეტის მეტად გარყვნილი იყო. რუსეთის ცნობილი პუბლიცისტიც, რომელსაც დიდი გავლენა ჰქონდა სასახლეში, მაგრამ მალე უზენო საქციელის გამო დათხოვნილი იქნა სასახლიდან, ოცნებობდა როზგების შემოღებაზე სკოლებში. როზგის ბრწყინვალე მოსარჩლეს ჩვეულებად ჰქონდა მაგალითად თავისი თავი დაესახელებია, რადგანაც ბავშვობისას მასაც როზგებით უმასპინძლდებოდნენ. თითქმის ყველა ჩემი ნაცნობი მაზოხისტები 10—50 წლამდის გამოტეხილან, რომ პირველი დასჯა უდიდეს დამცირებასთან და სირცხვილთან ერთად ფრიად ღირს სიამოვნებასაც ჰგვრიდა. თითქმის უძლიერესი დასჯაც ბოლოს და ბოლოს სქესობრივ სიამოვნებას უღვიძებდა. თითქმის ყველა ტიპებს, რომელიც შემისწავლია, ყოველთვის ვამჩნევდი ერთსა და იმავე ხასიათს: პირადი სიამაყე და თავგამოდება (ხშირად განსაზღვრულს ფარგლებში), მაღალი ინტელიგენტობა, მამაცობა, რომელშიაც ხშირად იმალება ნებიერობაც, სასტიკი გადასვლა ერთი ფსიხიურ მდგომარეობიდან მეორეში, ფსიხოლოგიური სიმახვილე, მხატვრული გრძნობიერება, ძლიერ განვითარებული ნიჭი თვალთმაქცობისა.

უანდე ვილლიო თავისი შრომაში „Etude sur la flagellation á travers le

monde“ (გვ. 315) გვიამბობს ერთ ყმაწვილს სმიტზე, რომელიც ნებაყოფლობით არიზიგინებდა თავს სკოლაში და ყოველ დასჯის შემდეგ ამბობდა: „Monsieur je vous remercie“ („გაბალობთ, ბატონო“).

აბაბატი ბულო კატეგორიულად უთითებს *) გაროზგვის გავრცელებას ფსიხიურ ავადმყოფობის გამო. ამას ამტკიცებს **კუპერის** მიერ ნაჩვენები შემთხვევა, როცა ჯარის-კაცის უფროსი, რომელიც უცქერდა თვისი უმცროსი ძმებისა და დების გაწვევლას, იზღუდავდა გიტიცა ამ სანახაობამ, რა მოისყიდა ციხის უფროსები რათა მიეღო ჯალათთა გამგის ადგილი. **ტომას შედუელი** იხსენებს ერთს გარყვნილ ინგლისელს, რომელიც ნებას აძლევდა როსკიბ დედა-კაცებს ეცემნათ მისთვის, ის ამბობდა: რადგანაც ის ვესტმისტერის სკოლაში დასჯას დაჩვეული იყო, შემდეგაც ვერ გადაეჩვია ამ ჩვეულებას. **ჰანს რაუ** ამბობს: „იმეზე უფრო სარწმუნო საშუალება სქესობრივი ლტოლვილების არა ბუნებრივი გზისკენ მისაპართავად არა არის რა, როგორც სხეულის დასჯა“. („Die Grasamkeit“ გვ. 140). დ—რი **ა. მალლიც** ამბობს სხეულის დასჯის საშინარ მოქმედებაზე ბავშვის სქესობრივს გრძნობაზე.

ყველა ეს შემთხვევები და მოწმობანი მაღალ კომპეტეტურ პირებისა გვიმტკიცებენ, რომ პედაგოგს საქმე აქვს ძლიერ ადვილად დასამსხვერვ კურჩელთან. მაგრამ რადგანაც ბავშვის სული მრავალ აღმზრდელთა და მშობელთათვის დაკეცილი წიგნია, ამიტომ ხშირად, ძლიერ ხშირად ძირიან ფესვიანად ცრუ აღზრდას და უმეცრებას სქესობრივ ფაქტორების მნიშვნელობის შესახებ აწვიდინ ბავშვებს და ამ გამრყენელ საშუალებას შედეგადაც დანაშაულობა მოსდევს. დ—რი **ნეკე** მართლს ამბობს: დანაშაულობა=

ინდივიდუალობას—გარშემო არსებული წრე, იტალიის სკოლა კი თანდაყოლილ დანაშაუვდ მხოლოდ იმას სცნობს, რომელსაც წინასწარი განწყობილება აქვს დანაშაულობის ჩასადენად, მაგრამ ამას მხოლოდ მაშინ გამოიჩენს, როცა მისი ფსიხო-ფიზიკური მიდრეკილებანი უკვე მომწიფებულია სოციალური ანუ ტელურული პირობათა გავლენით. ამიტომ ჩვენ არ შეგვიძლია არ აღვიაროთ უდიდეს საშიშროებად ის ცუდი პირობები, რაც ბავშვის გარშემოა და რაც იძლევა ცუდის შთაგონების გამო მტრად ცუდს შედეგებს. „L'éducation est en grande partie une oeuvre de suggestion“ (აღზრდა უმეტეს ნაწილად შთაგონების საქმეაო), ამბობს **ლუი პრაღლი. ფრანც ვედვეინ-და, ჰანს ფონკალენბერგი, მარტინ ბერადტი** ჩვენ თვალწინ ცდილობენ ახალონ ფარდა, რომელიც ჰფარავს ახალგაზდა სულის ტრაგიკულ ბოძოლას აწინდელი აღზრდის ბუნების წინააღმდეგობასთან.

მაგრამ ბავშვის სული ბევრ პედაგოგთათვის ჯერ კიდევ ამოცანას შეადგენს. სანამ აღმზრდელი ფსიხოლოგი არ გახდება, სანამ ცემა-ტყემა აღზრდის საშუალებად იქნება აღიარებული და კანონიკი სასტიკად არ აკრძალავს ასეთს საშუალებას სკოლებში, ოჯახებშიაც, მახამდის ერთის მხრით თავის ძველელ ბავშვთა რიცხვი და მეორეს მხრით ყოველგვარი სქესობრივი გარყვნილება და მისი შედეგები თან და თან გავრცელდება. ახტი-სოციალური და პირდაპირ სხეულის დასჯის საშარტხენო აღსარებას, ოსაც კიდვ ადგილი აქვს ევროპის კულტურულ ქვეყნებში, ყველა პროგრესის მოძრაემა სრული წინააღმდეგობა უნდა გაუწიოს. სქესობრივი გადამენება შავი ქირით მრავლდება და ზნეობის საწინააღმდეგო დანაშაულობაც საოცრად ვრცელდება. ვანა დრო არ არის ამ სენის ბაცი-ლას მთელის იარაღით შეგებრძოლის მეცნიერება!?

კახაბერი.

*) Historia flagellantium de recto et per-verso flagrorum usu apud christianos. Paris, 1700.

დ ე მ ი რ - ჰ ა ი ა

(აღმოსავლეთის თქმულება)

მას ერქვა დემირ-ჰაია. თქვენებურად ეს არის—რკინის კლდე. ასე ეძახდნენ იმ კაცს იმტომ, რომ იმას არ გაეგებოდა სიბრალული, შიში და სირცხვილი. ავაზაკობდა თავისი ბრბოთი სტამბოლის მიდამოებზედაც, კურთხეულ თესალიაშიაც, კლდოვან მაკედონიაშიაც და ბოლგარეთის ნოყიერ სამოვრებზედაც. იმისმა ხელობა იმსხვერპლა 99 ადამიანი, რომელთა შორის ერია დიაცები, ბერიკაცები და ბავშვები. მაგრამ ერთხელ დაცა მას მთაზე ფაღიშაჰის (მაჰმადიანთ მეფე) ძლიერი ჯარი—დღეგრძელი ჰყოს ალაჰმა სახელი მისი! სამი დღე-ღამე იგერებდა დემირ-ჰაია მტრებს, როგორც მგელი ძაღლების ზროვას, და მეოთხე დღეს, როგორც იყო, გაუსხლტა მათ ხელიდან, მაგრამ მარტოდ მარტო: იმისი ამხანაგები ზოგი სასტიკი დევნის დროს დაიხოცა და ზოგმა ჯალათის ხელით მიიღო სიკვდილი სტამბოლის მოიდანზე. მძიმეთ დაქრილი, სისხლისაგან დაცლილი იწვა დემირ-ჰაია ერთ მიუვალ გამოქვაბულში, სადაც მას თავი შეაფარებინეს ველურმა მთის მწყემსებმა, და სიკვდილს ებრძოდა. ამ დროს გამოეცხადა მას ბრწყინვალე ანგელოზი ცეცხლის ხმლით. იცნო დემირ-ჰაიამ სიკვდილის წინამორბედი, ზეციდან წარმოგზავნილი სულთა მსუთავი და უთხრა:—იყავ ნება ალლაჰისა! მზათ ვარ! მაგრამ ანგელოზმა მიუგო:

—არა, დემირ-ჰაია, ჯერ არ დამდგარა ჟამი შენის აღსასრულისა. მოისმინე ბრძანება ღვთისა: როდესაც ადგე სიკვდილის სარეცელიდან, წადი, ამოიღე მიწიდან ყოველივე შენი საიენჯე და ფუ-

ლათ აქციე, მერე გასწი პირდაპირ აღმოსავლეთისაკენ და იარე იმდენ ხანს, სანამ შეიდად გაყოფილ გზას მიადგებოდე. ააგე იქ სასახლე გრილი ოთახებით, ფართე ტახტებით, წმინდა წყალის აუზებით საბანებლად, სასმელ-საქმელით, სუნნელოვან ყავითი მგზავრთათვის და ნარგილეთი დაღალულთათვის.

გამვლელ-გამომვლელისათვის სასახლის კარები მუდამ ღია იყვეს; შეიწვიე ყველა მგზავრი, ქვევითი თუ ცხენოსანი და ემსახურე მათ, როგორც უკანასკნელმა მონამ. შენი სასახლე უნდა იყვეს იმათ თავშესაფარად, შენი ოქროები—იმათ ოქროებით და შენი შრომა—იმათ სასიამოვნოდ, და იცოდე, რომ მოვალს ჟამი, როდესაც დაივიწყებს ალლაჰი შენს მძიმე ცოდვებს და შეგინდობს შენგან დანთხეულ სისხლს იმის შვილებისას.

—მერე, როგორ გავიგებ მე ამას? რა ნიშანს მომცემს უფალი ჩემი ცოდვების მოსატევებლად? ჰკითხა დემირ ჰაიამ.

ანგელოზმა მიუგო:

—აიღე ცეცხლიდან, რომელიც შენ წინ ანთია, ერთი დიდი მუგუზალი და ჩარე სასახლის ეზოში. როდესაც ეს შეკდარი ხე ქერქით შეიმოსება, ტოტებს გამოისხამს და აჰყვავდება, აი მაშინ, დადგება შენი ცოდვების გამოსყიდვის დრო...

გავიდა მას შემდეგ 20 წელიწადი. გაითქვა ქება-დიდება მთელ ფაღიშაჰის საბრძანებელში—დღეგრძელი ჰყოს ალლაჰმა სახელი მისი!—ჯედიდან სმირნამდე მიმავალ შეიდად გაყოფილ გზაზე გამარბულ სისტუმროსი. გლახაკი ბრუნდებო

და იქიდან სავსე ხურჯინით, მშვიერი გამოდიოდა — მაძარი, დალილ-დაქან-კული — მხნედ და დასვენებულად, სწეული-განკურნებულად...

20 წელიწადს, 20 გრძელ წელიწადს გატყროდა ყოველ საღამოს დემირ-ჰაია სახლის ეზოში ჩარგულ მკვდარ ხეს, მაგრამ ის ისევ ხმელი იყო და უსიცოცხლო.

ამაოზაში დემირ-ჰაიას არწივის თვალებიდან სინათლე გამოეცალა, მაგარი წელი მოეხარა, თმა და წვერები ანგელოზის ფრთებივით გაუთეთრდა, მაგრამ ვერაფერ ნუგეშს ვერ ხედავდა. ერთხელ, დილა ადრიან, შემოესმა მას თქარა-თქური და თვალი მოჰკრა მხედარს, რომელიც ოფლით აქაფებულ ცხენს მიაკენებდა... გაექანა მისკენ დემირ-ჰაია, დაუკირა ცხენის სადავე და შეევედრა:

— ოო, ძაო ჩემო, მეწვიე სასახლეში გრილი იგრძილე, ჩრდილი იჩრდილე, შენაყრდი, პირი ნარგილეს სუნნელებით გაიტკბილე და ისე მიბრძანდი.

— დამესნენ, ბებერო! მომშორდი თავიდან! შეჰყვირა მრისხანედ მგზავრმა, შეაფურთხა სახეზე, მათრახის ტარი თავზე შემოჰკრა და გაქუსლა.

დემირ-ჰაიას ამაყმა გულმა გაიღვიძა, ავაზაკის მჭექაფარე სისხლი აუჩუნჩუნდა, დასწვდა მიწაზე დიდ ქვას, სტყორცნა მიმავალ შეურაცხყოფელს და თავი გაუპო. შებარბაცდა მხედარი, ხელები თავში იტაცა და ცხენიდან მტვრიან გზაზე დაეცა.

შიშისაგან გულ-გახეთქილი მივიარდა მგზავრს დემირ-ჰაია და მწუხარედ ჩასაძახა:

— ვაიმე, გამიწყრა ღმერთი და მოკალი, მგონი, ძაოა!?

— ნუ სწუხხარ, ნუ, ყონალო! შენით კი არა, ალაჰის ხელითა ვკვდებიო, მიუფო მომაკვდავმა. ყური დამიგდე: ჩვენი ვალიეტის ფაშა არის კაცი უღმობელო, ხარბი და უსამართლო. ჩემმა მეგობრებმა მის წინააღმდეგ შეთქმულობა გამართეს. მაგრამ გამიწყრა ღმერთი, უხვმა ჯილდომ შემაძღინა და იმათი ღალატი განვიზარახე — ჯაშუშათ გამოველ და აი, როცა იმათ დასაბეზღებლად მივეჩქარებოდი, შენგან გამოსროლილმა ქვამ შემაჩერა... ეს არის ღვთის ნება... მშვიდობით!..

გამობრუნდა ჯავრისაგან ნალევლა გასიებული, დაღვრემილი დემირ-ჰაია სასახლეში და შედგა ფეხი კიბეზე, მაგრამ ეს სინანულისა და სამადლო სახლის კიბე, რომელზედაც ასეთის მოთმინებით აღიოდ-ჩამოდიოდა ის მთელი ოცი წლის განმავლობაში, უცებ ჩატყდა და ფეხ ქვეშ გამოეცალა — ზაფხულის დღის ერთ წამს სასო-წარკვეთილებით მიიხედა იქითკენ, საითაც დაჩვეული იყო იმისი თვალები დღე მუდამ ცქერას — შავ ნამწვავ მუგუზისაკენ და... ოჰ, საყვირელებო! ჰხედავს, რომ მკვდარ ხეს მის თვალწინ გადაეკრა კანი, გამოაქვს ტოტები, ტოტებზე კვირტები, იფოთქება მწვანედ და ყვითელი ყვავილებით იმოსება..

დამეხო პირქვე დემირ-ჰაია და თვალებიდან სიხარულის ცრემლები წასკდა.. მიხვდა ის, რომ დიდმა ალაჰმა თავის გამოუთქმელის მოწყალებით აპატივა მას 99 სულის დაღუპვა ერთის მოღალატე-გამცემლის სიკვდილის გამო.

თეო კანდელაკი

სიზმარი და ნამდვილი

(ვერდიანი ნ. ასათიანის)

IX

ღიღია მოღვქის ვალი,
ვინც კი ზისმენს, გაიგებს.
განა სულ ყველას ვადიდებთ,
ვინც ხელში კალამს აიღებს.
მხოლოდ ის მოძმეთ გულშია
ძეგლს დაურღვეველს აიგებს,
ვინც მძიმე ქვეყნის უღელსა
საკუთრივ კისრით წაიდებს.

როგორც ღიღია ვარამი
და კაცთ საერთო ჭირია,
ისე გულ შემატყვარია
ღიღი და ბრძენი სჭირია!

X

დახედეთ მთელი ქვეყანა
ცეცხლის კალოდა ქვეყნად,
მრავალთ დაადგეს სამშობლო,
უცხოეთს გამოქცეულან,
იმათ ნაოხარ სახლ-კარში
მხეცები შემოჩვეულან.

ვინაც ღმერთს გადასდგომია,
ძალა და ღონე ჰქონია,
სხვა და სხვა კაცთა საყვლევია
მანქანა მოუგონია,
ერთი ბატონი გამბდარა,
ათასი დაუმონია.

რამდენ სისხლის მსმელს ვეშაპსა
ლაშები დაურღენიათ,
ტანჯული ხალხის ქვეითნი
სალხინოდ შეუსმენიათ,
დამსხდარან ოხერ სუფრაზედ,
იშვებენ, მოუღებენიათ.

ლაშის ჩაყლაპოს ხმელეთი
წყვეტულა ეშმაკეულმა,

ლამის მოისპოს ნათელი,
სიბნელემ ჩამოხვეულმა
არე მოიცვას და ჩვენი
მოისპოს სახსენებელი,
ავგვან ქვეყნით და ჩვენი
არ დარჩეს მომგონებელი,
ძლიერით კი ნაოხარზედა
გამართონ სალხინობელი!

არ ვიცი, რა რა შევცოდეთ,
ან დაუშვეთ ცასა რა?
რომ წაღმა მხვევი გორგალი
ასე უკუღმა დაცარა.
დაგვწყველა შეჩვენებითა,
გენიის ცეცხლში ჩაგვყარა!?

XI

გამა სხვა კიდევ ვინმე სწევს
ჩვენსავით უღელს მძიმესა?!
არ გაგვიტანა სოფელმა
მოგზვლით მორვეის ძირესა.
ვინც კარგნი გავყვანდნენ, გაგვიწყდნენ,
სამუდმოდ დაიძინესა,
ცოცხლები მელიებივით
ვლრუტნით თავთავის ზღვიმესა.

გავუშვით საქმე საერთო,
„მე“ გავიხადეთ ღმერთადა,
ვის ახსოვს ძმობა, ერთობა,
ორს კაცს ვერ ნახავთ ერთადა,
ჩვენ ერთურთსა ვჰამთ, მოსისხლე
კარზედ გვადგია მწყვეტადა.
ვინ მოსწრებია, გამჩენო,
ასეთ ღროს ამის მეტადა!?

ამას ვჩივი, მე ვიცი,
სხვა უარესი მოგვივა,
რაც დაგვრჩენია აქამდის,

ისიც ხელიდან წაგვივა.

უმრავლესობა ბუზს ყლაპავს,
ორ-სამ კაცს რაღა გაგვივა!?

იქნება ჭკუა მოკლემა

ბევრმა სიცილად ამიღოს,

ვერ შისიმინოს ჩივილი,

ვერც გულის კვნესა გაიგოს,

და მლაღადებლის უღაბნოს

სიტყვა ნიაზემა წაიღოს!

წაიღოს, ჯანი გავარდეს,

ამ გულს ხომ ვერვინ წაიღებს,

აზრს ვერ გამოიწყვეტს და ფიქრსა

აღმა მფრენს დაღმა დამიღებს?

ამ ოხერ წუთისოფელში

კვნესას თუ ვერვინ გაიგებს,

იქ ხომ ქვეყნისთვის ჯვარცმული

თვის უბე კალთას გამოიღებს

და უკვდავთ საფანეშია

მოკვდავს უკვდავად მიმიღებს!

გამაგრდით, თუნდა სიკვდილი

ყველას გველოდეს შავადა,

ერთი ხომ კიდევ დარჩება

ამბის მიმოხრობი წამლადა,

გადიდებთ ჩამომავლობა,

გაგიხდით სალოცავადა!

მიწამ შაიპყროს გამცემნი,

მესმას იმათი ტყვეობა.

მენახოს იმათ მკერდზედა

შავი ყორნების ღრეობა,

მაშინ მახარეთ თქვენაცა:

„ავერა შენი ღლეობა“.

XII

მორიგე:

გაუტაცნიხარ ოცნებას,

ეძებ რაც მიუნდობია,

ვიცი, რომ კაცის გონება

ყველაფრის შექმნის მდომია,

მაგრამ ვით ნდომა, სოფლისა

ვარამიც გაუზომია.

როგორ გსურს, ვითომ ქვეყნის

წყულულს

უნდა მალამოდ დაედო?

იმ მრავალთ მყლაპველ ზღვაშია

მარტოკამ ნავი შაპბედო?

რა ჭკვაში მოსასვლელია,

ნეტა რას ამბობ, თავხედო?!

გახსოვს, გოლგოთას მთაზედა

რომ მოკვდა, ჩემი ძე იყო,

ვით ვარსკვლავებში, კაცთ შორის,

მანათობელი შუე იყო.

ისაც დროთ დენამ იმსხვერპლა,

სიცოცხლე შუა გაუყო,

ზვირთს წინ დაუდგა და ზვირთმა

ჩაყლაპა, ეხლა რა ვუყო?!

ესა სკირს დროთა ბრუნვასა,

მის ბრძოლის ბოლოც ეს არი;

ტყუილად იტყვი, ბრძოლიდამ

გავედით ნაპარს, ეს არი!

დიდი საბრძოლი მყობადი

შორს მოსჩანს სენით მკვნესარი

და ბრძოლა ბნელის მეფესთან

გეჭენებათ მიმე მედგარი!

მე კი ტყუილად მაწუხებთ

და მირღვევთ მღუღარებასა,

ტყუილად მემუღარებთ,

აქცევთ ცხელს მღუღარებასა,

კით არ ექნება და არა

ბოლო თქვენს მწუხარებასა!!

ესა სიტყვა, პირა იბრუნა,

მიჰმართა ცისა კიდესა,

წყნარად შაერთო ღრუბელსა,

ცისად ხელების მქიდესა.

მთებიც თავებზედ იხვევენ

შავი ნისლეების რიდესა.

თ. რაჭიკაშვილი.

1892 წ.

უფესვო მცენარე *)

სულია სათავე, რომელსაც
ემორჩილებიან სხეულის ორგანიზმი,
ლეიბნიცი.

ლამე სრულ სიჩუმეში მყოფ დედასა და ბავშვს რაღაც არა ჩვეულებრივი და გამოუკვეველი ხმაურობა გამოაღვიძებს.

— დედა, ეძახის პატარა ქალი, დედა!

— არაფერია, ჩემო პაწაწაც, ალბად ანდრო დაბრუნდა, წავალ, გავხედავ.

— დედავ, მეშინიან....

დედამ გადაატრიალა ელექტრონის ასანთები, საჩქაროდ გადაიცვა ფართო კაბა და გასწია შვილის ოთახისაკენ. ფრთხილად შეღო ოთახის კარები. გაკაშკაშებულ ოთახის შუა სავარძელში ჩაცმულ-დაბურული იჯდა ანდრია, საყვარელი შვილი ამ ქალისა. მის ხელი მოეკიდნა რევოლვერზედ, თავი უღონოთ მკერდზე ეკიდა. ერთს წუთში გათავებულ იყო.

* * *

მეცხრამეტე წელში გადამდგარი იყო, სიცოცხლის ღიმილი დაჰქროდა.

შვილისადმი სიყვარულით აღზნებული დედა ცდილობს გაიყვანოს იგი განიერ-სა და ნათელს გზაზე, ააცილოს წვრილ-მან დაბრკოლებასაც კი. სულ იმაზე ფიქ-

რობდა, როგორც დედა, განუსაზღვრელი სიყვარულით აღვსილი. არაფერი არ გამოეპარებოდა მის დედობრივ სიყვარულით გამსჭვალულს თვალებს. ვის შეეძლო მეტოქეობა გაეწია მის შვილ ანდრიასთან, რადგან იგი ლამაზი, ყველაფრით შემეპული, ქკვიანი და განათლებული იყო მომავალი, რომელიც მას წინ ედგა, უნდა გადაშლილიყო ერთს ფართო ტრიუმფით. ეს თანამედროვე დედა, აღტაცებული თავყვანის მცემელი იყო შტრაუსისა და ნიცშესი, ფიქრობდა შეესწავლა ყველაფერი, საფუძვლიანად გამოეკვლია, რომ მით გზა განიერი და ფართო გაეყვანა თავისთვის და თავისიანების ბედნიერებისაკენ. მხოლოდ დაავიწყდა ერთი რამ, რომელიც ეჩვენებოდა უბრალო რამედ—ეს იყო თავისი სული და სული თავისი შვილებისა.

იმათ მშვენიერ სახლს, საუკეთესოდ მორთულ-მოკაზმულს, აკლდა ერთი ყველაზედ უსაქიროესი. ქ-ნი სანარკისა ამბობდა ხოლმე სიცილით:—სული გაუგებარი ნივთიერებააო, შეუხებელი; უკვდავი, რა ყმაწვილურად დისცინიან მთავარ ცნება-გონებასა! დაუთმოთ ეს სხეებსა! ხედავთ, ამტკიცებდა ის დაბეჯითებით, რომ ის არ ეკუთვნის იმათ რიცხვს, რომელნიც ხელმძღვანელობენ მეორედ მოსვლის შიშით. თუ არსებობს ღმერთი, მაშ იგი უნდა იყოს კეთილი და ისე უნდა მოაწყოს ქვეყნად საქმე, რომ ცხოვ-

*) ასეთი სათაურით აწერს ეს მოთხრობა დაბეჭდილი „ზედავ. ფურცლის“ ამ წლის მეორე წიგნაკში. აქვე ნათქვამია, რომ ეს ამბავი ნამდვილად მომხდარა საფრანგეთში ახლა-სან, ფრანკულიდანვე უთარგმნია დ. მაკედონსკის.

რება ყველასათვის მსუბუქი იყოს. ავად-
მყოფობა, გაქირვება, უბედურება, და
სხვა რამდენი საბუთია საქირო, რომ ის
არ არის სრულებით, არ არსებობს ის
მოწყალე ღმერთი.

იციონდა იგი უდარდელი და ბედ-
ნიერი.

— მაგრამ სიცოცხლით სავსე მოქმედ-
ება, გონიერული, სიცოცხლე-გამოცდა-
ლობით, რომელიც მიისწრაფის მიზნისა-
კენ, გახდეს სივანი, მიღწიოს თავის
სურვილისამებრ რასმეს, ერთის სიტყვით,
ნამდვილი სიცოცხლე, რომელსაც ხედავ,
გრძნობ, ეხები—მას ჰქვია ერთად ერ-
თი, რასაც ღირსია უწოდოთ სიცოცხლე,
აი ეს მესმის! სწორედ ეს არის კარგი,
სალი აზროვნებით შემდგარი, ყველაფ-
რის ამხსნელი... ყველა უხილავთა საი-
ღუმლოებისა. ანდრიას ოჯახში ყველანი
იყვნენ უკიდურეს გრძნობიერი ნერვების
პატრონნი, უმწვერვალეს გონება განვი-
თარბულნი მონურად თაყვანს სცემდნენ
სასწაულებრივ მანქანად შექმნილ თანა-
მედროვე კაცობრიობას, რომელიც სათა-
მაშო დედოფალსავით გაიძახის მამასა
და დედას, თვალებს ახელს და ხუჭავს,
მოდბობს ყოველ მხარეს, გაჰყავს გვირა-
ბები მიწასა და წყალ ქვეშ, ჰკაფავს
ჰაერს—მაგრამ მათი სული?!

— რისთვის არის ეს საქიროო, ამბობ-
დნენ ისინი.

— ჩვენს წინ ზომ მთელი ბუნების გა-
მოკვლევაა. ესტეტიური მისწრაფებანი,
ეს ზომ შიშნული და წყურვილია, უმაღ-
ლესი წყობილობისა, რომელიც თავის
დღეში ვერ ჰპოულობს კმაყოფილებას...
აი რაშია სიმშვენიერე სიცოცხლისა;
თანდათანობით მალლა სვლა ხელოვნება-
ში, მეცნიერებაში, აი ეს არის სიცოცხ-
ლე, დაუსრულებელი სიხარული, დაუ-

ლაღავი ყოფა; მუდამ სიამოვნებისაკენ
მიმართული, კვალად განახორციელო,
მისწრაფება დაისაჩუქრო თავი, რისადმი
მიიღწევა შეიძლება დაუღალავი და დაუდ-
გრომელის ენერგიით. აქ რა შუაშია სუ-
ლი? ეს უსარგებლო ბარგი-ბარხანაა, რო-
მელსაც მეცნიერება გემის ნაპირიდან
ჰყრის, ამ მეტს ბარგს ძალად გვატმასწე-
ბენ და რაღაც აუხსნელი სენტიმენტა-
ლიზმია გარემოცული საიდუმლოებით,
რომელიც გზას უხსნის ათასნაირს ცრუ-
მორწმუნებას... ასეთივეა ბიბლიის ფურ-
ცლები, შესანიშნავ ებრაელთა ლეგენ-
დების კრებული, იღუმალი პოეზიის
მქონე, რომელიც ხშირად უდრის უაზ-
რობას.

ასეთი იყო უმწვერვალეს—ბრწყინვალე
აღზრდა ანდრიას. აღფრთოვანებული
კოდნის შეძენით ის ეწაფებოდა ძველსა
და ახალს წიგნებს, მათში დაუღალავად
ეძებდა რაღასაც, კითხულობდა; კვალად
გადიკთხავდა, არკვევდა, კრიტიკის თვა-
ლით სჯიდა, რჩებოდა და უკმაყოფილოდ
გადაუქრელ პასუხებზე უჩიოდა უსაფუძ-
ლობას, სულ იმის იმედი ჰქონდა რო-
გორმე საფუძვლიანობაზე, მოულოდნელ
მხილებაზე დაეყრდნო რამე; ის განუმარ-
ტავდა მას და შეუფესვდა იმ რაღაც არა-
რეობის სიკარიელეს. როგორც მთვრალი
შეუსაბამო მიზიდულობით, როგორც
პატიმარი, საუბედუროდ მომწყყდელი
ამ სოფლად, რომელიც მას ძალიან ვეწ-
რობო ეჩვენებოდა, გახდა მსხვერპლი ადამი-
ანურის სისუსტისა, უზომოთ იწეოდა
უსამხლორო თავისუფლებისაკენ. ანდრია
სანარსკი გულში დაუშრეტელ სიცივესა
გრძნობდა, მას ვერ აღუდგა წინ ვერც
სიყვარული თავისი ოჯახობისა და ვერც
სიყვარული ამხანაგებისა, რომელთაც
ისიც ძალიან უყვარდათ. არაფერი აღარ

აკმაყოფილებდა მას, ვერასფერვალ ვერ ამოავსო ის ვეგეტატიული ცარიელობა, რომელიც რკინის ბრჭყალებით იზიდავდა თავისკენ, ჰდრეკდა მაწაზე, მიითრევდა რალაცა უფესურლისაკენ. მასთან კლასში ახალგაზრდა ამხანაგები, რომელთა შორის ის პირველობდა, დაწმუნებულნი ამბობდნენ: ანდრია სანარსკი შორს წავაო, წავა კარგადაც. ვაო, რომ ანდრია შედგა იმ გზის დასაწყისშივე, განადგურებული გამოურკვევლობის გავლენით, საიდუმლოებით, რომელიც უცნაური სიერცით ღრმა გაუგებარია მეცნიერთაგან, თითქო მას ჰყარაულობდა და ჰზევრავს მათ, ვინც თავის თავს რაცხავს მარტო ერთად ერთს თვით მკყრობად, რიგის მიმცემათ სინილისისა, გრძნობისა და ჟარყოფის უმაღლეს ცენტრს, ქვეყნიერების შუა გულის დასაბამს, აყენებს მარტო თავის საკუთარს პიროვნების—მეს.

ერთს უაღრეს მჭმუნვარე დღეს ანდრია მივიდა იმ დასკვნამდის, რომ სიცოცხლე შეზღუდულ—შევიწროებული, განსაზღვრული პირობებით ძალიან მოსაბეზრებელია. ერთფეროება მოძრაობაში, მიხვრამოხვრაში, ყოველ დღიურის შთაბეჭდილებებით; გულში აღევჩნო მას უზომო დარდი და სურვილი რამე ახალი ენახა, მოულოდნელი რამ შემთხვევოდა.

ვატაცებული ჯადოსნური გარემოებით, მიისწრაფოდა ზეკაცობრიობისაკენ, შესაძლებელ კიდეთა შორის, სადაც იხსნება უფრო ფართო სიცოცხლე უაღრეს საი-

დუმლობით მოცული.... გარს შემოორტყმული ცივის საშიშროებით, შემადრწუნებელის სინამდვილით წინ, აღარ შეეძლო მისგანვე მოაზრებულს კითხვებზედ მიეცა ვისმე პასუხი; გამოიხმო გონება, გამოიწვია კაცობრიული გული და დარჩა სრულად დავრდომილი, წავიდა შორს, ჩაიხედა უფესურლში, საიდგანაც თავის დღეში ველარ დამბრუნდება. რომ ცხარე ცრემლები მაინც მოსწმინდოს თავის უნუგეშო დედას.

* * *

კუბოს გარშემო წმინდა სანთლის შუქი მოციმციმებს.

მონოზანი დაჟუღებულა ძველ კაზიან წიგნზე, გაუგებარს სიტყვებს ბუტბუტებს.

დამძარბული ტოლ-ამხანაგები იკრიბებიან, შედიან და თავს იხრიან ცხედრის წინაშე. ზოგი მათგანი მუხლზე იჩოქებს, მერე ემთხვევან ცივის, როგორც მარმარილოს, შუბლზე, თვალს არ აშორებენ მის გაშტერებულს შეწეწეწს სახეს, რომელიც გაშეშებულია უსიტყვოდ, მედიდურად და მართლა ზეკაცობრიულის სილამაზით, თითქოს ეს იყოს მკრთალი აზრდილი უცნაურის სიტუაციისა.

დედა დაჩოქილია, გიდავს, შეკუმშული ხელები გაშვებული უჭირავს დამუნჯებულ სხეულისაკენ, შეშლილი, დაბნეული, უნებლიეთ ჩურჩულებს: „ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო“.

გ. პაპიტაშვილი.

მტრელი

(ვეძღვნი ო. ზ - სს.)

ბრილი, მზიანი
და ნამიანი
იყო ის დილა;
ბულბულმა თვისი
სტვენა-კისკისი
არეს მოჰფინა
და მერცხალმა-კი
ტკბილი ჭიკჭიკი
შეუხმატკბილა.
ბუმ დღე ნახა-რო,
ჰკივის აღარა,
სული გატვინა!

* * *

...და მტრელი მინდვრად
დარბოდა ლალად,
დასრიალებდა...
მშვიდსა მიდამოს,
ნეტ-რს, საამოს
თვალსა ავლებდა!

—

და როს ვიხილე,
წამს მოვიხიბლე,
მიუახლოვდი;
ეუმზერდი შორით,
ჩუმის ამბორით
სალამს ვუძღვნიდი...
ვერას ვამბობდი,
გულით-კი ვთხოვდი:
— მომიახლოვდი,
ლამაზო მტრედო,
ჩემო იმედო,
მოდო, მოჰფრინდი!

* * *

მაგრამ იმ მტრედსა,
— ვაჰმე, ჩემს ბედსა! —
ვარამი გულის,
დაობლებულის,
დაოსებულის,
დაწყლულებულის,
აღარ ესმოდა. .
ახრი არ ჰქონდა
მიხედვრილი ყო,
თუ ამ ჩემს გულში,
დამწვარ-დაგულში,
რა გრძნობა იყო!..

* * *

ვერ მოვითმინე
და გავიწვდინე.
ხელი იმისკენ...
ლამაზი მტრედის, —
კეთილ იმედის
წინამორბედის. —
მსურდა დაჰერა, —
მაგრამ ისკუბა,
გაჰფრინდა ცისკენ
და ამ სიტყვებით
მე შემაჯერა:

* * *

შენ ვერ მისწვდები ჩემს მიზანს,
აზრთა უშრეტელ წყაროსა;
ვით უხმოს სულმა უნდო სულს
და ან ვით შეიყვაროს!
ეს ჩემი გული, გონება
ტყვეობას ველარ აიტანს
და სივიწროვე გალიის
მხნეობას წაშლის, წაიტანს!

ლადო გიგეჭკორი.

ვინ არის იგი?

ჰქუხდა ქალაქი!

სალამო ეამსა
ნალარა, დაფი
სწვდებოდა ცასა.
განცხრომის შვილნი,
ნეტარი ბედით
გარემოსილნი,
სტკებოდნენ შვებით.
მუნ სიხარულსა
ფრთა გაეშალა,
ტყვე-ქმნილ ბულბულსა
გამოეცვალა
მკენესავი ჰანგი:
ნელად გაჰყეფდა
და ტკბილი ჩანგი
სიამეს ჰყენდა
იმ არე-მარეს—
ეძახდა სატყფოს,
გაშლილ ტყეს, მთვარეს.

ხოლო ის, წყნარი და მოღუბლული
ობოლი თვალთ ცრემლსა აფრქვევდა,
ამა ქვეყნიურ ცბიერ ღზენაში
ნამდვილს სიხარულს არვის ამჩნევდა.
ჰგლოვდა... სიმაღლე დაცემულია
ადამიანის უწყალო ხელით;
სიწმინდე ტყვე... წუთისოფელი
მორწყული არის მღუღარე ცრემლით.
ერთი მეფეა, მეორე მონა,
ერთის სიცოცხლით მეორე კვდება,
და რაც რომ ერთხელ დაიმარხება,
იგი მეორედ აღარ აღსდგება.

ერს დასწოლოდა დიდი მტარვალი
უსამართლობის დედა-მშობელი,
ენასა ჰგლეჯდა ობოლ ქვეყანას
თავისუფლების დამაგმობელი.

ყველა კი სდუმდა
თავშესაფარში,
არვინ ჰბედავდა
გამოსვლას კარში.
შავსა ღრუბელსა
სევდა დაჰქროდა
და მძაფრ გრივალსა
გრგვინვა გაჰქონდა.
ფრთა გაეშალა
ტანჯვით აზრდილსა,
პირი დაეღო
შავსა სიკვდილსა.
და უღმობლობას,
დაუნდობლობას
თან მიმოჰქონდა
რისხვა და ზარი,

სულს უღაფავდა მღუღარე ცრემლი
გაჩენის დღისა დამაწყევარი.

ხოლო ის ობლიდ
მტერსა ებრძოდა
თავგანწირულად
და ზღვას ერთოდა
სისხლისა ღვარი.

სქექდა,

გრგვინავდა,
მტერსა ჰზრახავდა

თავისუფლების მოსაპოვებლად
და სიცოცხლესა არა ჰზოგავდა
დანიშნულების აღსასრულებლად...
და ჰა! აღსრულდა! ბედნიერ დღესა
თავისუფლებამ ახარა ერსა.

მზე ჩასულიყო. ლალი ბულბული
 გაჰყეფდა ბარად;
 გავსილი მთვარე, სხივთა მფრქვეველი
 მოამაყობდა
 ვრცელ ცაში წყნარად
 და მის ნათელი
 წრფელი,
 ცხოველი
 გაშლილ მიდამოს ეფინებოდა.
 ვარდი ჰყვავდა,
 ერი ჰხარობდა,
 სატრფო აღერსით, სატრფოს ეკროდა,
 მხურვალე კოცნით აღიგზნებოდა:
 ბარი
 მლიმარი,
 ვარდ-ყვავილნარი
 სუნნელოვნებით იყო გამძღარი.

ნიაეს დაჰქონდა
 შვება ღიმილი
 და გაიამოდა
 კოცნა-სიცილი.
 შიში და ძრწოლა არვის აკრთობდა,
 ყოველი თავსა შვებითა ჰგრძნობდა.
 ხოლო ის ბრთხილად, ვით ავაზაკი,
 მიუვალ ტყეში იმალებოდა
 და უგნურ ბრბოსგან გაძევებული
 ჰკენესდა,
 ჰგოდებდა,
 ცრემლსა აფრქვევდა.
 ნადირთ ბუნავში შეხიზნებულსა
 თავსა დასხმოდა რისხვა და რეტი
 და, რომ შევსახე: ვინ ხარ ტანჯულო!
 თრთოლვით მომესმა: „მე ვარ ჰოეტი!“
 ი. მ—ლი.

მ ლ მ ბ ი ა

მითა კვამლი არე მარეს შემოედგა ბური.
 დაფარა მან ბუნებისა სახე საამური—
 ტყე შრილა, ნაკადული და ყვავილთა გროვა
 ზეწარში გამოახვია, გაამეფა გლოვა.
 მის მუდმივი თანამგზავრი იშვა ცივი სიო
 და ასე სთქვა: მორიდება არ მაქვს არვისიო!
 მიწას სული შეუწუხა; სასიკვდილოთ მორთო—
 ცამ თავი ვერ შეიმავრა და ტირილი მორთო.
 ბუნება მოწყენილია, ცრემლებს აფრქვევს ზეცა,
 დაღონებულს ცას შეეცურებ და ელონდები მეცა.

ს. ა—ძე.

სურათი

შუქურ ვარსკვლავსა შეხედო
რა მომხიბლავათ ბრწყინვალეbs,
უმხელს თვის გულის ხვაშიადს
ცათ აწვდილ მთათა მწვერვალეbs.

* * *

ნიავე დაჰქრის მდებოლსა,
უვარცხნის ხუჭუჭ ქოჩორსა,
ხანაც ქურდულათ კოცნასა
მოჰპარავს ვარდის კოკორსა.

* * *

ჩანგ-მომართული ბულბული,
ტბილ ხმებით მომდერალია,

ექსტაზში მოდის, ხმა-ტბილობს
სატრფოს სიტურფით მთვრალია.

* * *

კისკასით მოხტის ნაკადი
მთების უბადლო შვილია,
აღმასიანი შეფეებით
წაღკოტი მოფენილია.

* * *

ჟამია ტბილი წუთების,
ყოველი მოღხენილია,
ქვეყნის ტრფიალი ლაჟვარზე
ნოტებათ მოწერილია.

დ. თურდოსპირელი.

ნაკადული

(პატარა აშავე ს. შხიანცისა)

ერთ ზაფხულის არდადეგებში, პატარა ქალაქ №-ში გავემგზავრე ჩემ ამხანაგთან სტუმრად.

სასიერნოთ ყოველ დღე გავდიოდით ქალაქს გარედ, სადაც დიდი ხნითა ვრჩებოდით ხოლმე. ვათვლიერებდი მახლობელ ტყეებს, ქალებს, მინდვრებს... ყველგან დავიარებოდი.

ერთხელ წააწყდით ნაკადულს, რომლის თვალუწვდენი გქელი მიდამო მორთხილი იყო პატარა კენჭებითა; ახლოს მივედი. ჩემი ამხანაგი ჩაჯდა თავჩალუნული; ეტყობოდა რომ რაღაც ფიქრებმა მოიცვა იგი.

ჩემ შეკითხვაზედ, კენჭების გაშვების ხმა გაისმა. ალბათ წყალმა დასძრა, ჩემი

ამხანაგი თითქოს ძილიდგან გამოიკვავო, თავი ზევით ასწია და უცბათ წამოიძახა:

— ეს კენჭებია, კენჭები!.. და ღრმათ ამოიოხრა...

— კენჭებია!.. გაიმეორა და განაგძო ლაპარაკი: — ეს ნაკადული — ხომ ხედავ რა პატარაა!.. ერთ წისკვილსაც ძლიერ დააბრუნებს; მაგრამ ზოგჯერ ისე ადიდდება და მედიდურად წამოიშხუებს, რომ კლდე ღრეს სულ დაჰქცევს. ეხლა ქათამიც ფონს გავა ისე პატარაა... საკმარისია, აი, ამ მთებში გაწვიმდეს; სწრაფად ადიდდება, გაგანიერდება და ლიახესავით თვალაბმული, აქაფებულ-აზვირთებული შხული ქუხილით თავსზარსა სცემს ხოლმე არე-მარესა!.. რამდენს მსხვერპლს არ

იწირავს ეს პაწაწა მიუნდობელი, შეუბრალებელი, ძრიელი და ცრუ ნაკადული!! რადენს უტყევს ხახლს, ბაღს... და თავის როხის ქვეშ ათავსებს ეს უწყალო და მიუნდობელი?..

ჩემი ამხანაგი ისევ ფიქრებს მიეცა...

მთის გვერდობზე გაშენებული ქალაქი, შორიდან თან და თან მშვენიერდებოდა, კეკლუდებოდა და მის გარშემო ხვევრდსავე გაღაფურჩქნულს მოღს ახშობდა. სურათი საუცხოვო იყო. ის მშვიდობიანს და წყნარ ძილს საუკუნოთ მალე მიეცა. არც არავის თავში მოუვიდოდა, რომ ის სიტკობება რითიმე დარღვეულიყო. ყველგან სიწყნარე და სამარისებური მყუდროება სუფევდა!.. მხოლოდ ერთი ნაკადული თავისი მზიარული ჩხრიალით სიჩუმეს არღვევდა...

— ნეტა, რაზედ ფიქრობდა ჩემი თანამგზავრი?... რამ შეუტყვალა მას მზიარული სახე?... რა ჰქენჯნიდა იმის გულს და რა აწუხებდა მას?—აი, ჭკბი კითხვები აღმძვრა თავში და ვერ ამეხსნა კი!.. ბოლოს, დავსცხრი ისეთი დამალავი სიჩუმისაგან, გაუბედე და შევეკითხე:

— ნეტა, რა ფიქრებმა გაგიტაცეს ჩემო მეგობარო, ან რა გაწუხებს?

მან მომიგო:

— მე მომაგონდა ჩემი სიცმაწვილე?! მომაგონდა—ჩემი უმცროსი ძმა, რომელიც აი, ამ ნაკადულში დაიხჩო!!.. ყოველთვის, როდესაც კი ამ ნაკადულს დავინახავ, ამის არე-მარეს მოვხვდები, სულის ტრაგიკული წამები დამიდგება თვალწინ... სულ დიდხანსა ვმზერ იმის მქრთალს პირი-სახეს, მის შეხედულე-ბას!..

— როგორ, და რა სახით მოხდა ყველა ეგ, მოუთმენელად შევეკითხე მე?

— ამაზედ, ჩემო კარგო!... დაწვრი-

ლებით რომ გიპასუხო—ჩემი სიცმაწვილის ამბავი დაწვრილებით უნდა მოგყვებ...—ჩაქინდრული თავი წამოიღო მაღლა, მიეყრდნო დიდ ქვას და დაიწყო:

II

მამა რომ მომიკვდა, მე მაშინ 11 წლისა ვიყავი; ოთხი წვრილი ობოლი დავეტოვა მან; ერთი ძუძუთა იყო. მე ყველაზე უფროსი ვიყავი. ჩვენ ცხოვრების სახსარი არ გვქონდა, ღარიბები ვიყავით. საბრალო დედა თავისი ხელამავით გვარჩენდა იმდენ სულს. მთელ ღამეებს სანთელთან იჯდა თავდახრილი და ჰკერავდა. ჩვენ დავაწვენდა დასაძინებლად და ის შეუდგებოდა საქმეს. მე ხშირად თვალს ვადევნებდი ლოგინიდან დედაჩემს. მისი სურათის დანახვა უფრო ნაღველს წამოადგენდა, მის გულს ნაღველი სარჩულად ჰქონდა დადებული!.. დიდის მოთმინებით და სულგრძელობით უჯდა თავის საკერავს. ნემსი, როგორც სათამაშო რამ ისე ჰქონდა ხელში გავარჯიშებული. თვალეში ჩინ გამოლევული ხანდიხან შესწყვეტდა საკერავს და გაშტერებული მიეცემოდა რაღაც ფიქრებს... იმავე დროს, თითქოს ნაკადულის მრისხანე ჩხრიალსაც ყურს უდგებოდა, რომელიც ხან ყრუთ მოგვესმოდა და ხან კი მომაკვდავსავით შორს გაიპარებოდა... უტბად გონს მოსული, ისევ თავის საკერავს შეუდგებოდა. მან შესვენება არ იცოდა და სულ ასეთი აუტანელი შრომითა გვკვებავდა ხოლმე. უკანასკნელი პურის ნატეხსაც ჩვენ სწავლას გვახმარებდა. სწორედ დიდს და აუტანელს ხელმოკლეობას ითმენდა საბრალო დედა! ითმენდა მხოლოდ თავის სახელის დასაცავთ და ოჯახის პატივსაცემლად!..

გვინახავს იმისთანა დღეები, კვირებიც

კი, რომ საკერავი სრულიად აღარა ჰქონია მას!.. იმისთანა წამებიც გვიგემია და გვიგვრძნია, რომ სრულიად იმედ გადაწყვიტილი დარჩენილა.—იგი მაინც ხელს არასდროს არ გაიშვებდა სამათხოვროდ... ვალებს არ აიღებდა. არც არა სახლის ავეჯებს ახლებდა ხელს გარედ გასაყიდათ... მაგრამ მოვახშეობა შეუბრალებელი რამაა, რომელმაც არ იცის არავითარი გაჭირება და აუტანელი მდგომარეობა.

მაშაჩემს ცოტადღე ვალი დარჩა, თითქმის გადახდილად ითვლებოდა, პატარა ნაწილი სარგებელისა კი დარჩენილიყო, რომელიც ას ოც მანეთამდი ავიდა. ეს ჯამი ჩვენისთანა ღარიბებისათვის კი დიდი საგრძნობელი იყო. მისი სიკვდილის შემდეგ, მოვახშე დიდი რიხით განგვიცხადებდა ხოლმე თავის მოთხოვნილებას და სახლის ავეჯების აწერას გვემუქრებოდა ცუდიდან დაწყებული.

უბედური დედაჩემი თავის ღონე საშვალს იმას ახმარდა, რომ როგორმე ეს ვალი მოეხადა: თავს ივიწროებდა, ჩვენც საცხოვრებელს გვაკლებდა... ყოველ თვითურ შემოსავლიდან—უდიდეს ნაწილს ვალის გადასახდელად სდებდა და ასე თვითური ხარკისათვის აძლევდა მოვახშეს თავის ნაოფლარსა. მაგრამ წარმოიდგინეთ, იმ ფესვად ამოსავლებს ვალს, არამც თუ არ აკლდებოდა, არამედ უფრო ემატებოდა და იზრდებოდა. ერთხელ „სულებნი პრისტავი“ მოგვაყენა კარს ჩვენმა მოვახშემ სახლის ასაწერად; (მას სამართლის კაცებიც თან მოჰყენენ) შე-

მოვიდნენ ოთახში. ჩინოვნიკი თავმომწონეთ მიუჯდა მაგიდას და „ოპისის“ შედგენა დაიწყო. გვიწერდა: ხალიჩას, ქურქელს და სხ.

დიდი უსინდისო ვინმე იყო ჩვენი მოვახშე. რაც კი შეხვდებოდა ოთახში, თავის ხელით მიჰქონდა და პრისტავის წინ აწყობდა; ისიც ყოველი ახალი ავეჯის დანახვაზედ, ასწევდა თავს მაღლა, წარბებს შეიხრიდა და შეუღლებოდა საქმეს.

ძველი და უვარგისი რამ თუ შეხვდებოდა, თავს წამოიღებდა და შეეკითხებოდა: მითომ ღირს ამავის აწერაო?...

—ასწერეთ,—მე გთხოვთ,—მიუგებდა მევახშე. სურათი საზარელი იყო და საზიზღარი...

უბედური დედაჩემი იდგა გაშეშებული, მწუხარებისაგან მკვდარი. მთელი სხეულით კანკალებდა; ძლივს მაგრდებოდა ფეხზედ, სასიკვდილოთ მიმქარალი. ამ დროს ჩვენ ოთხნივ გარშემო ვუდევით დედას, რომელიც თვალთაგან გამოუჩვეველს ცრემლებს აფრქვევდა ჩვენთვის, იმ დროს, ისტიქტიურად ყველასა ვგრძნობდით ჩვენ, რომ გარეშენი გვცარცავდენ და ჩვენს ოჯახს შეუარაცებას აყენებდენ. უცბათ წაგვაყენა დედამ წინ და სასოწარკვეთილებით მიიძახა:

—ბარემ ეს უბედური ობლებიც წაიყვანეთ სადმე!.. ჩქარა ჩასწერეთ არ დაცლისთ, თქვენ, ღმერთი! ამ უკანასკნელ სიტყვებზე ჩაეკეცა მუხლები და სკამზედ უგრძნობლად დაეცა.

მესხი კ. გვარამაძე.

(დასასრული იქნება)

ნუ, ნუ მკითხავ მე,
რატომ სიყვარულს
ვაძლევდი ხოლმე
მოთლად სულსა და გულს!
ვერ გიპასუხებ... განა ბუღბუღმა იცის
რად არის გაშმაგებული?
რისთვის დასტირის ღამითა ვარდსა
იმისი ეშხით გატაცებული?

ნუ, ნუ მკითხავ მე, სიმღერა ჩემი
ცრემლით რად არის დანამულია,
რა შავი სევდა, ან რა ნაღველი
ხშირად ჩემს გულში დამალულია!

ვერ გიპასუხებ ბ... განა მგოსანმა იცის,
რად უძგერს სევდითა გული?
სიმღერის ნაცვლად ხშირად ხოლმე
რისთვისა კენესის იმის ჩონგური?

ნუ მეკითხები, მოუსვენარი
რისთვის ვიყავი ამ ცხოვრებაში!
რას ვეძებდი მე? და სიყმაწვილე

რახედ დავლუპე ცხარე ბრძოლაში!
ვერ გიპასუხებ... განა ზღვამ იცის,
რისთვისა შფოთავს, რათა ღელდება?
იმისი ტალღა გაშმაგებული
კლდიან ნაპირებს რატომ ეხლება?

ნუ მეკითხები, ეს ჩემი გული
რად არის ესრედ გაციებული!
და სადაც ენთო მხურვალე ძალა
იქ ყველა გრძნობა ეხლა გამქრალა!
ვერ გიპასუხებ... იქნებ გინახავს
სადმე ტაძარი მიტოვებული?
უწინ ჰღვიოდა იქ რწმენის ცეცხლი,
იმ ტაძრიდანა ისმოდა ლოცვა,
ეხლა კი არის გაუქმებული
და მხოლოდ გველთა მოისმის ცოცვა!
გაციებული სდგას მარტოდ-მარტო,
აღარ აღელვებს ბედი ამ ქვეყნის
და მხოლოდ ერთსა რამეზე ფიქრობს:
თავის კედლების დანგრევას ელის!

ლევ კ.

მ თ ა ს

მთაო! ამაღლდი, ამაღლდი!
და აეფარე ფარადა—
ერს აოხრებულს მტრისაგან,
ბეჩაეს, უმწეოს მარადა!

—
ამაღლდი... თავი გვახმარე
უსჯულოვებთან ფარადა;
რომ აღსდგეს თავისუფლება
სამშობლოს მთა და ბარადა!..

ბრანდი.

ხანგრძლივი სიცოცხლე*)

მთი ინგლისურ ჟურნალფაგანის ხელმძღვანელმა ბ. ჟილდსტედმა მოახდინა საინტერესო შეკითხვა... მეცნიერების, ხელოვნების და ლიტერატურის სარბიელზე შესანიშნავ მსცოვანს მოღვაწეებს დაუზავნა ერთგვარი წერილი, რომელშიაც სთხოვდა შეეტყობინებიათ მისთვის, თუ რა უნდა სჭამოს და სვას ადამიანმა, რომ ჯანის სისაღე შეინახოს და დიდს ხანს იტაცებდეს. საინტერესოა მცხოვან მეცნიერთა პასუხი ამ წერილზე.

1. იურისტი და მწერალი თევდორე მარტინი, რომელიც დღეს 91 წლისაა, ჯერ კიდევ ჯანსაღი და მხნეა, იმედოვნებს, რომ ას წლამდის იცოცხლებს. ის ამბობს: „ჩემი წესია—უბრალო საკმელი და ისიც ზომიერად... ღვინოს ის სვამდა მხოლოდ ცოტას და მასაც წყალ-ნარევს... ერთს ფინჯანს ყავას მარტინი სთვლის გონებითი დაღლილობის წინააღმდეგ საუკეთესო საშუალებად... მაგრამ თუთუნს ის მეტად მავნებლად სთვლის... მას არასოდეს არ მოუწევია თუთუნი და არც შეუძლია გაძლოს იქ. სადაც თუთუნს სწევენ... თუთუნის ბოლი მას ხანგრძლივად თავს ატკივნებს.

2. ოთხმოცის წლის მეცნიერი ფაულსი დღეში ერთ კერძს სვამს: იმასაც კარგად მოხატულს ხორცსა და დღესაც ჯანსაღია და საღი გონებაც აქვს. მას ჩვეულებად ჰქონდა ზომიერად ღვინის და ლუდის ხმარება. მაგრამ ოცდა ხუთის წლის წინ, როდესაც 55 წლისა იყო,

მან ამ სასმელთა ხმარებას სრულიად თავი დაანება. მასუკან ის თავს გაცილებით უფრო კარგად გრძნობს... თუთუნს სიკაბუკის ჟამს სწევდა, მაგრამ მალე მიანება თავი, რადგან ის მასზე ცუდად მოქმედებდა.

3. მეცნიერი უაღიამ გაუგენსი, რომელიც 84 წლისაა და თანაც კიდევ მხნე, სვამს ძლიერ ცოტა ხორცს და ბევრს ფქვილიანს საკმელს, მწიფე ხილს და მწვანოს. არ სვამს არც ერთს სასმელს, რომელსაც აქვს ალკოგოლი (სპირტი). საუზმის დროს—სვამს რძეს და ყავას. შუადღის შემდეგ სვამს—სუსტს ჩაის. სვამს აგრეთვე უბრალო წყალს. არასოდეს თუთუნი არ მოუწევია.

4. შესანიშნავი სამხედრო მოღვაწე ინგლისში მარშალი რაბერტსი, რომელიც 76 წლისაა, სწერს, რომ ჯანის სისაღის დასაცველად საჭიროა სრულიად არ მიეკაროს ადამიანი თუთუნს და თუ სწევს თუთუნს, ზომიერად უნდა სწიოს. უნდა დაიცვას ადამიანმა ზომიერება სასმელსა და საკმელში.

5. შესანიშნავი ქიმიკოსი რასკო, რომელიც 77 წლისაა, ამბობს, რომ ჯანის სისაღის დასაცველად საჭიროა ზომიერება სასმელსა და საკმელში; განსაკუთრებით ადამიანმა ხორცი ზომიერად უნდა იხმაროს. საუკეთესო სასმელია—წყალი. შეიძლება თუთუნი სწიო, მაგრამ ძლიერ ზომიერად... თუთუნის წვეა სიკაბუკის ჟამს ძლიერ მავნებელია.

6. ლორდი აგუმი, ჯონ ლებოკის სახელით ცნობილი, ამბობს: საკმელი—უბრალო და ზომიერად შეიძლება ალ-

*) იხ. Юная Россия 1911 წ. № 1 და „Здоровая Жизнь“ 1911 № 9.)

კოგოლი მიიღო, მაგრამ ძლიერ ცოტა. შეეღას ისა სჯობია—თუ აღამიანი სრუდად არ მიიკარებს მკარს სსმელსა. თუთუნის წვეა ძლიერ მავნებელია...

7. ჯონ გორტი, შესანიშნავი სოციალოგი 72 წლისა, ამბობს: „ზომიერი ჰამა. რაც შეიძლება ცოტა ხორცი. სასმელად—წყაფი. თუთუნის წვეა ძლიერ მავნებელია.

8. ცნობილი მწერალი გარდასახი, 77 წლისაა, ამბობს შემდეგს: აღამიანმა ცოტა უნდა სჰამოს საზოგადოდ და განსაკუთრებით კი ხორცი ნაკლებად უნდა იხმაროს. ავადმყოფობათა უმრავლესობა—დამოკიდებულია ჰამაზე. მდიდრები მეტად უზომოდ სჰამენ... 60 წლიდან აღამიანმა ძლიერ უნდა უკლოს ჰამა-სმას. ისა სჯობია, რომ აღამიანი ისე ადგეს ჰამიდან, რომ მადა ისევ ჰჰონდეს, ძლიერ გამძლარი არ იყოს. თუთუნის წვეა მავნებელია. მოვა დრო, რომ აღკრძალვენ თუთუნს, როგორც მეტად მავნებელს შხამს. გარრისონი სეირნობს ყოველ დღე რამდენისამე საათის განმავლობაში. 10 წლიდან, როდესაც ის წითელათი იყო ავად, ლოგინად აღარ ჩაწოლილა, ავით აღარ გამხდარა... ჯანის სისაღეს ის ვერ დაიკვებებს, მას აქვს სხეულში ნეკრესის ჰარები, მაგრამ ამას ჯერ ლოგინად არ ჩაუწვევია... სასტიკი ფარეზობის (დიეტის) მეოხებით მან ამ დრომდის მოაღწია.

9. შესანიშნავი ფილანტროპი (კაცთა მოყვარე) ბუტსი, 76 წლისა, სულ მოძრაობს... დიდი ხანია ის ხარცს არ სჰამს, არც თევზს, არც ნანადირევს. სჰამს მხოლოდ პურს, ყველს, მწვანილს, ხილს და შორვას (Каша). სვამს ჩაის ცხელის რძით და წყურვილს იკლავს გადახარშული წყლით. მაგარს სასმელებს არ სვამს. თუთუნს არ სწევს.

საზოგადოდ ზემოთ ნათქვამიდან სჩანს, რომ დიდი მნიშვნელობა აქვს აღამიანის ჯანის სისაღის დაცვისა და ხანგრძლივობისათვის ზომიერებას ჰამაში და მაგარი სასმელების და თუთუნის წვევის აკეთობას, ვინც კი ამას შესძლებს.

ყოველსავე ზემოხსენებულთან კავშირი აქვს იმ თორმეტ ცნებას სიცოცხლის ხანგრძლივობის შესახებ, რომელიც შეადგინა მიუნხენის ექიმმა ა. ლარინმა. აი თვით ეს მცნებინა:

1. რაც შეიძლება დიდს ხანს იყავი საღს და წმინდა ჰერზე; თუ ძალიან არ ცხელა, ეცადე მზეზე ყოფნას, ამასთანავე იმოძრავე და თითოეულს დღეს დიდს ხანს ისეირნე.

2. სჰამე ხორცი ზომიერად ყოველს დღეს—დღეში თითოჯერ. საჰმელებში კარგია რძე ჯანსაღი ძროხისა ან თხისა, კვერცხი, მცენარეულება, მწვანილი, ძროხის ერბო, ყველი და ხილი. ყოველს მესამე თვის მთელი თვის განმავლობაში სრუდად ნუ სჰამ ხარცს; საჰმელი კარგად დაღეჰე.

3. ყოველს დღეს მიიღე ვანა და კვირაში ერთხელ ოფლის მომგვრელი ვანა (უკეთუ გული და სისხლის მატარებელი ორგანოები კარგს მდგომარეობაში გაქვს).

4. მიაქციე ყურადღება, რომ კუჭი და ნაწლავები ყოველს დღეს მოჰმედებდნენ. ამას გარდა, კვირაში ერთხელ მიიღე რომელიმე სუსტი გასაფარალათებელი წამალი.

5. გეცვას ისეთი ტანისამოსი, რომელიც ჰაერი ადვილად შედის, ყველას სჯობია ბამბეული; ატარე ზამთარში მატყლის ქვემო ტანისამოსი; საყელო უნდა გჰონდეს განიერი... ყელიანი წაღების ხმარება სჯობია უყელო წაღების ხმარებას.

6. დაწეტი დასაძინებლად ადრე და ადრე ძალიან ადრე.

7. თუ შეიძლება, იძინე ოთახში, რომელშიაც ფანჯარაა გაღებული; ძილი კარგია ბნელს და წყნარს ოთახში. უნდა იძინო არა ნაკლებ $6\frac{1}{2}$ საათისა და არა უმეტეს $7\frac{1}{2}$ ნახევრისა (მაშაყაცებმა) და $8\frac{1}{2}$ ნახევრისა (დედა-კაცებმა).

8. კვირაში ერთს დღეს დაისვენე სრულიად. თუ შესაძლოა, — შაბათ საღამოდამ ორშაბათ დღიამდის გაატარე სოფლად და ან მთებში.

9. მოერიდე ალელვებას და აღძვრას; ნუ შოთავი იმის გამო, რის შეცვლაც

არ შეგიძლია, და იმის შესახებ, რაც ჯერ არ მომხდარა, ნუ ისაუბრებ უსიამოვნო საგნების შესახებ, განიმტკიცე ნება შენი.

10. იყავ ზომიერი სქესებრივს დამოკიდებულებაში, — ნუ ჩაიკლავ საესებით სქესობრივს მოთხოვნისებას: „სოლი შეირთე და, თუ დაქვრივდი, კვლავ სოლი მოიყვანე.

11. ერიდე გახურებულს ოთახებს, განსაკუთრებით ორთქლით გამთბარს და საღ ჰაერს მოკლებულს.

12. იყავი ზომიერი მაგარი სასმლის, თუთუნის, ყავის და ჩაის ხმარებაში.

ი. ფერაძე.

საოჯახო გიმნასტიკა

3-ინ არ იცის, რომ მარტო წამლის მიღებით არ შეიძლება ჯანმრთელობის დაბრუნება, აგრეთვე ისიც ვინ არ იცის, რომ არის ისეთი ავადმყოფობაც, რომელსაც წამალი სრულიად არ უღდება, არამედ საჭიროა კვდიანური, ჰიგიენური ცხოვრება, რასაც უმეტესობა მოკლებულია თავისი უფიცობით. ცხადია, რომ ექიმებისა და სპეციალისტების მოვალეობას შეადგენს საზოგადოებაში სინათლე შეიტანონ, მათ თვალი გაუხილონ და დაანახონ თუ რანაირი ცხოვრება სასარგებლო, რისგან წარმოსდგება ავადმყოფობა და რით შეიძლება მისი თავი-

დან აცილება. სხვაგან ეს ასეც ხდება, ყოველ ევროპიულ ენაზე გამოდის რამოდენიმე საექიმო ჟურნალი, რომლის მიზანია ფართო მასის მეორ შეგნება ზემოთქმული აზრისა.

მაგრამ ჩვენ ენაზე კი ასეთ ჟურნალს ვერ შეხვდებით. რა მიზეზია? ნუ თუ ჩვენი საზოგადოება ამგვარ ცოდნას არ საჭიროებს; თუ არ გვყვანან ისეთნი პირნი, რომ ამ დიად საქმეს საძირკველი ჩაუყარონ, საზოგადოებას გულგრილობას ვერ დავსწამებთ, რადგან იშვიათია ისეთი, რომ ჯანსაღობას ავადმყოფობა ერჩიოს.

ამიტომ ძლიერ სასიამოვნოთ დამირჩა, რომ ამ საკითხს ისევ „განათლება“-მ მიუაქცია ყურადღება. № 5-ში ორი სტატიაა მოთავსებული: 1) პროფ. ი. ი. მეჩნი-

*) ერთი საუკეთესო საოჯახო გიმნასტიკას შეადგენს „ჩემი სისტემა“ მიადლევის, რომელად უკვე იბეჭდება.

კოვი (რძის მიკრობები და მათი მნიშვნელობა ჯანმრთელობისათვის) და 2) სპორტის მნიშვნელობა (სხეულისა და სულის განვითარებისათვის) ი. ფერაძე. სწორედ ორივე ძვირფასი ჩვენი საზოგადოებისათვის და იმედია სხვებიც ამოიღებენ ხმას. მედიცინა ჩვენში ძლიერ კოჟლობს, არა გვაქვს ტერმინები, არ იცი კაცმა როგორ უწოდო ზოგიერთ ნაწილს სხეულისას, არც იცი თუ ვის მიმართ, რომ დარჩება მოგცეს, ან რამე წყაროებზე მიგი თითოს, ამიტომ რომელიმე ანატომიურ ან საგიმნასტიკო წიგნის არა თუ შედგენა, არამედ თარგმნაც ძლიერ ძნელია. იმედია „განათლების“ რედაქცია შემდეგად დაუთმობს ასეთ სტატიებს ადგილს და მით ენის შემუშავებას ხელს შეუწყობს.

—

ახლა ცოტა რამე თვით სოჯახო გიმნასტიკის სარგებლობაზე. მე აქ მსურს მკითხველს მიუთითო სწორეთ იმ გიმნასტიკაზე, რომელიც არ თხოულობს განსაკუთრებულ მოწყობას და შეიძლება ადვილათ შევასრულოთ. აგრეთვე, რომ კარგათ გავიგოთ სხეულის ვარჯიშობის მოქმედება ორგანიზმზე, მოვიყვანოთ ზოგიერთს შენიშვნას ფიზიოლოგიიდან.

ფიზიოლოგია გვასწავლის, რომ მომუშავე მუსკულებისაქენ მეტი სისხლი მომდინარეობს და ამავე დროს ნივთიერებათა უფრო ენერგიული და ჩქარა გაცვლა ხდება, ვიდრე მოსვენების დროს. მუსკულების მუშაობა მოქმედობს განსაკუთრებით სისხლის ტრიალზე. მერე გულისცემაზე, სუნთქვაზე, საერთო მთელ ფიზიოლოგიურ მიმდინარეობაზე. მუსკულების ვარჯიშობის დროს ნერვებიც ვარჯიშობენ; რადგან მათ შორის მკიდრო კავშირი

სუვეეს. ერთი პროფესორი ამბობს: მუსკულების მდგომარეობას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს თვით გრძნობაზე. ის შეგნება, რომ ჩვენ გვაქვს ღონიერი და განვითარებული მუსკულები, გვიმატებს ძალას და ნდობას. პირიქით ცუდათ განვითარებული და სუსტი მუსკულებიდან იბადება უღონობა, შიში და სიბეჩავე, ამიტომ სრულიათ არ არის გასაკვირალი, რომ ჩვენი დროის ავადმყოფობას, ნერვების სისუსტეს და მოშლას უმთავრესათ შეხედებით სუსტ მუსკულებიან ადამიანში, რადგანაც ნერვებიც ამ შემთხვევაში მრკლებულია საჭირო ვარჯიშობას.

სოჯახო გიმნასტიკა შესდგება უბრალო, ადვილათ შესასრულებელ მუსკულების მოძრაობისაგან და დღეში რომ მას ნახევარი საათი მოვანდომოთ, დიდ სარგებლობას მოგვტანს. ამის შემწეობით სისხლი თავისუფლდება მავნე მასალებიდან და ძლიერ რგებს სუსტ მუსკულებიანს, სისხლ-ნაკლებიანს და სუსტ კუჭიანს. აგრეთვე სოჯახო გიმნასტიკა პირდაპირ წამალია ჩვეულებრივ მუცლის შეკერის დროს. რასაკვირვლია ვარჯიშობის დროს რიგიანათ უნდა ჩაისუნთქო ამოისუნთქო, ეს აძლიერებს სხეულში მკვებადეს, რომელიც ცხოვრებისთვის უსაკიროსია და ამნაირათ სისხლიც იწმინდება მავნე ნაწირობადისაგან და უფრო მარგებელი ხდება სხეულისათვის. მხოლოდ სუნთქვითი ვარჯიშობა, რომელსაც აგრეთვე ფილტვების გიმნასტიკას უწოდებენ, უნდა შეასრულო კანონიერათ ე. ი. ღრმად, ნელა ჩაისუნთქე ცხვირით, მერე ცოტა ხანს შეაჩერე, ამ დროს ჰაერი გაფართოვებულ მკერდსა და ფილტვებში ჩერდება, მერე ისევ ამოისუნთქე, მანამ მთელ ჰაერს არ ამოუშვებ. დღეში ასე რამდენჯერმე გაიმეორე. ამნაირი

ფილტვების გიმნასტიკა ხელს უშლის მუცლის სისხლის მეტობას, გაბერვას, ღვიძლის ავადმყოფობას და სხ.

როცა კუჭის მესკულები სუსტია და კაცი საკმელს ვერ ინელვებს, ძლიერ მარგებელია სოჯახო ვარჯიშობა სუნთქვითი გიმნასტიკით.

აგრეთვე მგონი ყველამ იცის, რომ გიმნასტიკა ჰამის მადას გვიღვიძებს.

ვინც გონებით მუშაობს და მეტს დროს ჯდომაში ატარებს, მისთვის დაუფასებელია სოჯახო გიმნასტიკა. ამით მას შეუძლია შეივსოს ფიზიკური მუშაობის დანაკლისი. დარღვეული თანასწორობა ფიზიკურ და პსიხიურ მუშაობის შუა, რომელიც ათასნაირ ავადმყოფობას იწვევს შეიძლება გვასწოროთ ამგვარ გიმნასტიკით.

დიდი არაფერი დანაშაულობა იქნება, რომ საწერ მაგიდას $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ სათ. მოვშორდეთ და აქვე რამდენიმე ვარჯიშობა გავაკეთოთ. ეს სამავალითოთ გვახალისებს და მუშაობის უნარს გვიმატებს. ამნაირი ოთახის გიმნასტიკა იმდენათ აღვილია და მარგებელი, რომ თამამად შეუძლიათ შეასრულონ იმათაც, ვისაც გული სუსტი აქვს; ჩინებულია გიმნასტიკა იმისთვისაც, ვისაც გულის ტკივილი აქვს ზედ მეტ ქონისაგან და მოძრაობას მოკლებულია. ნერვებ აშლილ ავადმყოფებისათვისაც ოთახის გიმნასტიკა უნდა ჩაითვალოს, როგორც საუკეთესო მეთოდი. ვარჯიშობა აგრეთვე უძილობის წამალია, დაწოლის წინ წმინდა ჰაერზე უნდა ივარჯიშო, უკეთესია უტანისამოსით, საერ-

ოთ ჰაერის ვანა (რამდენიმე ხანი $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ -ს. ჰაერზე თუ თფილა ან სახლში უტანისამოსით) ძლიერ მარგებელია—უძილობის დროს, ნერვებს აწყნარებს. აგრეთვე მწოლიარე ავადმყოფსაც შეუძლია დამძინების წინ აღგეს და ოთახში გაიარ-გამოიაროს, ან რამდენიმე ხანს გაჩერდეს წამომჯდარი. რასაკვირელია აქ ისეთ ავადმყოფებზე ლაპარაკი, ვისაც გული, ფილტვები ტკივა, ან წყალმაკი აქვს და ან ვინც მორჩენის დღეს აღვია. ამათთვის აღგომა და გავლა თავისებური გიმნასტიკაა. რაც შეეხება ქალებს—თვიურის დროს არ უნდა ივარჯიშონ, დანარჩენ დროს კი ვარჯიშობა ქალებისთვის დიდად სასარგებლოა, მოვარჯიშე ქალი ადვილათ შობს შვილს.

ბევრი რამ სხვა სარგებლობის (რომლის აწერასაც მე აქ არ შეუდგები) მოტანაც შეუძლია ოთახის გიმნასტიკას, როგორც ჯანმრთელისთვის, ისე ავადმყოფისთვის და, რასაკვირელია, უნდა ვცადოთ ამის გავრცელებას. მხოლოდ აქვე არ შემოიძლია არ გავაფრთხილო ზოგიერთი ახალგაზდა, რომელიც დღე და ღამ გიმნასტიკას ბოდავს და მისი კი არაფერი იცის და სარგებლობის მაგიერ მავნებლობას ღებულობს. ამათი აზრია ხელების მესკულები რაც შეიძლება დაიხსენილონ და ღონიერათ თავი მოგვაჩვენონ, თუ არა ჯანმრთელობაზე სრულიად არ ფიქრობენ, ამნაირათ ისინი გიმნასტიკას სულელურ მეგობრობას უწევენ და თვითონაც თავს იფუჭებენ.

ბარდლა.

პასუხად ბ ნ დ. ქადაგიძეს

(დასასრული)

„**ს** მეგონა ჩემს სპასუხს წერილში ასეთ ელემენტარულ სვანზე მომხდებოდა სიტყვის გაგრძელება, მაგრამ რას იზამ, როცა ბ-ნი ქადაგიძე წელის ჩუქვას ამცხავს მენიერების მიერ ტექნიკურად აღიარებულ დებულებას, რომელიც ცალკე სვანში ერთეულს შეადგენს. ამ წინადადებას იგი ასე სთარგმნის: „ერთი სვანის შეადგენს ერთს სვანს“ და ასეთ „განმარტებას“ ტავტოლოგიას უწოდებს. კვლავ სცდებით, ახომამისინეთ: ცალკე სვანები, როგორც მოგვსენებთ, დაუსრულებლად ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან შემადგენელ ნივთიერებით, წონით, ზომით, ფერით... და განიხილებიან სპონების მეტყველო მენიერებაში. ვიტყვი მეტს: ერთმანეთისაგან დიდად განსხვავდებიან ერთგვარი სვანებიც (ხეები, მთები, ცხვრები...), ამიტომ შეუძლებელი გახდებოდა მათი დათვა, ე. ი. რიცხვის წარმოება, უკეთუ ადამიანს განეჩნებინა ნაწი ან ეხმარა, რომლის საშუალებით იგი ცალკე სვანს, ეგვს სვანებისაგან განსხვავებულს, განეჩნებულ ერთეულის ცნებაში ათავსებს და როგორც ასეთს არითმეტიკის სვანად ხდის. მაშასადამე, ცალკე სვანი კონკრეტული ცნებაა, ერთეული-გი განეჩნებული, ზირველისაგან დიდად განსხვავებული, არა ტავტოლოგიური.

მე ვახსენიებ ორ გვარ რიცხვებს: სხელწოდებულს და განეჩნებულს. ბ-ნი ქადაგიძე საჭიროთ სთვლის **სავნებითი** რიცხვების ცალკე გამოყოფას. აქვს-კი მას რამე მნიშვნელობა? საუკეთესო სხელმძღვანელოში არსად შეხვდებით სვანებით რიცხვს (предметное число), რადგან ასეთი რიცხვები, რო-

გორც 10 კაცი, 12 კალამი, 5 ძრახა შეადგენენ მარტივ სხელწოდებულ რიცხვებს.

ამით ათავებს ბ-ნი ქადაგიძე საუბარს „შესავალზე“, თუმცა შეეძლო გიდევ ამის შესახებ არსებითი შენიშვნები გაეკეთებინა, როგორც თვითონ ბრძანებს. დიდად დამაფალებდა, რომ ერთი **არსებითი** შენიშვნა მაინც მოეყვანა, თუნდ იმ არა არსებითი შენიშვნის მაგიერ, რომელიც ზემოთ ამოვწერეთ სვანებითი რიცხვის შესახებ.

სამაგიეროთ, იგი მეტად სიტყვას ბგრძელებს მარტივსა და ათწილადი ნაწევრებზე, მოჭყავს დაწვრილებით ისეთი განმარტებანი, რომელნიც წარმოადგენენ გაკეთილების გემას მასწავლებელთა სხელმძღვანელოთ. ვფიქრობ ამგვარ განმარტებებს ადგილი არ უნდა ჰქონდეს სხელმძღვანელო წიგნში, რომელშიაც მასწავლო მასალა მოკლეთ, გასაგებად, თანაც მენიერულად უნდა იყოს შემუშავებული და მეთოდურად დალაგებული. თვით ამ მასალის მოწოდებათვის გადაცემა, საჭირო გემის შედგენა და შესაფერა დაწვრილებითი განმარტებანი მასწავლებელზეა დამოკიდებული, მის გამომდინარეობასა და გამჭრიახობაზე; აქ მას სრული თავისუფლება უნდა მიეცეს, რადგან ამა თუ იმ გემით მისი შებოჭვა საქმეს ავნებს, მასწავლებელს უბრალო ხელისხად ხდის.

მიმართის შესახებ მე მომყავს ასეთი განმარტება: ორი ერთგვარი ოდენობა რომ ერთმანეთს შევადაროთ, მივიღებთ რიცხვს, ამის მახეებელს, თუ ერთი ოდენობა რამდენჯერ მეტ-ნაკლებია მეორეზე. ბ-ნი ქადაგიძე შეკითხება, რატომ ოდენობა უნდა შევადაროთ და არა სხობადროთ რიცხვებში? სწახს,

ოღენობასთან შედარებით საზოგადოთ რიცხვი მას უფრო ფართო ცნებად მიიჩნია. რადგან ოღენობისა და რიცხვის შესახებ ზოგიერთი მჭიდროდ და სავსებით, აქ ამასე აღარას ვიტყვი, ხოლო მოგვარებები, რომ არა მხოლოდ რიცხვითა შედარებით, არამედ სხვადასე ოღენობათა შედარებითაც იწარმოება მიმართი და სიტყვა „საზოგადოთ“ შეეფერება უფრო ოღენობას, ვიდრე რიცხვს.

მიმართის შესახებ ბ-ნი ქაღიგიძე კიდევ ასეთი შენიშვნას იძლევა: „უფელში, ვისაც-კი არითმეტიკის ოთხი მოქმედება შეესწავლია, კარგად იცის, რომ რიცხვითა შედარება სხვათა ორი მოქმედების საშუალებით: გამორიცხვისა და გაყოფისა“. ეს მაინც და მაინც დიდ ცოდნას არ შეადგენს არავისთვის; ხოლო არითმეტიკის მეცნიერებაში გამორიცხვის საშუალებით ნაწარმოებ არითმეტიკულ მიმართს არა აქვს არავითარი მნიშვნელობა. მთელი შემდეგი კურსი დაფუძნებულია გეომეტრიულ მიმართზე და მისგან შედგენილ გეომეტრიულ პროპორციასე. ამიტომ ახალ არითმეტიკის სახელმძღვანელოებში ეველგან გამოტოვებულია არითმეტიკული მიმართი, როგორც მეტი ბარგი, გამოუყენებელი, უფელ მნიშვნელობის მოკლებული. რაც შეეხება **საშუალო არითმეტიკულ** რიცხვს, ამის შეგნება ადვილად შეიძლება უმიმართოთაც, როცა **საშუალო გეომეტრიულ** რიცხვზე ჩამოვადება დაიწყო. „მართლა და, რიცხვითა შედარება რომ გამორიცხვის მოქმედებითაც არ შეიძლება, განაგრძობს ბ-ნი ქაღიგიძე, მაშინ არითმეტიკულ მიმართს მეცნიერებაში არც ექნებოდა ადგილი“. მეტად საინტერესოა ვიცოდეთ, რა ადგილი აქვს არითმეტიკაში არითმეტიკულ მიმართს, ეს ერთგვარი ადგილია იქნება იქნებოდა, ჩემთვის და, ვფიქრობ, მრავალთათვის უცნობი.

მე აქვს მოგვანილი: ორ ოღენობათა შუა მიმართი არის რიცხვი, რომელზედაც მეორე

უნდა გამოვადგეს, რომ ზოგიერთი შესწავლის ბ-ნი ქაღიგიძის ეს წინადადება სიტყვა „რიცხვი“ ზე შეუწყვეტია, დაუსხვს მრავალ წერტილი და გავიგებებით შევითვება: რიცხვის რომელი განმარტება უფრო სამართლიანად მიმაჩნია — ის, რომელიც ამ ნაწილშია, თუ ის, რომელიც მოგვანილია წიგნის ზოგიერთ გვერდზე, სადაც რიცხვი ოღენობად არის ნახსენები, როგორც საკან მოვლენათა მეტ-ნაკლებობის მხვედრებული. არ მინდა ასე დასმული კითხვა გაუგებრობით ავსოს, სჭირდა მასწავლის მაგვარ ჩემ მხრივ შევეკითხო: აქ რომელი ცნება განმარტება — რიცხვი თუ მიმართი?

სხვათა შორის, ბ-ნი ქაღიგიძე არ მეთანხმება იმაში, რომ სამთა წესის ამოცანა გადაწყვეტადეს მხოლოდ ორგანიზაციით — ერთეულისა და პროპორციისა: „მაშინ ამას კიდევ უნდა მიუმატოთ მიმართთა მეთოდები“. ეს უკანასკნელი, წიგნი სელომურ წესად ნახსენები, ცალკე მეთოდს არ შეადგენს, იგივე პროპორციის წესად და მხოლოდ სწრაფ საანგარიშებად არის მოგვანილი.

ბ-ნი ქაღიგიძის დიდ შეტყობად მიიჩნია ამოცანების შეტყობა სახელმძღვანელოში, რადგან მისის ზნით შუა და შუა ჩაქოვილი ამოცანები ზრდებენ წიგნს, აფერებენ საგნის შესწავლას, არდევენ მასალის დალაგების თანდათანობას, ნაწილების ურთიერთობას, ნაწილების ურთიერთობას და აძვირებენ წიგნის ფასს.

ამ მხრივ ზოგი ავტორი საჭიროთ სთვლის თეორეტიკულ კურსიდან გამოჰყოს ამოცანები ცალკე წიგნად, ზოგნი, ზირობით, მჭიდრობენ თეორეტიკულ კურსის ნაწილებს შედგენილი ამოცანებით და რიცხვითი მაგალითებით მოათავსონ, რათა მოწოდეთ უფრო მეტებით შეათვისონ სასწავლო მასალა. სწორად ასე აქვს შედგენილი და გამოცემული დავიდავის ალგებრის სახელმძღვანელო, რომელიც წარ-

სულ წელს მე-18 გამოცემით გამოვიდა, რაიც ამტკიცებს მის ფართო გავრცელებას.

ჩემი ართიმეტიკის სახელმძღვანელო სულ 200 გვერდისაგან შესდგება, არც ისეთი დიდი ფორმატიისაა, რომ მისი ხმარება ვისთვისმე უხერხული იყოს. სამაგიეროთ, სისტემატიურად დაწეობილი ამოცანები და სავარჯიშოები, თორეტიულ კურსის თვითუფლებადის შემდეგ, მოწაფეს საშუალებას აძლევს სათანადო ვარჯიშებით გაიკეთოს შესწავლილი ნაწილი, რომლისათვისაც მასალას იქვე მოულობს და სხვაგან ძებნა აღარ უნდება.

გარდა ამისა ორი წიგნის ეიღვა ერთისა და იმავე საგნის შესასწავლად მოწაფეს უფრო ძვირად დაუჯდება. ზირიქით, თუ ელირს ჩემს სახელმძღვანელოს მეორედ გამოცემა, მე ვფიქრობ ზრტიკულად ნაწილის გაფართოებას, ამოცანა-სავარჯიშოების გამრავლებას, რომ მოწაფეს საკმარისი სავარჯიშო მასალა მოეზოგებოდეს და სხვა წიგნის ეიღვის საჭიროება ასცილდეს.

ბ-ნი ქადაგიძე არსებითად შენიშვნებს ამითათავეს და შემდეგ შეეხება ენას. მე ვსმარობ ორ-სამ სიტყვის მაგიერ როგორც ახალ ტერმინს „გავრთმინშეხებას“, ეს არ მოსწონს ბ-ნი ქადაგიძეს და უხერხულადც მაინია, როგორც ძნელი გამოსათქმელი, თუმცა იგი იფიქრებს, რომ ქართულ ენას არ ეუცხოება რთული მრავალ მარცვლოვანი სიტყვა: წინასწარმეტყველობა, განზიდულება, წარმოშეურხელობა...

ზემით მოყვანილი არსებითი წმენიშვნების შემდეგ, რომლის შესაფუძვლობა, ვფიქრობ,

მათხველისათვის აშკარა უნდა იყოს, ბ-ნი ქადაგიძე წიგნში არაფერ დირსებას არა ზოულობს და უცებ დასკვნის, რომ წიგნი სუსტად არის შედგენილი, როგორც მაინარსით, ისე ენის მხრით, მაგრამ რადგან მ. უიფანის სახელმძღვანელო სრულებით დაძვლებულად უნდა ჩათვალდეს და ამასთანავე არც სხვა ამ გვარი წიგნი მოგვეზოვება, ამიტომ ჩემი წიგნი დროს მიხედვით უნდა იქმნას შეწინარებული. მოწაფება სახელმძღვანელო წიგნის დაფსებაში შეუფერებელ საქმედ მიმაინია: ესა თუ ის სახელმძღვანელო ან დირსეულად უნდა იყოს მიღებული, ან უგუდებული, მიუხედავად გარეშე მიზნებისა და გარემოებისა.

ართიმეტიკულ სახელმძღვანელოს შედგენას მე სამის წლის შრომა მოვანდომე, მართლდა არა გამუდმებული, ინტენსიური, მაგრამ სისტემატიური.

რადგან სახელმძღვანელო წიგნის შედგენასაზოგადოთ ეველგან და უფრო-ი ჩვენში მეტად რთულ და ზასუსხატებელ საქმედ მიმაინია, ჩემი ნაშრომიც უნაკლულო რადი მიმაინდა. ამიტომ ჭერ კიდევ დაუბეჭდავი ხელნაწირი მასწავლებელთა კომისიაში წავიკითხე, რომელშიაც „განათლების“ რედაქტორიც იღებდა მონაწილეობას. კომისიამ ზირად გამოთქმულ შენიშვნების შემდეგ მირჩია ხელნაწირის დაბეჭდა. რა თქმა უნდა, არც ახლა მიმაინია იგი უნაკლულოთ. ხოლო საჭიროა კრიტიკა ზირუთენელი ავისა და კარგის გამრჩევი, არა ცალმხრივი, უარყოფითი...

ეგ. ხრამელაშვილი.

ე. ხრამელაშვილის პასუხის პასუხად

„განათლების“ 1911 წლის თებერვლის ნომერში მე გაფარჩიე ე. ხრამელაშვილის „ართმეტიკის სახელმძღვანელო“. როგორც ხედავს მკითხველი, წიგნის ავტორი პასუხს მძლევეს დღევანდელ ნომერში. რადგან ავტორის საპასუხო წერილმა (წავიკითხე ხელთნაწერი) ვერ შეცვალა ჩემი აზრი მის წიგნის შესახებ და რადგან მისი მსჯელობა უნადავო და უსაფუძვლოა, ამის გამო საჭიროდ ვრაცხ არსებობად პასუხი გავრცე.

შეუსაბამო და არა ბუნებრივად ამაღ მიმანდა ის გარემოება, რომ ე. ხრამელაშვილის წიგნში მარტივ ნაწევრების შესწავლის წინ მოთავსებულიყო ზოგადი ცნობა მთელ რიცხვთა თეორიიდან. სხვათა შორის, ავტორს აქვს განმარტებული რიცხვთა წერის სხვადასხვა სისტემები. ამის შესახებ შევნიშნე, რომ რიცხვთა წერის წესს არავითარი ადგილი არა აქვს მარტივ ნაწევრების შესწავლაში—მთქმი. ამაზე მივიღე ასეთი პასუხი: „სწორედ მრიცხველობის ათეულიანი სისტემაში უნდა ვეძიოთ საფუძველი რიცხვთა გაყოფის თვისებებსა (კურსივი ავტორისა) და არა სხვაგან. განა—მეკითხება ე. ხრამელაშვილი—გარეშე ათეულიანი სისტემისა იგივე თვისებანი დარჩებოდა იმის გასაკებად, თუ რომელი რიცხვი იყოფა 2-სა, 3-სა, 5-სა და სხვა მარტივ რიცხვებზე“. თავის აზრის დასასბუთებლად ჩემ მოკამათს მოჰყავს ის ფაქტი, რომ 12, დაწერილი ათეულიანი სისტემით, იყოფა 2, 3... 12, დაწერილი ხუთეულიანი წესით, უდრის 7-ს და არც ერთს აღნიშნულ გამოთვლაზე არ იყოფა. აქედან ავტორი წიგნისა დასკვნის: ვინაიდან მრიცხველობის წესს კავშირი აქვს რიცხვთა გაყოფის თვისებასთან, ამ უკანასკნელს მარტივ ნაწევრებთან, მაშასადამე, მრიცხველობითი წესს ღოჯიკური კავშირი აქვს

ნაწევრებთან... ამ დებულების წინააღმდეგ მე მომიყავს შემდეგი საბუთები. არც ერთ ავტორს, რომელიც მე წამოკითხავს, აზრად არ მოსვლია მარტივ ნაწევრების შესწავლის წინ მოთავსებისა მრიცხველობის სისტემები. ვინ გნებავთ? მაღინი, კისელიაფი, შამაშნიკოფი, მონორ-ტროცი, ვინაგრადოვი?... ეგულა ეს სხენადისტი და მათ შორის შესანიშნავი მეცნიერი—მათემატიკოსი შამაშნიკოვი მრიცხველობის სისტემას ათავსებენ ოთხი მოქმედებათა შესწავლის წინ. რატომ? იმიტომ რომ—როგორც თვით ტერმინიდანაც სჩანს—მრიცხველობითი სისტემა გვასწავლის რიცხვთა წერის წესს და სხვა აზრად. ოთხი მოქმედების შესწავლა წერით შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც გვეცოდინება რიცხვთა წერა. რიცხვთა წერის შეგნებას წინ უნდა მოუძღოდეს მრიცხველობითი სისტემის შემოცნება. აქედან ცხადია, რომ მრიცხველობის სისტემის და ჩვეულებრივ ნაწევრებ შუა დიდი საზღვარი ძვეს. მოვიყვან ერთ მოსაზრებას კიდევ. მე მივმართავ იმ გვარსავე საშუალებას, როგორსაც სმარბს ე. ხრამელაშვილი. იმ გარემოებაში, რომ 12, ერთი სისტემით, იყოფა რომელსავე მარტივ გამოთვლაზე და იგივე რიცხვი, დაწერილი სხვა სისტემით, არ იყოფა იმავე გამოთვლაზე, ჩემი მოკამათი ხელავს საჭიროებას მრიცხველობითი წესი დაუკავშიროს რიცხვთა გაყოფის თვისებას. და თუ ერთი-და-იგივე რიცხვი, დაწერილი სხვადასხვა სისტემით, გაიყო სავრთ მარტივ გამოთვლაზე—მაშინ? მაშინ—ე. ხრამელაშვილის ღოჯიკით უნდა ვთქვათ, რომ მრიცხველობითი წესს რიცხვთა გაყოფის თვისებასთან არავითარი კავშირი არა აქვს და, მაშასადამე, არც მარტივ ნაწევრებთან. აი მაგალითიც. რიცხვი 70 —ჩვეულებრივ სისტემით იყოფა

2, 5, 10. რიცხვი 70, დაწერილი ორგულაინის წესით, უდრის 1000110 (კისელით, 9 გვ.); ეს რიცხვიც იყოფა 2, 5, 10. აქედან—ე. ხრამელაშვილს რომ დავუთანხმოთ—მხოლოდ ის დასკვნა შეიძლება გამოვიყვანოთ, რომ: რაკი რომელიმე რიცხვი, სხვა დასხვას სისტემით დაწერილი, იყოფა საერთო მარტივ გამყოფებზე, მაშ, მრიცხველობითი სისტემას არავითარი ადგილი არა სჭერია რიცხვთა გაყოფის თვისების შესწავლაში. აი ამ, —თავის თავისათვის, — მომადრადნარე დასკვნამდის მივიდა ე. ხრამელაშვილი! ვიმოწმებ: მრიცხველობით, სისტემები უნდა წინ უძღოდეს რიცხვთა წერის წესს. ე. ხრამელაშვილი განმარტავს ამას, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ადამიანის განვითარებისათვის მრიცხველობითი სისტემების შესწავლას. რად ირეკებოდა? მე არც ავი მითქვამს და არც კარგი მათ მნიშვნელობაზე. ეხლა-კი ვიტყვი: ათეულიან სისტემის გარეშე დღევანდელ კაცობრიობისათვის სხვა სისტემების მეტად მცირე ადგილი უჭირავს მის განვითარებაში. ე. ხრამელაშვილი ამბობს: ... „ოღენობა — ნაწვერის მანძილზე რამდენიმე სათესურთან კიბუა, რომელზედაც ასეა შეუძლებელია...“ მკითხველი, — თუ ჩემი წერილი არ წაუთიხავს, — ითქვამს, რომ მე, სიდიდის („ოღენობის“) ცნების ასინა-განმარტების შემდეგ, გადავდივარ მარტივ ნაწვერთა შესწავლაზე. ამანაწერ სიტყვების ზემოთ ჩემ შესახებ ნათქვამია: „ბ. ქადაგიძის აზრით, სიდიდის განმარტების შემდეგ უნდა გადავსულიყავი სახელწოდებულ რიცხვების თვისებებზე და გამოვყენე, თუ რა კავშირი აქვს ამ რიცხვთა თვისებას მარტივ ნაწვერთა თვისებასთან“. ამ ამონაწერის ორი ადგილი რომ ერთმანეთს შეადაროთ, თქვენ აშკარად დანახავთ, რომ მე სიდიდეთა ცნების შემდეგ კი არ გადავდივარ მარტივ ნაწვერთა ასინაზე, არამედ სიდიდისა და სახელწოდებულ რიცხვთა შესწავლის შემდეგ. ამას ვამბობ იმიტომ, რომ

სიდიდე და სახელწოდებულ რიცხვი ერთი და-იგივე არ არის. საჭიროდ მიმაჩნია სხვადასხვა მარტივობის მივამართო. ნ. ა. ზაზაშვილისათვის სახელმძღვანელო სწორედ ასე შედგენილი.

ცნობილი მეთოდისტი ა. კისელითი ამას ამბობს ამ კითხვის გამო (78 გვ.): სახელწოდებულ რიცხვთა განხილვის შემდეგ ბუნებრივი იქნებოდა გადავსულიყავით ნაწვერთან რიცხვთა განხილვაზე, ვინაიდან ეს ორივე ჯერა რიცხვები შედგება გავსებისა... „მგამამო—გვითხულობთ შემდეგ მარტივ ნაწვერთა დაწერილობით განხილვას შესაძლებელი ხდება მაშინ, როდესაც შევისწავლით მთელი რიცხვის ზოგადი თვისებას“ (ხატვასმული ჩემი). ამის შემდეგ არა მგონია ვინმე დაეთანხმოს ე. ხრამელაშვილს, რომელიც მისაყვედურებს: „დიდი ნატიბია, ბატონო!“ ამით გავთავადი ჩემ შენიშვნის სახელწოდებულ და ნაწვერთან რიცხვთა კავშირის შესახებ, მაგრამ ერთი გარემოება მაძულებს განვავტოვო სუბარა. ჩემი მოკამათი თითქმის ეტყვის იდეებს ჩემზე: ვითომ მე ამისა წიგნი სრულად არ წამკითხოს. ეს მტკიცდება მის შემდეგ სიტყვებიდან: „სწორედ იგივე შედარება... საჭიროდ დავინახე მომეფესა წიგნის 29 გვერდზე“ და სხვა. სწორედ ამ სადაო 29 გვერდმა დაამტკიცა ორი რამ. პირველი: სახელწოდებულ რიცხვთა და მარტივ ნაწვერთა შორის კავშირი უოფილა, თუმცა ჩემი მოკამათი გაძისას—„შუა უძველესი დიდი ზღვარი“...

მორე: მოყვანილი მაგალითები იმას-კი არ ამტკიცებენ, რომ სახელწოდებულ რიცხვთა და მარტივ ნაწვერთა შორის არსებობდეს ბუნებრივი, ლოგიკური კავშირი, არამედ სულ სხვას. წიგნიდან ამოვიღებ მხოლოდ ორ მაგალითს: $8:4=2$ და $\frac{1}{3}$ სავ. = 1 რშ. (28—29 გვ.). ამ მაგალითებიდან რა დასკვნა უნდა გამოვიყვანოთ? მხოლოდ ის, რომ

მარტოვ ნაწევართა ცნება უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე მთელ რიცხვთა ცნება. იქნება ჩემი სიტყვა არა გჭკრათ? მაშ, მოუსმინეთ თვით ე. ხრამელაშვილს. იმავე უბედურ 29 გვ. ათავებს-რა მაგალითებს, დასძენს: „მაშასადამე, ნაწევრისა და მთელი რიცხვის შორის არ უფო ილა არსებითი განსხვავება“ და განაგრძობს კურსივით: „ამიტომ ამბობენ, რომ ნაწევარი მთელი რიცხვის გაფართოებული ცნებაა.“ განა ის გარემოება, რომ მარტოვი ნაწევარი ზოგადი ცნებაა და მთელი რიცხვი—კერძო, იმას ამტკიცებს, რომ სახელწოდებულ რიცხვთა და მარტოვ ნაწევართა შორის დოკუმენტი მთავად უფლება არსებობს? სრულებითაც არა! არც თვით წიგნის ავტორს კრინტიც არ დაუძრავს ამ კითხვის შესახებ 29 გვ., რომელზედაც მითითებს... იქნება თვით მაგალითები ფარულად გვიჩვენებენ, რომ სახელწოდებული რიცხვი და ნაწევარი ერთი ბუნებისა არიან? დავაგვირდეთ მაგალითებს $\frac{1}{3}$ სავ. = 1 არშ.; $\frac{1}{40}$ ფ. = 1 გირვ. ამ ორი ნიმუშიდან ისიც მტკიცდება (რაკი ზემოთაც იყო ღაზარაკი), რომ სახელწოდებულ რიცხვის გარდაქმნის შემდეგად გამოდის სახელწოდებულის რიცხვი ე. ი. სახელწოდებული რიცხვი და სახელწოდებული რიცხვი ერთი ბუნებისა არიან!... აი ხაზი აღმოჩენა! ვიშორებ: სახელწოდებულ რიცხვთა და მარტოვ ნაწევართა შორის ბუნებრივი და დოკუმენტი კავშირი იმაზეა დოკუმენტი, რომ ეს ორივე ჯერ რიცხვი გამოხატავს ერთ წყაროდან—გაზომილიან.

რიცხვთა გაყოფის ნიშანდობლობა დამუშავებულია მათემატიკურ რამდენიმე ტექნიკით. ამ დებულებათა შორის ერთი გვასწავლის: უკეთეს შესაგრებები გაყოფის რამდენიმე რიცხვზე, მათი ჯამიც გაყოფის იმავე რიცხვზე. მოსადადნელია, აღმინანა გაყოფის, რომ თუ შესაგრებები არ გაიყვანეს, არც მათი ჯამი გაყოფის საერთო გამოყოფით.

ხვდნ ვიცით, რომ ეს ასე არ არის. პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ შეიძლება შესაგრებები არ გაიყვანონ რომელსაღმ რიცხვზე, მაგრამ მათი ჯამი-კი გაიყოს იმ რიცხვზე. აი ეს ის დებულება, რომელსაც დავასწავლეს ე. ხრამელაშვილი და ცდილობს კიდევ გააბათილოს იგი. ვინაო! ეს დებულება,—თუმცა შეიცავს კერძო ცნებას,—მაშინაც კი სინტეზისა იქნება, მარტო ცოდნის გასაფართოებლად რომ მოვეყვანა ვისმე თავის სახელმძღვანელოში, როგორც ეს საჭიროდ დაუნახავს ა. კისელიაშვილს. მაგრამ სადაც დებულებას მე ამ მხრივ არც შევხვებოვარ, ვინაიდან ბევრი ისეთი რამა შენიშნულება, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ცოდნის გამოგვეყვანა და შეძენაში, და ამავე დროს მათი შეტანა სახელმძღვანელოში უხერხულია მეოთხედის მხრივ. აღნიშნული კერძო დებულება საჭიროა იქნას შეტანილი სახელმძღვანელოში იმ აზრით, რომ ამ დებულების დახმარებით სავსებით აისრულებს რიცხვთა გაყოფის ნიშანდობლობა 3-ზე. მართლად, როგორ იქნება ანთმეტიკაში, როდესაც სურთ შეიმუშაონ ზოგადი წესი რიცხვთა 3-ზე გაყოფის შესახებ. ავიღოთ ა. კისელიაშვილის წიგნიდან შემდეგი მაგალითი და მისი ახსნა და განმარტება (81—82 გვ.). აფრთხილებს რა მოწაფეს იმის შესახებ, რომ უოველი რიცხვი, დაწერილი ცხრაიანი ციფრით, უსათუოდ ბოლოა 3-ზე (რასაკვირველია, 9-ზედაც.), მოჭრავს შემდეგი მაგალითი და მსჯელობს ასე. „ამ შენიშვნის შემდეგ ავიღოთ რამდენიმე რიცხვი, მაგად., 2457 და დავშალოთ იგი შესაფერის რიცხვად:

$$\begin{aligned} 2457 &= 1000 + 1000 \\ &+ 100 + 100 + 100 + 100 \\ &+ 10 + 10 + 10 + 10 + 10 \\ &+ 7 \end{aligned}$$

„დავშალოთ უოველი ათასი 999-ზე და 1-ზე, უოველი ასი—99-ზე და 1-ზე უოველი ათე-

ული—9-ზე და 1-ზე. მაშინ 2 ათასის მა-
გიერ მივიღებს 2-ჯერ 9-9-ს და 2 ცალე-
ულს, 4 ასეულის მაგიერ გვექმნება 4-ჯერ
99-ი და 4 ცალეული; 5 ასეულის მაგიერ—
5-ჯერ 9 და კიდევ 5 ცალეული. მაშასადამე:

$$2457 = 999 + 999 \quad . \quad . \quad + 2$$

$$99 + 99 + 99 + 99 \quad . \quad + 4$$

$$9 + 9 + 9 + 9 + 9 \quad . \quad + 5$$

$$. \quad . \quad . \quad . \quad . \quad + 7$$

„შესაკრებები 999, 99 და 9 იყოფა 3-ზე;
მაშასადამე, გაყოფება, თუ არა, დებულები
რიცხვი 3-ზე, დამოკიდებულია $2+4+5+7$
ჯამზე“... დავაკვირდეთ ამ ბოლო რიცხვებს.
მე ზემოთ მოვიყვანე არითმეტიკიდან შემდეგი
დებულება: თუ შესაკრებები გაყოფა, მათი
ჯამიც გაყოფა სკერთო გამოფხეზე, დებულ
მაგალითის ცხრილი შესაკრებები, აშკარაა,
იყოფა 3-ზე; მაგრამ დანარჩენ შესაკრებები-
დან არც 2, არც 4, არც 5 და არც 7 არ
იყოფა 3-ზე. აბა, ერთი ვინმე შეეცადეთ და
ზემოთ ნათქვამიდან დასკვნით: უკეთესი შესა-
კრებები გაყოფა რომელსაზე რიცხვზე, მათი
ჯამიც გაყოფა იმავე რიცხვზე. განა მოწაფი-
სკან მასწავლებელი არ უნდა მოელოდეს შემ-
დეგ კითხვას: „მასწავლებლო, არც ერთი
შესაკრები არ იყოფა სამზე, მათი ჯამი რო-
გორღა უნდა გაიყოს“?!. ამ უხერხულ
მდგომარეობიდან როგორ უნდა გამოვიდეს
მასწავლებელი ან წიგნის დამწერი? ცხადზე
უცხადისა, მასწავლებელი იძულებული იქნება
განუმარტოს მოწაფეებს შემდეგი: არსებობს
არითმეტიკაში ამ გვარი ფაქტი—შეიძლება
შესაკრებები არ იყოფოდნენ რომელსაზე რიცხ-
ვზე, სამაგიეროდ მათი ჯამი-კი გაიყოს იმავე
რიცხვზე, —რასაც განმეორებით იქვე უმტ-
კიცებს მოწაფეებს მოყვანილ მაგალითით. ხო-
ლო კითხვა იმაშია: ეს დებულება—სამზე
გაყოფის შესახებ—წინააწინვე უნდა იყოს
გაცნობილი, თუ მას შემდეგ. როდესაც 3-ზე
გაყოფის ზოგადი წესი უკვე გამოყვანილი

იქნება? აი ამგვარ შეუსაბამო კითხვებს ითხოვს
ე. ხრამელაშვილის მსჯელობა ჩემ წინააღმდეგ.
მაშასადამე, დებულება (თუმცა კერძო ხასიათი-
სა) — შესაძლებელია შესაკრებები არ იყოფოდ-
ნენ რომელსაზე რიცხვზე, მაგრამ მათი ჯამი-
კი გაიყოს იმავე რიცხვზე უსათუოდ უნდა
იქმნას შეტანილი სახელმძღვანელოში.

არ მეთანხმება ე. ხრამელაშვილი სიდიდე-
თა (მისით—ადენობა) ცნების განმარტება-
შიაც. ჩვენი უთანხმოება ამ კითხვის ახსნა-
ში—ჩემის აზრით გამოიწვია შემდეგმა გარე-
მოებათ. ამ კითხვის ახსნაში სულ სხვა-და-
სხვა პრინციპის თვალსაზრისით ვითვალისწი-
ნებთ სიდიდეთა საკანს. მე ვუყუარებ სიდი-
დეთა შესწავლას, როგორც მათემატიკის
ობიექტს და მათემატიკის სფეროდან არ გა-
მოვდივარ. ჩემი მოკამათეს კი, ამ საკანზე
მსჯელობის დროს, დაუტოვებია მათემატი-
კურ მეცნიერების ნიადაგი და შეპასუხება
გამორჩევილ ზოზიციდან. აქ შეთანხმება
ეოვლად შეუძლებელია! ე. ხრამელაშვილი—
დროებით მაინც—უნდა დამდგარიყო ჩემ ნია-
დაზე და აქედან დაეშვა დებულებისა ჩემი შეც-
დომა: ან არა-და, ჩემი ზოზიციის სიყვადე
უნდა დეკარებისა და შემდეგად დაეწყო ჩემთან
კამათი. ამ შენიშვნების შემდეგ დაუბრუნდეთ
სადგომ საკანს. თავის წერილის ერთ ადგილას
ე. ხრამელაშვილი მისაყვადურებს, რომ მისი
ნაწერიდან მთლად არ ამოგწერე ერთი წინადა-
დება, რის გამო მისი აზრიც საყვებით გერ
გამიგია. მართალია ეს, თუ არა, ამას ესდა
არ შეეხება; ხოლო ამ გვარზე შენიშვნით
მივმართავ ჩემს მოკამათს. ჩემი წინა წერა-
ლიდან ამოუღია შემდეგი ადგილი: „მე მგო-
ნია, ამბობს იგი (ე. ი. მე), რომ მარტო
ცვალებადობით სკანის თვისება სიდიდედ არ
გადაიქცევა“... ამ წინადადების შინაარსი გაი-
ხდა ე. ხრამელაშვილმა ბასის საბუნარცო
საკანად. გავერვეებით ამბობს რა — „მამატეთ,
სცდებით“ — განაგრძობს: „საკან მოვლენათა

ყოველგვარი თვისება, რაც-ც ცვალებადობას განიცდის... ეგელა ეს ზოგად (ხაზი ჩემია) ოდენობის ცნებაში შედის“. ამ ამონაწერს შეიძლება მივუძღვოთ ასეთი პრინციპალური ხასიათის კითხვა: საგნის რომელი თვისება არ განიცდის ცვალებადობას? ცოტა ქვემოთ მის ნაწერში ვკითხულობთ: „მეცნიერებაში სხვაგვარად მიაქვთ: ეგელაფერი, რაც-ც ცვალებადობის (კიდევ ვკითხვით: რა არ ცვალებადობს?)... გიზომებია კიდეც (ხაზი ჩემია)“. აქვე იბადება პრინციპალური კითხვა: რომელ მეცნიერებაშია ნათქვამი ამის შესახებ?... მე ამ კითხვებზე პასუხს არ ვაძლევ ამ ჟამად, ვინაიდან მე სულ სხვა მიზანი მაქვს ამ კითხვების დაყენებით. ამ კითხვებით მე მსურს აშკარა ვეყო ის გაზომება, რომ ე. ხრამელაშვილი სიდიდეთა ცნების ასხნაში გამოჩვეულ პრინციპით არ ხელმძღვანელობს. ჩემს მოკამათს რომ ცოტა ქვემოთაც წაკითხა ჩემი ნაწერი, მაშინ უსათუოდ გაიგებდა, თუ რომელ ზოგად დებულებას ვამყარებ სიდიდეთა ცნების ასხნას. ე. ხრამელაშვილის მიერ ამონაწერ ადგილის ცოტა ქვემოთ მე ვაყენებ ამ გვარ კითხვას: „მაშ, რაშია საქმე“ და იქვე ვაძლევ პასუხს. „იმას, რომ არითმეტიკის საგანი რიცხვია“. ე. ხრამელაშვილს რომ ამ კითხვა პასუხისათვის მიექცია თავისი ჭეროვანი ურადლება, აშკარად დაინახავდა, თუ რა თვალსაზრისით უუერებ მე სიდიდეთა ცნებას და მეცნიერების რომელ დარგშიც ვლანარაკობ; ანუ, უკეთ რომ ვთქვათ, მე ვეპარები განსაზღვრულ მეცნიერების განსაზღვრულ პრინციპს... რომ რიცხვი არითმეტიკის საგანია, ამაში ეჭვი არავის არა აქვს. მაშასადამე, საგნის თვისებათა ცვალებადობა მაშინ განდება მათემატიკის საგნად, როდესაც იგი გაზომება, როდესაც ეს ცვალებადობა გამოიხატება რიცხვით. რა არის საგნის თვისებათა ცვალებადობა „სხვაგვარად“, ეს მათემატიკის მოძღვრების ობიექტს არ შეად-

გენს, მას მათემატიკა არ შეეხება. თუ მოვლენათა თვისებების ცვალებადობა არ აღინიშნება რიცხვით, მაშინ ეს ცვალებადობა მათემატიკის შინაარსის გარეშე დგას. მაშასადამე, მე ვლანარაკობ იმ ცნებაზე, რომელიც შეადგენს მათემატიკის საგანს; ე. ხრამელაშვილს აუღია საგნად ის ცნება, რომელიც არ შედის მათემატიკაში. ჩემი მოკამათი თავის არითმეტიკაში განმარტავს, და ხსნის იმ საგანს, რომელიც არ შეადგენს მის წიგნის შინაარსს. მოდი და შევდომოზე ნუ მიუთითებ. ეგელა ჩემი ნათქვამი უნდა შევამოწმებინო ზოგიერთა მათემატიკოს—მეცნიერებს. ე. ხრამელაშვილის სიდიდეთა ცნების განმარტება იმდენად ზოგადი ხასიათისაა, რომ მათემატიკის შინაარსად არ გამოდგება, ეს მეცნიერება მავით ვერ ისარგებლებს. ამ გვარ მოვლენის შესახებ აი რას ვკითხულობთ ნ. შამშინიკოვის წიგნში:!) „მათემატიკაში სრულიად ზოგადი (ხაზი ჩემია) ხასიათის განმარტება არ არსებობს და არც შეიძლება რომ იყოს. ყოველი განმარტება იმდენად ზოგადია, რამდენად იგი შეუფერება მეცნიერების მოძღვრების არსებულ განვითარებას“. სწავლის საქმეში — შედაგვებაში—განმარტებათა შესახებ უფრო შორს მიდის გ. ზუნკარეს აზრი. შენიშნავს-რა იმას, თუ როგორი უნდა იყოს განმარტება ფილოსოფიისას ან მეცნიერისა, გ. ზუნკარე ასე ხასიათებს განმარტებას სწავლებაში: „აქ კარგია ყოველი განმარტება, რომელსაც-ც მოწოდებები შეითვისებენ“. ²⁾ ეს, მართლაც, ასეც რომ არ იყოს, მაშინ არითმეტიკაში არავითარი ადგილი არ ექნებოდა შემდეგ წესს: „3-ზე მხოლოდ ისეთი რიცხვი იყოფა, რომლის ციფრების ჯამი იყოფა 3-ზე (ე. ხრამელაშვილის

¹⁾ „Основания общей арифметики и алгебры (წინასიტყვაობაში).“

²⁾ გ. ზუნკარე. „Наука и метод“, 145 გვ.

წიგნი, 13 გვ.)“ შენეირების თვალსაზრისით ამ ამონაწერ წინადადების შინაარსი სრული აბსურდია, მაგრამ, წარმოდგენით, არითმეტიკის სახელმძღვანელოთა უმრავლესი ნაწილი ასე განმარტავს ამ წესს, ვინაიდან ასე მარტივად გამოხატულ ამ წესს მეტად ადვილად ითვისებს მოწაფე. დავუბრუნდეთ სიდიდეს. თავის ზოგად პრინციპის მიხედვით, ნ. შამაშნიკოვი ასე განმარტავს სიდიდის ცნებას: „სიდიდეს ვეძახით ყველა იმას, რის შესახებ შეიძლება ვიქონიოთ ნათელი შეგუბება (ხაზი ჩემის) მის დაპატარავების, ან გადიდებისა“. ¹⁾ ნ. შამაშნიკოვი მეტის სიბრთხილით ეკიდება ამ საღვო კითხვის გადაწყვეტას. ამ ავტორს საგნის თვისებათა ყოველი ცვალებადობა როდი მიუღია სიდიდელ. იგი სწერს: „საგნთა ზოგიერთი თვისებანი შეადგენენ სიდიდეებს (ხაზი ჩემის) ²⁾ დაბოლოებით ასე განმარტავს ნ. შამაშნიკოვი სიდიდეს: „სიდიდეს უწოდებთ ყველა იმას, რაც განსაზღვრულად ცვალებადობს—გადიდებით ან დაპატარავებით (ხაზი ავტორისა). ³⁾ ჩემი შიკამათის ვალი დამედებოდა და შეითხველისაც, ერთი აზრი რომ ეიდეო არ მომეყვანა ამ საგნის შესახებ. ზრდო. ა. ვასილიევი სწერს: „ამ ზოგად მისაზრებით ჩვენი გრძნობანი წარმოადგენენ სიდიდეს. ხოლო—განაგრძობს ავტორი—სიდიდე მათემატიკურ გამოკვლევის საგნად გახდება მაშინ, (ხაზი ჩემის), როდესაც გვექნება სიდიდეთა შედარების შეთადი, საიდანაც შეიძლება დავსაზრებოთ სრული („точное“) დასკვნა სიდიდეთა თანასწორობისა და განსხვავების შესახებ“ ⁴⁾ და იმავე გვერდზე შენიშნავს: „ამ გვარი შედარე-

ბის შეთადი ჩვენი გრძნობებისათვის არა გვაქვს... ამით, ცხადია, ავტორს იმის თქმა უნდა, რომ ჩვენი გრძნობების თვისებათა ცვალებადობა (აგრეთვე ბევრი სხვისიც) მაგალ., იერი—„შავი, მოშავო“) მათემატიკის საგნად ვერ გახდება, ვინაიდან მათი საზომავი არა გვაქვს. ა. ვასილიევის წიგნში გატარებულ აზრიდან ორში ერთი უნდა იქნას მართალი. ან: სიდიდე იმისთანა მოვლენაა, რომელიც გამოიხატება რიცხვით; ან: სიდიდე საგნის იმისთანა თვისებაა, რომელიც არ გადმოითარგმნის რიცხვზე. ამ ორ დებულებათა შუა, მათემატიკა ვეღარაფერს ვერ აირჩევს. მათემატიკა ვერ შეიწინარებს ამ გვარ განმარტებას: სიდიდე ხან გაიზომება, ხან არა. და ვინაიდან მათემატიკის ობიექტი—რიცხვია, აშკარაა, ეს შენეირება სრულიად ეთანხმება იმ დებულებას, რომლის განმარტებით სიდიდე რიცხვით გამოიხატება. სიდიდეთა ცნება რომ ამ აზრით მივიღოთ, მაშინ საგნების თვისებათა ცვალებადობა,—თუ იგი რიცხვით არ დაიწერა,—სიდიდე აღარ ექნება. რაც გინდა უწოდეთ. ისევე ის ვასილიევი შენიშნავს, რომ ღობაჩევსკი შეეცადა კიდევ, რომ ზოგადი ცვალებადობა მოექცია სხვა სახელ ქვეშ.

ყველა ამის შემდეგ, ე. ხრამელაშვილის ჩემდამი მომართულ გაკვირვებითი სიტყვების „მახატიეთ, სცდებით“—პასუხად ვამბობ: მიმატიკობა „ცოდვანი თქვენა“....

ე. ხრამელაშვილს არ მოეწონა ჩემი შენიშვნა იმის შესახებ, რომ ცალკეული ან ერთეული არ განიმარტება. ცალკეული არ დაიშლება უფრო მარტივ, ელემენტარულ ნაწილებად, ამის გამო მისი ლოგიკური განმარტება არც შეიძლება. მოკლედ რომ ვთქვათ, თვით ერთეული, როგორც ძირეული და ელემენტარული ცნება მათემატიკის, არ განიმარტება. ხელმორედ მივაქვევ შეთხვეულების ეურადლებას ე. ხრამელაშვილის განმარტებაზე: „ყოველი ცალკე საგანი ერთეულს შეად-

¹⁾ „Основ. общ. арифм. и алгебры“ 4 გვ.

²⁾ Арифметика, 1 გვ.

³⁾ იგივე, 1 გვ.

⁴⁾ „Введение въ анализъ“, 15—16 გვ.

გენს“. მე ვამტკიცებ, რომ ეს წინადადება შეიცავს სრულ ულოგიკობას, მისი შინაარსი აბსურდია, და ეს აბსურდი ჩემ მოკამათს შეუგნებლად, უკრიტიკოდ, შეუტანია თავის წიგნში სხვა სსხელმძღვანელობიდან. ესა თუ ის საგანი კონკრეტული მოვლენა ან წარსულში, ან აწმყოში. ერთეული კონკრეტულ მოვლენათა განყენებული თვისებაა. კონკრეტული და განყენებული სულ სხვა-და-სხვა სივრცის ცნებანია. კონკრეტული ნიშნავს ერთ რომელსავე საგანს და მის სრულ მგზავსებს ბუნებაში სხვას ვეღარ ნახვით. ცალეული ან ერთეული — ეს განყენებული თვისებაა ეოველი საკანს. აქდან: რომელიმე მოვლენა კერძო ცნება; ერთეული — ზოგადი ცნება. განა, — ეოველი საკანი შეადგენს ერთეულს, — არ ნიშნავს: კერძო ცნება შეადგენს ზოგად ცნებას? განა შესაძლებელია წარმოადგინოთ, რომ კონკრეტული რამ უდრიდეს განყენებულ რამეს? ჩემ ეზოში მდგომი კაკალი (კონკრეტული მოვლენა) არას დროს არ შეადგენს ზოგად ცნებას „კაკალი“; ზოგადი ცნება „კაკალი“ არ შეადგენს უფრო ზოგად ცნებას — „ხე“; ზოგადი ცნება „ხე“ არსოდეს არ შეადგენს უფრო ზოგად ცნებას „მცენარე“... რატომ? იმიტომ რომ ლოგიკა გვასწავლის: ყოველი კონკრეტული მოვლენა (გინდა სხვანი) უფრო მდიდარია შინაარსით, ვიდრე მისი ზოგადი (родовое) ცნება. გავსინჯოთ ეს კითხვას სხვა მხრივ. ყოველ განმარტების მიზანია — გვიჩვენოს ცნების შინაარსი, ან დაგვისხელოს ცნების არსებითი ის თვისებანი, რომლებითაც დასურათდება და განირჩევა ეს ცნება სხვებისაგან. ამ დებულების შინაარსით რომ გავთვალისწინოთ ერთეულის განმარტება, დავინახვით მის შეუძლებლობას, ვინაიდან, — როგორც ზემოთაც ითქვა, — ერთეული აღარ დაშლება უფრო მარტივ ნაწილებად. ერთეულის შესახებ მკით-

ხვედს შეუძლიან გადასინჯოს ზოხორ-ტოტკის შეთოდება.

ამით გაფთავებული საუბარს ცალეულის შესახებ, მაგრამ ე. ხრამელაშვილმა იმისთანა საკითხზე დაიწყო ლაპარაკი, რომელზედაც ჩემ წინა წერილში არა არის რა ნათქვამი... „ამიტომ შეუძლებელი განდებოდა მათი (საგნების) დათვლა... უკეთუ ადამიანს განეულები ნიჭი არ ეხმარა, რომლის საშუალებით იგი ცალკე საგანს... განყენებულ ერთეულის ცნებაში ათავსებს“, — ასე ლაპარაკობს ჩემი მოკამათე. ეს ამონაწერი ძალა — უნებურად თხოულობს ერთ კითხვას: ეო თუ არა იმის. თანა დრო, როდესაც ადამიანს შეეძლო წარმოედგინა რამდენიმე საგნის რაოდენობა, და თვლავი არა სტოდნოდა? ან: „განყენების ნიჭი“ თავიდანვე გამოიჩინა ადამიანმა, თუ შემდეგ დროში? ზირველ-ეოფილ დროის კულტურის ისტორიის გამოკვლევით სჩანს, რომ ველური სხვა-და-სხვა თუქები ერთის აღსანიშნავად ასხელებდნენ სხვა-და-სხვა საგნებს — „მე“, „მოვარე“, „მზე“... ორის ნიშნად — „თვლები“, „ხელები“, სამის — „სირაქლემის თეხი“... აქედან ის დასკვნება, რომ აღამიანს, მინამ შეადგენდა რიცხვითი სახელებს, შეეძლო წარმოედგინა საგნების რაოდენობა. მაშასადამე, საგნების რაოდენობის გამორკვევა წინ უძღვის თვლას, ვინაიდან თვლისათვის საჭიროა რიცხვითი სახელები. თუ ადამიანი საგნების რაოდენობით უფრო ადრე სარკებლობდა, ვიდრე თვლას შემოიბედა, აქედან ისიც შეკარა, რომ იეო დრო, როდესაც ადამიანი „ცალკე საგანს“ არ ათავსებდა „ერთეულის ცნებაში“. აქედან ისიც დაისკვნება: „მას ჟამსა შინა“ ადამიანი რიცხუს არ აწარმოებდა, თუმცა საგნებს რაოდენობით ადგენდა. მაშასადამე, ე. ხრამელაშვილი სტდება იმამაც, ვითომ ადამიანმა დაიწყო თვლა მამხივე, როდესაც-ეი შეეძლო წარმოედგინა

რამდენიმე საკანი და იმავე დროს ერთეულიც აღმოაჩინა, როგორც განეწესებული ცნება. ზემოთ ნათქვამიდან ჩანს, რომ ეს ასე არ იყო ¹⁾).

ე. ხრამელაშვილის არ მოსწონება ჩემი შენიშვნა იმის შესახებ, რომ მის წიგნში არ არის ნახსენები საგნებითი რიცხვი. მისი აზრით — „რადგან ასეთი რიცხვები, როგორც 10. კაცი, 12 კალამი... შეადგენენ მარტივ სახელწოდებულ რიცხვებს (ხაზი ჩემად). აქ სხვა ცნებაა არეული ერთმანეთში: რა არის სახელწოდებული რიცხვი? რა არის მარტივი სახელწოდ. რიცხვი? საგნებითი რიცხვი გვიჩვენებს საგნების რაოდენობას; სახელწოდებული რიცხვი — ზომათა ანგარიშს. საგნებითი რიცხვის შემადგენელი ერთეული თანასწორენი არ არიან (5 ვაშლი, 2 სტოლი...) ამ ჯურს რიცხვების ერთეული ერთი გვარისა არ არიან; ამათ საერთო საზომავი არა აქვთ; მიუხედავად ამისა, პრაქტიკაში ამ გარემოებას უფრადლებას არ აქცევენ და საგნებითი რიცხვებზე აწარმოებენ ოთხივე მოქმედებას. სრულად სხვა, მოპირდაპირე ცნებას შეიცავენ სახელწოდებული რიცხვები. სახელწოდებული რიცხვის შემადგენელი ერთეული თანასწორენი არიან (2 აბი, 37 გირგ...) ეოველ რიცხვს თავისი უკვე მიღებული, გამორკვეული საზომი აქვს. მაგალ., სიგძის ზომებში მიღებულია ფუტა, ან არშინი, წონისაში — გირვანჯა... ერთი სიტყვით, სახელწოდებული რიცხვი წარმოსდგება გაზომვიდან. საგნებითი რიცხვი? ამას ზომა არა აქვს. არც ეს-ლას ცხადი განსხვავება ამ რიცხვთა შორის?!... აქედან, როგორც შედეგი, უნდა მივიღოთ, რომ საგნებითი რიცხვი ძალიან შორისა მარტივ სახელწოდებულ რიცხვთან. თვით სახელწოდებული რიცხვები, სხვათა შორის, დაყოფ

ფებიან მარტივ და რთულ სახელწოდებულ რიცხვებად; მაგალ., 2 აბი. — მარტივია; 2 აბი. 13 გირგა — რთული. საგნებითი რიცხვი წინამორბედა ისტორიულად ეოველ გვარ რიცხვებისა...

რიცხვთა შედარება — მუთკი შეიძლება ორი გზით: გამოთვლით და გავლეთით. თუ ეს მართალია, მაშინ არსებობს ართიმეტიკული მიმართიც და პროგრესიც. ამაზე ე. ხრამელაშვილის თავის წიგნში კრინტივ არ დაუძრავს. და შეკითხვა: „მეტად საინტერესოა ვიცოდეთ, რა დავალი აქვს ართიმეტიკაში ართიმეტიკულ მიმართს, ეს ერთგვარი აღმოჩენა იქნება ჩემთვის“... წინა წერილში მიუთითე ერთ შემთხვევაზე, როდესაც იხმარება ართიმეტიკული მიმართი ან პროგრესია. ეს გარემოება შეეხება რიცხვთა შუა რიცხვის გამოთვლისას, რასაც ე. ხრამელაშვილიც კისრულობს. მეორე შემთხვევა, როდესაც იხმარება ზემო აღნიშნული ფორმულები. ეს ამ ამოცანათა გადაწყვეტა, რომლებშიც საძებრია ორი რიცხვი, უკეთუ მოცემულია მათი ჯამი და მათ შორის განმარტებული რიცხვი (ასე ვთქვათ — ნაშთი). თუ ეს ახალი აღმოჩენაა თქვენთვის, ე. ხრამელაშვილი, სამოყვებით მომიტყუებოდა...

სამთა წესი დამუკებულია პროგრესიის კანონებზე. ერთეულის მეთოდი იგივე პროგრესიის მეთოდია; უკეთუ ერთეულის მეთოდს უმარტესობას აძლევენ სამთა წესთა მეთოდების შორის, ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ერთეულის მეთოდით უფრო მარტივად აიხსნება ამოცანა და მოწოდების განვითარებასაც ხელს უწყობს. ამოცანათა გადაწყვეტის ამ ორ მეთოდს ართიმეტიკაში უმარტებენ მიმართთა მეთოდსაც (თუმცა სხვა მეთოდებიც არის). მეტად დანაკლისზე მიუთითე ე. ხრამელაშვილს, რომელიც ამ მეთოდს „ხელფანურს“ უწოდებს. ხელფანურია ეს მეთოდი, თუ ბენებრივი, — ჩემად ბუენებრივი, — აშკარაა, მიმართთა მეთო-

¹⁾ ამის შესახებ — ე. ა. ლი, სახელმძღვანელო ართიმეტიკის შესწავლისათვის.

დი ღვიძლი შეიღია ზრთბორცის მეთადისა; და თუ მიმართთ მეთადი ხელფანურია, მაშინ ის ზოგადი ცნება—ზრთბორცის მეთადი—უნდა იყოს ხელფანური; მაშინ ზრთბორცის მეთადიც უნდა განვადგინოთ სსწავლო ლიტერატურად. სწორეთ ასე იქნება ლოჯიკა; მართალია ეს ავტორი, თუ არა, ეს სხვა საქმეა. განა ხელოვნურობით მეთადი დაიწუნება? არის ხელფანური მეთადი „გამოცდის საშუალებად“, „ნაშთის საშუალებად“ და სხვა. ეს მეთადები, თავ-თავის დრას, მშვენივრად სწევრტენ ამოცანებს. საზოგადოდ უნდა ითქვას, რომ რაც უფრო მეტი საშუალება აქვს ადამიანს გაუდგავს თავის საქმეს, ის უფრო სჯობია. ესევე უნდა ითქვას კერძოდ ართიმეტიკის სწავლებასად.

რაც შეეხება თეორეტიკულ კურსში ამოცანათა კრებულის მოთავსებას, ამას ე. ხრამელაშვილი ამართლებს მარტო დავიდოვის ავტორით. ეს მართალია. მართალია ისიც, რომ არც ერთ ავტორს, ვინც-ც იცნობიდა, არ შეუერთებია ამ გვარად სახელმძღვანელო. დიდი უმრავლესობა წინააღმდეგია მაგარ წიგნებისა.

თუმცა ე. ხრამელაშვილის წერილი და მისი წიგნიც კიდევ თხოულობენ არსებითი შენიშვნებს, მაგრამ ვთავებ, ვინაიდან წერილი გრძელდება. ხოლო ნებას ვაძლევ ჩემ თავს მივაქციო მკითხველის უურადლება მის წერილის ერთ ადგილს. ... „ხოლო საჭიროა კრიტიკა პირუთენელი (ხაზი ჩემია)“. საიდან დასკვნა ჩემმა მოკამათემ, რომ შენიშვნები არა პირუთენელია, განძრახ. არა-კეთად მიზნით დაწერილი? რომელ ზირისაგან, ან რომელ დაწესებულებაში ისწავლა ე. ხრამელაშვილმა ხელის ფათური სხვის გულში?!

მე, როცა ვწერდი ჩემ შენიშვნებს, სრულიად დამშვიდებულიად ვგრძნობდი ჩემ თავს სინიდისის მხრივ... არ ვიცი, როდის დაიშ-

ლის ზოგიერთა ქართველი ინტელიგენტი ბდავილს: არაქო, უშეკლეთ, სმშობლო იფუპება!...

დ. ქადაგიძე.

P. S. ე. ხრამელაშვილი თავის თავის გასაძრთლებლად გვიცხადებს, რომ მას წიგნის შედგენისთვის სამი წელიწადი უშრომია. და აქედან, აშკარაა, უოველი ზატივის ცემით უნდა მივხვდეთ მის შრომის და აღფარების მისი უდავო საკეთი. ამას ბევრს არ გამოვეყენებ; ხოლო მოგიყვან რეფერატს, მრავალ სხვათა შორის. ჩ. დარკინი ჩივის რომ მას აჩქარებენ გამოაქვეყნის მისი წიგნი—მოდგმთა წარმოშობის თეორია (Происхождение видовъ). ამ თეორიის შემუშავებაში დარკინს დაუფლავა ოცდა ხუთი წელიწადი. ვ. მანტო (ლოკიკა, წინასიტყვაობა) შენიშნავს რა იმ გარემოებას, რომ მას ამ წიგნის შედგენისთვის მოუწოდებია არა ნაკლებ ოცი წლისა, დასძენს: დარწმუნებული ვარ, ჩემი ნაშრომი უნაკლებად არ იქნება. ე. ხრამელაშვილის თავის წიგნის სიკეთის დასამტკიცებლად ერთი გარემოებაც მოჰყავს. მას თავის წიგნი (ხელთაწერი) წაუკითხავს ზოგიერთი ბისთავის. ამათაც დასტური მიუციათ წიგნის დაბეჭდვისა. დაბეჭდილი წიგნი გადაეცა „განათლების“ რედაქციას რეცენზიისთვის, რომელიც უკვე დაიწერა. მეჩუ რაშაა საქმე? თუმცა ამ შურონალის რედაქტორიც უოფილა „მიწვეულთა“ შორის. აქედან დასკვნა: რედაქციას ე. ხრამელაშვილის წიგნი „სახელგანთავსებლად“ უნდა ეცნო. მაგრამ, როგორც იცის მკითხველმა, ეს ასე არ მოხდა. ჩემთვის სავადლებულო არაა „იმ ზირთა“ აზრი ამ წიგნის შესახებ. ისაც შესაძლებელია, რომ არც რედაქცია შეთანხმებ ვეკლავებოში. სადავო საგანი სჯა-ბასით, აზრთა მიხედვით მოხდით უნდა გადაწყდეს; და ვისაც სურს გამოთქვას თავისი აზრი... ამას დაუმატებ: რთული კითხვის დაფასება, მისი აზრ-დაწონება, საფუძვლიანად გამოვკვება მეტად ძნელი საქმეა.

ამას უნდა დრო, სიღინჯე, წყარების გადასინჯვა, შეფასება-შეფარდება ერთისა მეორესთან, ეფექტურობის შესწავლა...

მე ვფიქრობდი, რომ ე. ხრამელაშვილის წიგნი დაწერილია გიმნაზიის მე-2 და მე-3 კლასისათვის, ამის შესახებ იგი იუწყება: "...მე სრულიად აზრად არა მქონია შემდეგინა არითმეტიკის სახელმძღვანელო გიმნაზიის მე-2 და მე-3 კლასისთვის"..." ეს მართალია: არც ვარცა ეს წიგნი გიმნაზიისათვის საუბედუროდ, არც იმას აცხადებს ავტორი, თუ რისთვის ან ვისთვის შეთხზა მან თავისი წიგნი. ხოლო

იმას ვგებულობთ, რომ მის წიგნს ლოგიკური კავშირი აქვს მისივე ამოცანათა კრებულებთან (ორი წიგნაკი). ნებას ვიტოვებ, მომავალში საუბარი ჩამოვაგდო მის ამოცანათა კრებულების სიკეთეზე; ამასთანავე შევეცები იმ კითხვას, თუ რამდენად უკავშირდება ეს ორი წიგნაკი შესამუს—არითმეტიკის სახელმძღვანელოს. კამათის გასაადვილებლად გარკვევით ნებდა, რომ თვით ე. ხრამელაშვილს დემსახურების ამოცანათა კრებულების ბუნებრიობა სახელმძღვანელოსთან და თან და თანობა მათ შორის.

დ. ქ.

შინაური მიმოხილვა

ჩვენი მომავალი ეროვნული სახალხო სკოლები *)

სათათბიროს ქართველი დებუტატი, პიტივეცმული კარლო ჩხეიძე, შიშობს, ვითუთ სამშობლო ენაზე სწავლების კანონ-პროექტი უბაღდეს ინსტანციაშიც გავიდეს და ჩვენ, ქართველები, მოუშვადებელი დავხედეთ: საჭირო სახელმძღვანელოები არ გვქონესო. ამ თავის შიშს ბანი ჩხეიძე, ღია წერილის სახით, უზიარებდა ჩვენს პედაგოგს იაკობ გოგებაშვილს.

ავტორი „დედა-ენისა“ და „ბუნების კარისა“ დამარწმუნებელი დარბაისლობით მოგვითხრობს, რომ სამოც და მეოთხე წლებში, მზრუნველ ნევეროვის დროს, ხუთ წლიან სახალხო სკოლაში ყველაში საგნის სწავლება ქართულ ენაზე მიდიოდა, რომ წინამძღვარიანთ კარის სამეურნეო სკოლაში, მთელი ექვსის წლის გან-

მავლობაში ყველა საგანს ქართულ ენაზე ასწავლიდნენ, რომ ტფილისის—ქუთაისის „ქართულ“ გიმნაზიების მოსამზადებელ კლასებში ოთხი წლის განმავლობაში ჩვენს დედა-ენაზე მიდის სწავლება, და თუ ეს შესაძლო იყო გუშინ, მით უფრო უეჭველია ქართულ სახელმძღვანელოებით ეროვნული სკოლების შემოღება დღეს. დებუტატი ჩხეიძე შიშობს, ჩვენი პედაგოგი კი სცდილობს ეს შიში გააქაროს. ჩვენის აზრით, ქართველ ხალხის განათლებას სულ სხვა მხრიდან მოელის საფრთხე. წიგნების უქონლობა, დებუტატ ჩხეიძის შიში რომ საფუძვლიანი იყოს,—ბოლოს მაინც ძლეული იქმნება, მაგრამ ის კი, რაც საფუძველშივე სწამლავს ჩვენს სახალხო განათლების საქმეს, არც ადვილად განსაკურნებელია.

ჩხეიძე-გოგებაშვილი საკითხის მთავარ ღერძად სახელმძღვანელოებს სთვლიან, მაშინ როდესაც ჩვენ ეროვნული იდეის განმასახიერებლად მასწავლებლები მიგვაჩნია. ღმერთმა გვიფაროს, რომ ვინმემ ისე გაიგოს ჩვენი აზრი, თითქმის სახელ-

*) ეს წერილი გადმოგვცემთ „სახალხო გაზეთიდან“, რადგანაც ფრად საუურადღებოა შეტადრე მასწავლებელთათვის. იგი გაზეთის რედაქციას მიუღია საფრანგეთიდან ერთის მეკრული სტუდენტისგან. რედ.

მძღვანელოებს არად ვაგდებდით. პირიქით, ჩვენ მხოლოდ იმისი თქმა გვიწევდა, რომ ღღევანდელს ჩვენს პირობებში სახელმძღვანელოების ბლომად ქონაც ოდნავ ვერ სწყვეტს ეროვნულ სკოლის კრიზისს.

მოკლედ შევეკითხოთ სინამდვილეს.

როგორც დროგაღვისა და შრამეკის რომაულ სახელმძღვანელოებს, ან შუალის რომაულ გრამატიკას, როგორც იმ ფილოსოფიურ თუ რელიგიოზურ ტრაქტატებს, რომლებიც წინა საუკუნეებში რომაულ ენაზე იწერებოდნენ, — არ შეიძლოთ გამოეწვიათ რომაულ ეროვნულ სკოლის აღორძინება, რადგან თვით იდეა რომაულ ეროვნებისა რომაელებთან ერთად დამარხულიყო, — ისე ვერც ბ.ნ. გოგებაშვილის „დედა-ენა“ და „ბუნების კარი“, ვერც ბ.ბ. ოცხელ-მთავრიშვილ-ყიფიანის „გუთანი“, ვერც ბ. ქუთათელაძის „წყარო“ და ვერც გომელაურის „ქართული მწერლები“ ვერ წარმოშობენ ქართულ ეროვნულ სკოლას, რადგან არ არსებობს თვით იდეა ქართული ეროვნებისა! ხოლო თუ პირველ შემთხვევაში, ალვილი, ბიოლოგიურად გადაშენებული რომაული ერი, თავის დატოვებულ სულიერ კულტურის წყალობით, კიდევ ბ.წყინავდა და მეფურად ცხოვრობდა ევროპა-რუსეთის სკოლებსა და ევროპის განათლებულ წრეებში, — ჩვენში ეროვნულ იდეიური სიკვდილი წინ უძღვის ქართველობის ბიოლოგიურ სხეულის გადაშენებას. ეროვნულად, სულიერად მკიდარი ქართველი ერი კიდევ განაგრძობს თავის სამარცხვინო ფიზიოლოგიურ არსებობას. თორემ, ეს კეთილშობილური წყურვილი ეროვნულ კულტურისადმი რომ არსებულიყო, ნუ თუ ის ახალგაზღვრა, რომელიც „დედა-ენა“ — „ბუ-

ნების-კარი“ გამოცემის შემდეგ სწავლავანათლებას დასწავდებოდა, ღრმად არ უნდა ზიარებოდა იმ მამულიშვილობას, რომელიც ამ სახელმძღვანელოებში ეგოადენის მზრუნველობით ჩაუთესია ნიკიერ პედაგოგის მადლიან მარჯვენას! [მერწმუნეთ, „დედა-ენა“ — „ბუნების-კარი“ რომ საძირკველად გულში ჩაეშენებია ჩვენს მოსწავლე ახალგაზღვრებს, გადაგვარებული ინტელიგენტები სანთლით საძებარი იქნებოდნენ; ღდეს კი ყოველ ფეხის გადაღვაზე გეჩხირებათ თვალში! განა ეროვნული იდეა რომ არსებულიყო ქართველებში, 1881 წლის კანონი ცხოვრებაში არ უნდა გაეტარებინათ ჩვენს მასწავლებლებს, „დედა-ენა“ — „ბუნების-კარით“ შეიარაღებულდნენ?]

როგორც გარდუვალი პრაქტიკული შედეგი ჩვენი ეროვნული უიმედობისა უნდა აღენიშნათ ის უმწვევრალესად სავალალო გარემოება, რომ მთელ საქართველოში ერთი მასწავლებელიც არ მოიძებნება ისეთი, რომელსაც ეროვნული განათლება მიეღოს და, მაშასადამე, ძალუძდეს მოსალოდნელ ეროვნულ სკოლებში სამშობლო ენაზე სწავლების წარმოება. ხვალ რომ სავალდებულო საყოველთაო პირველ-დაწყებითი ეროვნული სწავლა-განათლება გამოცხადდეს, და ქართველობა სკოლებს მიჰყვდეს, ვის უნდა მივანდოთ მისი ნორჩი სულის მოვლა-პატრონობა? სდ არიან ამისთვის მასწავლებლები? ან იქნებ იმას ფიქრობდეთ, რომ ქართულ ენაზე საგნების სწავლებისათვის საჭირო არ იყოს ქართულად გამოზრდილი, ეროვნულ-ტრადიციულ კულტურასთან შეხორცებული მასწავლებელი? „დედა-ენა“ — „გუთანი“ — „წყარო“ ათი დღის განმავლობაში შეიძლება მრავალ ათას ეგზემპლარად დაიბეჭდოს და

მთელი საქართველოს მოთხოვნილება უცებ დააკმაყოფილოს! ბოტანიკის, ზოოლოგიის თუ სხვა სახელმძღვანელო შეიძლება რამოდენიმე თვეში გაჩნდეს. ერთი აღმანიის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელო მრავალ ათას ბავშვის მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს. ბ.წ. იაკობ გოგებაშვილი, როგორც მასწავლებელი ერთ პირველ-დაწყებით სკოლასაც ვერ აუვა, ხოლო მისი „დედა-ენა“ თუ „ბუნების-კარი“ მრავალ ათას ნორჩ ქართველს სწვდება.

მაშ მთავარ საკითხად უნდა ჩაითვალოს არა სახელმძღვანელოების უქონლობა, არამედ ის, რომ ჩვენ მომზადებული და ეროვნულ ტრადიციებზე აღზრდილი მასწავლებლები არა გვყავს. მაშ, საიდან აღმოვაჩინოთ ის მასწავლებლები? აქაც ხომ გუტენბერგის მანქანას ვერ მოვიშველიებთ, რომ რამოდენიმე დღეში მასწავლებელთა საჭირო კონტინგენტი გავაჩინოთ! მასწავლებლის მომზადება ხომ დროს მოითხოვს და დიდ დროსაც! უკანასკნელი, 10—12 წელიწადია საჭირო, თუ არა მეტი, რომ ანბანის დაწყებიდან სამასწავლებლო საჭირო ცნობა შეიძინო?! მომზადებულ მასწავლებელთა გასაჩენად საჭიროა ეხლავე პრაქტიკულ მოქმედებას შეუდგედ, თორემ თუ გარემოებანი თავის ქეიფზე მიუშვით, მერწმუნეთ ვერც ეროვნულ სკოლას გავიჩადებთ და ვერც ეროვნულ სიკვდილს გადურჩებით. აქედან ცხადია, ჩენი საუკეთესო ძაღლონე თავდაპირველად უნდა მოხმარდეს ღირსეულ მასწავლებლებს სათანადო კონტინგენტის დამზადებას. ჩენი განსაკუთრებული ეროვნული მდგომარეობა მოითხოვს, რომ ქართველი სახალხო მასწავლებელი ჯეროვანი ცოდნით იყოს შეიარაღებული და

ამიტომ ქართველობამ არაფერი უნდა დაზოგოს, რომ სამასწავლებლო განათლება სანიმუშოდ მოაწყოს: ასეთი სამასწავლებლო განათლება უნდა იწყებოდეს სეროზულ დაბალ ტიპის სკოლით და თავდებოდეს დამთავრებულ ტიპის საშუალო საოსტატო ინსტიტუტით, რომელიც შეიცავდეს სხვა და სხვა დადებითი მეცნიერების სექციებს.

სოფლის მასწავლებელი უნდა იყოს არა მარტო ბავშვთა მასწავლებელი. არამედ მთელი **ხალხისა**, რომელშიაც იგი დღე და ღამე ტრიალებს. ასეთი განწყობილება კი შეიძლება დამყარდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც **მასწავლებელი**, მტკიცედ მეცნიერულ ცოდნით იქნება აღჭურვილი და თავის სამოქმედო რაიონის მიხედვით, შესაფერ პროფესიულ ცოდნას გაავრცელებს ხალხში. **სახალხო მასწავლებლად ქართულად გამოზრდილი, ცოდნით შეიარაღებული და ქონებრივად უზრუნველყოფილი** — აი ის ძალა, რომელიც სწავლა-განათლების საქმეს რაციონალურ ნიადაგზე დააყენებს. ვინ უნდა ითავოს ეს საქმე სამასწავლებლო განათლების მოგვარებისა? დღეს ჩვენში არსებული სხვა და სხვა საზოგადოებიდან ამ იდეას ყველაზე უფრო მეტად ენათესავება ქ. შ. წ. კ. გამავრცელებელი საზოგადოება, რომელიც ქვეყნის თვალში ნდობით არის აღჭურვილი და რომლის ფილიალური განჯოფილებანი საქართველოს თითქმის ყველა დაბა-ქალაქს ამშვენებენ. ქ. შ. წ. კ. გ. საზოგადოების მშველად გარს უნდა შემოერტყას ქართველი პედაგოგები, ქართველი ინტელიგენცია, ქართველი მასწავლე ახალგაზდობა. დღე ყველამ თავისი აგური ჩაატანოს ამ დიად ეროვნულ ტაძარს... **ია.**

ბათუმის ქართული სკოლა თბილისში

მქვს მას ღამის სამი საათის მატარებლით ოცდა ათამდე უფროს შაგირდებით გავემგზავრეთ საექსკურსიოთ თბილისისაკენ.

სიხარულით ბავშვებს მთელი ღამე არ დაუძინიათ. გათენებისას გავცილდით ზემო იმერეთს და შევედით ქართლში. ბავშვები მუდამ მატარებლის ფანჯრებთან იდგნენ და დიდის გაფაცოცებით აკვირდებოდნენ არე-მარეს.

ქართლის გაშლილი მინდვრები, ამწვანებული ჯეჯილით, ხილი აქა-იქ საამუხრათ გადაწითლებული ყაყაო ყვავილებით აფერადებული მინდორ-ველი თვალწარმოატაც სურათს წარმოადგენდა და ბავშვებიც ვერ ძლებოდნენ ამ სანახაობით. ისინი მარდათ ხტებოდნენ მატარებლიდან პატარა შეჩერების დროსაც კი, ხარბათ კრეფდნენ ყაყაოს ყვავილებს და კრავდნენ კონებათ.

ბავშვების ცნობის მოყვარეობასა და დაკვირვებას, შეძლების და გვართ ჩვენც ვუწყობდით ხელს და მათ ყურადღებას ვაქცევდით გზა და გზა შესანიშნავ ადგილებს, ძველ შნობს, თუ მდინარეებს. შევხებდით აქა-იქ კიდე დაჩენილ ქართულ მიწურ სახლებზე, დავანახეთ შიო-მღვიმის მონასტერი, მცხეთის ტაძარი, ზედაზენი, ჯვარის საყდარი და სხვა ისტორიული ნანგრევები თუ ციხეები. ყოველ ასეთ დანახვებზე ბავშვები მსწრაფლ იკონებდნენ ყოველივე წაკითხულ-გაგონილს თითოეულის შესახებ, ამბობდნენ შესაფერ ნასწავლ ლექსებს და უზიარებდნენ ერთმანეთს თავიანთ შთაბეჭდილებას. ხშირად თვითონ იძლეოდნენ კითხვებს ამა თუ იმ დანახულის შესახებ. ასე

ჩავედით თბილისში. ბავშვები ძლიერ მოქანცულები იყვნენ, მაგრამ ისინი თითქოს არ იჩნეოდნენ დაღალვას.

ბათუმთან შედარებით უზარ-მაზარი ქალაქის დანახვამ, მისმა ხალხით და სიკაცხლით სავესე ქუჩებმა, ხალხითვე გაქედილმა მარდათ მოსრიალე ელექტრონის ტრამვაის ვაგონებმა და სხვა ასეთმა სანახაობამ ერთბაშად მიიპყრეს და დაიმონავეს პატარების ყურადღება და თავბრუ დაასხეს მათ.

ტრამვით გავემგზავრეთ ჩვენთვის დანიშნულ ბინაზე სახელოსნო სასწავლებლის შენობაში. დიდი მადლობის ღირსია ამ სკოლის დირექტორი და აღმზრდელი ბნი ვლადიმერ ელიაშვილი. მათ ყოველივე ღონე მიედოთ, რომ გვზავრობით მოქანცულ ბავშვებს შესაფერათ დახვედროდნენ. ბნი ელიაშვილი თვით სადგურზე დაგვიხვდა და წავგიყვანა სასწავლებელში, სადაც ბინასთან ერთად წინ და წინვე დავმზადდებოდათ ბავშვებისათვის სადილი, ჩაი და სხვა.

სულ თითქმის სამი დღე დავრჩით თბილისში და ამ მოკლე დროის განმავლობაში, რა თქმა უნდა ძალიან ნაჩქარევით, მაგრამ მაინც მოვაწარით თითქმის მთელი თბილისის გაცნობა. დავათვალიერეთ ბოტანიკური და მუშტაიდის ბაღები, სიონის ტაძარი, დიდუბის ეკლესია, შევედით სამხედრო ტაძარში, ავედით ფუნქიკულერით მთა წმინდაზე, სადაც ვინახულეთ მამადავითის მონასტერში ილიას და გრიბოედოვის საფლავები. აქედან შევხებდით ბავშვებს კრწანისის ველზე და დავათვალიერეთ აგრეთვე სამხედრო მუზეუმი, არტიტიულ და ქართულ სა-

ზოგადოებების თეატრის შენობები, ვინახულეთ ქართული გინაზიის შენობა და აქვე დავესწარიტ სალიტერატურო დილაზე; ასეთსავე დილაზე დავესწარიტ აგრეთვე სახალხო სახლშიც.

ორშაბათს 9 მაისს გამოვემგზავრეთ ბათუმისაკენ და შევჩერდით მცხეთაში. სულ რაღაც საათ ნახევარი რჩებოდა, შემდეგ მატარებლამდის მაგრამ ჩვენი და მოწაფეების სურვილი მცხეთის და სხვა იქაურ შესანიშნავი ადგილების დათვალიერებისა ისეთი დიდი იყო, რომ ჩვენ არ შეუშინდით ამ მოკლე დროს და სწრაფად გავეშურეთ დიდებული ტაძრისაკენ.

თან გვახლდა ბ-ნი ლ. ბოცვაძეც, რომელიც გამოგვყვა მცხეთაში და როგორც ამ ადგილების კარგათ მცოდნემ დაწვრილებით გააცნო ბავშვებს მცხეთის არე-მარე, პომპეის ხიდის ნაშთი, არმაზი, მცხეთის ტაძარი, სამთავროს ეკლესია და ამათ გარშემო მდებარე შესანიშნავი ისტორიული ადგილები.

მეფე მირიანის, ნანას, ვახტანგის გორგასლანის, ერეკლეს და გიორგი მეცამეტის და სხ. ისტორ. პირთა საფლავების თავის თვალით ნახვამ მეტის-მეტად გაიტაცა ბავშვები, ნაღვლიანათ გასცქეროდნ ისინი სოფელ წიწამურს, სადაც

ბათუმის ქართული სკოლა მცხეთაში.

მოკლულ იქმნა მათთვის კარგად ცნობილი პოეტი ილია ჭავჭავაძე. არა ნაკლების ყურადღებით შეჩერდნ ბავშვები ყაჩაღ არსენას საფლავზედაც სიაზოვნებით მოიგონეს „არსენას ლექსი“ც..

აქვე არაგვის პირას ძველი ანტიოქიის ტაძრის ნანგრევთან გადვიდეთ სურათი. მატარებელიც მოახლოვდა და ჩვენც გამოვემგზავრეთ ბათუმისკენ.

ასე დასრულდა ქართული სკოლის ექსკურსია ტფილისისკენ და არა გვგონია ამ სკოლის შვიკრდების ხსოვნიდან ოდესმე ამოიშალოს ის დიადი სიაზოვნება, რომელიც მათ განიცადეს ამ მგზავრობის დროს. დიდი იყო სიხარული ბავშვებისა ამ ექსკურსიის მოლოდინში, ხოლო თვით მგზავრობის დროს ხომ ერ-

თიანათ აღტაცებაში მოვიდნენ. თავისი თვლით ნახვა ყოველივე იმის, რის შესახებაც მხოლოდ მათ გაეგონათ, ან წაეკითხათ, სამშობლოს შესწავლის, თუ ისტორიის გაცეთილებზე გამოუთქმელის სიამოვნებით ავისებდა ბავშვების გულს. მოკლე წერილში ძნელია ყოველივე იმის გადმოცემა, რაც ამ მგზავრობის დროს განიცადა მათმა ნორჩმა გუნებამ. ამის შემდეგ თვით მასწავლებლებიც კიდევ უფრო ღრმად დავრწმუნდით იმ აზრში, რომ ასეთ ექსკურსიებს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს სკოლის ცხოვრებაში ბავშვების როგორც გონებრივ, ისე ზნეო-

ბრივ განვითარების მხრივ. საბედნიეროთ ეს აზრი თან და თან ღრმად იდგამს ფსევებს და მომავალში იმედია კიდევ უფრო მეტის ყურადღებით მოცურობიან ამ საქმეს.

დასასრულ მაღლობის ღირსია ბათუმის წერა-კითხვის განყოფილების გამგებობაც, რომელმაც, მიუხედავად დიდის ფინანსიური კრიზისისა, არ დაიშურა ამ საქმიანობისთვის საჭირო ხარჯების გაწევა და წინ მიეგება ამ შემთხვევაში მასწავლებლების სურვილს.

ბათუმის ქართული სკოლის

მასწავლებელი რ. რამიშვილი.

მოწერილი ამბები.

სახალხო მასწავლებლების უნუგეშო მდგომარეობა

(წერილი გურიდან)

მეორე წლის წინათ ერთ-ერთ ქართულ გაზეთში ბ. ისრაშვილმა დასტავა წერილი, რომელშიაც უსაყვედურებდა სოფლის მასწავლებლებს დაუდევრობას და იწვევდა მათ დაარღვიან სიჩუქე და გაეცათ ზასუხი თავისი თავის და თავისი შკოლების უნუგეშო მდგომარეობისათვის.

ბ. ისრაშვილის სურვილი და საყვედური სმარტლიანია, მხოლოდ ეს უნდა ეხებოდეს გარეშე საზოგადოებას: თუ მასწავლებელი სდუმს, თუ, შეიძლება მას ვერც კი მოუხერხება რისმე თქმა, მათ უმეტეს უურადღებით უნდა ექცეოდეს ამ საკითხს დანარჩენი ხალხი საზოგადოებისა, რადგანაც სოფლის მასწავლებლის და მასთან დაკავშირებულის სახალხო სკოლის საკითხი მჭიდროდ დაკავშირებულია საზოგადოების სწავლა-დღეგრძელასთან და მით მთელი საზოგადოების ზნეობრივ და გონებრივ მდგომარეობასთან. ვიმოვრებ ეს დიად დღიურ კითხვას უნდა იყოს იმათთვის, ვისაც მაინათ დაუსასნავს ხალხის კეთილდღე-

ობისათვის ზრუნვა მაგრამ, სამწუხაროთ, ეს უკანასკნელნიც კასადგარ უურადღებობას იჩენენ ამ ფრიად სერიაზული საკითხის შესახებ. სოფლის მასწავლებელი და მისი სკოლა ეგვას მიგვიგეულები აქვს და თუ იშვიათათ ვინმე გაცხსენებს არა იმისათვის, რომ საკითხს პრინციპიალურათ შეეხოს, არამედ უფრო ამ მიზნით, რომ სხვებთან ერთათ ორიადე შოლტი მანაც გადაკრას ბეჩავ მასწავლებელს. მაგრამ ეს საქმეს სრულიადც არ შევლის. მარტო ღანძრავ-კაცებით ვერავითარ ცვლილებას ვერ მოვახდენთ. მასწავლებლის და მისი სკოლის საჯალაო მდგომარეობა—ეს საერთო შოფენია. სახალხო სკოლის გულწრფელი მეგობრები ამ საერთო მოვლენების მიხედვით უნდა არკვედეს და მისგან გამოსავალ გზას ეძებდეს. აი თუ განდ ავიდოთ მასწავლებლის უფლებრივი მდგომარეობა და დამოუკიდებულება მასთან უფლების შეინეთა და სოფელათა. კულტურულ ქვეყნებში სახალხო მასწავლებელი უფ-

დასაგან ზარცე-საცემი ზირა, მისი შერაც-
სეოფა დაუსჯელად არავის ჩაუვლის, მაგრამ
ჩვენში კი რას ვხედავთ? მასწავლებელი და-
ბელ-დობეთაა ცნობილი. ის ყველა შერაცსეო-
ფელზე და უფოელბოზე შერაცსეოფილი და
უფოელბოა. მისი ჩაწიხლა ეკვლას დაუსჯე-
ლათ ჩაუვლის. შეიძლება ამისთვის მადლობაც
მიიღოს ვისცანაც ჯერ არს.

მიზეზი ამის ცხადია: სახალხო სკოლა
ხშირათ ერთათ-ერთი დაწესებულებაა, რომე-
ლიც სოფლის წევრადით მოცულ ცხოვრება-
ში მტრ-ხალებობით დადებითს მუშაობას ეწე-
ვა, რომელიც ხალხს უვიცობასთან სარძოფ-
ველ იარაღს აძლევს ხელში და სწორეთ ამას
ვერ შერიგებთან ბეღეთის მოციქულნი და
კადეცვაც ამიტომ ეკავრებათ ამ დადებით მუ-
შაობის მაწარმოებელნი—მასწავლებელნი.

თუ რანაირი დამოკიდებულება არსებობს
სოფლის მასწავლებლებთან, ამას ნათელ-
ჭეოფს შემდეგი მაგალითები: გასულ წელში აწ შივე
სამსასურდინ დადევნებულმა ჩოხტაურის ბო-
ჩაულმა იფსიუკმა დაატუსაღა მასწავლებლები:
ე. ლომთათიძე, ს. რუხაძე და მ. ტანიშვილი.
მიზეზი? მხოლოდ ის, რომ მათ მოგძო-
თმა ქქონდათ. ერთი მათგანი ბოჩაულს „მარქ-
სის საზიზღარ სხეს აგონებდა“. ბოჩაულის
ბრძანებით სამივე დაუფონებლივ გაკრიტეს,
შემდეგ კი გაიგდეს წინ და 26 ვერსის მან-
ძილზე ფეხით ოზურგეთში ჩარევს და ციხე-
ში უერეს თავი. „დამსაშვენი“ მალე განთა-
ვისუფლეს და საქმეც ამით გათავდა. იმავე
ბოჩაულმა მოსწავლეების წინ წარმოუდგინელი
შერაცსეოფა მიუქნა მასწავლებელ მ. რამი-
შვილს. ჯერ ადგილობრივ გამართასა შემდეგ
გაიგდო წინ და მთელი სოფელი ცემით ჩა-
ატარა. მიზეზი? სკოლიდან მიმავალ მასწავ-
ლებელ რამიშვილს შეკითხვა: ვინ ხარო.—
მასწავლებელიო—მიუგო და ეს საკმარისი და-
ნაშაულობა აღმოჩნდა სხენებულ ბოჩაულის
ხელში. მწარეთ შერაცსეოფილმა მასწავლე-

ბელმა გუბერნატორის წინაშე საჩივარი აღძრა,
მაგრამ ბოჩაულმა ამის შემდეგ კიდევ მთელი
წელი ითარება და ბეჩავი მასწავლებელი კი
გადასახლეს საჩივრის აღძვრის გამო. თუ
სოფლის მამასხლისი შენთან კარგ განწყობი-
ლებაში არაა უზრუნველ ყოფილი არაფრით
არ ხარ. ნ. ქერიძე, მეტრელიძე, თალაკვაძე,
ქარციძე და ბუერი სხვები. რომლებიც თა-
ვიანთ საფავრელ ადგილებს მოაშორებს, ეს არის
განბროტებული ძალის თარეში მასწავლებელ-
თა თავზე: მათ წინააღმდეგ არავითარი გარ-
კვეული ბრალდებები არ წარმოუყენებიათ.
„სტრახნიკა“ ხორავა სცემა მასწავლებელ
დომენტი რამიშვილს—მაგრამ მან საჩივრის
აღძვრა ვერ გაბუდა და აბა ვინ მოსთვლის
რამდენი უბედურება ტრიალებს ბეჩავ მასწავ-
ლებლის თავზე. უკანასკნელი სასტეო თვალ-
ურის დევნების ქვეშა დაეხეხილი—მას გა-
საქანს არ აძლევს. მისი მოწოდება რამე
გულტურელ საქმეში შეუწინარებალთ მაინათ.
რაც შეეხება ჯამიკირის სოფლიდან მიღებას,
აქაც მასწავლებელი მთლათ სოფლის მამასხ-
ლისის სურვილზეა დამოკიდებული. ელვის
სისწრაფით იკრიფება უოველგვარი ნელომე-
ბი, დრამა და სხვა გადასახადები, მაგრამ მას-
წავლებლის ფულების მოკრეფის შესახებ თავს
არავინ იცხელებს. ბეჩავი მასწავლებელი ხში-
რათ 5—6 თვის განმავლობაში გროშის ადე-
ბასაც ვერ ედირსება. საჩივარი ძნელი გასა-
ბედია, მაგრამ არ სჭრის: ბოჩაული მისწერს
მამასხლისს: მასწავლებელი დაჯამყოფილიყო,
მაგრამ მხოლოდ ამ შემთხვევაში მამასხლისი
ადვილათ უვლის გვერდს უფროსის ბრძანებას
და მასწავლებელი მანაც დაუკამყოფილებელი
რჩება. ცხადია აქ რადაც საიდუმლოებაა და
მართლაც ამ ნიადაგზე არა ერთი და ორი
დასჯიდა. თუ გინდა რამე აიღო, უნდა მო-
მადლოერო სოფლის მოხელე ზირები, რაც
გამოიხატება „გასამრჯელოს“ ცალკეში. არც
სოფელთა დამოკიდებულება მასწავლებელთან

რიკიანი: მეტადრე თუ ჯამჯიანი სოფლიდან ეძლევა, მას უმზერენ ისე, როგორც შუველ-ფელს: „არადა მასწავლებელია მაცი—სულს გვაშობის“ იტყვის ბევრი როცა ნახევრათ მშვიერი და დაფეთითელ-დაცლავილი მასწავ-ლებელი იძულებული ხდება საჩივრით აიღოს კუთვნილი გროში. თუ მასწავლებელი ხარ, ყველაფერი უნდა მოითმინო, ყოველხანრი დავალება შეასრულო. სოფელი მოსვენებას არ გაძლევს: თუ რაიმე საბუთის ქაღალდი დაურჩა დასწერი, შენ უნდა მოგმართოს, რადგან სოფლის მწერალი და გერძო ზირე-ბა მუქათა არაფერს გაუკეთებენ, მაგრამ ვაი შენი ბრალი თუ უარი უთხარი და მით უმე-

ტეს, თუ გასამრჯელო მოითხოვე—ჯვარს გაც-მენ—სამუდამით თავი მოგკეტება. ის რომ მასწავლებლის ვაფა უზომია, რომ მას ხში-რათ 2—3 განყოფილებაში 80 სუსტ მოს-წავლესთან უხდება შეცდანიება იმას არავინ დაეიდევს, ამის დამცესებელი არავინა სოფ-ლის ახრით მასწავლებელი ვალდებული უკლავიერი უკეთეს მას. ცოტადენ თავისუ-ფალ დროსაც არ მოგახმარენ.

საზოგადოება მასწავლებლიდან ბევრ რამეს მოითხოვს, მაგრამ თვითონ კი არაფერს აძ-ლევს, გულშემატკივრობის და დახმარების მაგიერ ღანძლავ კიდევით უმასწავლებლავ მას.

ვინმე.

წერილი რედაქციის მიმართ*)

ბ. რედაქტორო! თქვენ ღია წერილში რომელიც ამას წინაღ მივიღე, სხვათა შორის ეწერა „სირცხვილი არ არის,

*) ვუბნდავთ ამ წერილს და თან მწუხარებით, აღვნიშნავთ, რომ კულაში ეს დღესაც ერთად ერთი დაწინაურებული სოფელი ქვემო იმერეთში დღეს ისე დაწინაურებულია, დღემულა, რომ ვერ შეუგნია სახალხო სამკითხველის მნიშვნელო-ბა, რომელიც ყველა წოდებას აერთებს და ერთგვარად ემსახურება გლეხს, თავადს, აზ-ნაურს, ერს და ბერს, დიდს და პატარას. როცა ასეთი განხეთქილებაა წოდებათა შორის, ადგილობრივი ინტელიგენციის ვალაა ჩაგო-ნოს ძლიერის სიტყვით ყველა, ვინც საზო-გადო საქმეს დაღატობს, ძირს უთხრის და მით გარშემო სიბნელეს ავრცელებს და წოდე-ბათა შორისაც შურის ძიებას და მტრობას ნერგავს. თუ სოფლის მოდგაწის ინტელიგენ-ციის სიტყვას ხალხში გასავალი და ნდობა არ აქვს, იქ ვერცა რამ გაკეთდება. სამართ-

კულაში (ქუთ. მაზ.) ერთი სამკითხველო გქონდათ და ისე გაგიქრათ, რომ მისი ხსენებაც არ არის დღეს*. ამის პასუხს

ღიანია სამტრედიის განყოფილების წინადადე-ბა 30 წევრის შიგნის შესახებ თუ კულაში ინტელიგენცია ხალხში ვერ იშოვას თავის რწევა-შთაბრუნებით წერა-კითხვის საზოგადოე-ბისთვის 30 წევრს. მაშინ მას არავითარი გაუღება არ ჰქონია, მაშინ ის სოფლის მარი-ლად კი არა შეუჭვდაც სასწიებელი არ იქ-ნება. კულაში 30-ზე მეტი ინტელიგენტიც იქნება, რომლებიც თავის თავს მაინც ინტე-ლიგენტს უწოდებს. ამა პირველად ისინი უნდა ჩაეწერნენ საზოგადოების წევრებად და მათ მიმამკელებიც ბლომად გაუჩნდებიან. სამ-ტრედიის განყოფილება იგივე წერა-კითხვის საზოგადოებაა და მის უწყებაში არსებული ბიბლიოთეკის ფულადი გამოწვდევები ისე ვერ იზარზმებენ, როგორც დღეს დაბრძანე-ბიან ეს ვაჟბატონები არხინად და ქვეყნის საქმე ფეხებზე ჰგდიათ.

რედ.

ქვევით მოგახსენებთ და თუ ეს საკითხი საზოგადო ინტერესს მოკლებული არ არის გთხოვთ დასტამბოთ თქვენს ჟურნალში.

პასუხად იმასვე გავიმეორებ, რასაც ვამბობდი „დროებაში“, „სახალხო გაზეთში“ და „Бат. Вѣс.“-ში. საერთოდ ქართველების დაუდევრობა ყველამ უწყის, გარდა ამისა ამ სოფელში ყველა წოდების ხალხი ცხოვრობს: თავადი, გლეხი, აზნაური, ეზრაელი... ერთობ მიუყოლებელი და ერთი მეორეზე მტრულად მაქცერალი, მათ შორის ჯერ კიდევ „ხილია ჩატეხილი“, რაც სატირალია და სხვა არაფერი. მიუხედავად იმისა, რომ ნებაბრთვა წერა-კითხვის საზოგადოებიდანაა აღებული „სახალხო უფასო სამკითხველოს“ სახელით და არა რომელიმე წოდებისთვის, ეს სამკითხველო თავიდან თავად-აზნაურობას ჩავარდნია ხელში, ფული სამკითხველოს სახელით ორი ათასამდე შეკრებილია. სამკითხველოსთვის 800 მანეთიანი შენობა აუგიათ, მაგრამ, საუბედუროთ, თვით წოდებაში განხეთქილება მომხდარა „ის შენობა არა აქუნდა აგვეგო და არა იქო“. ამ განხეთქილებას შედეგათ მოყალიბა 800 მანეთიანი შენობის თორმეტ თუმნათ გაყიდვა. ანალები ფულით და სხვა საშუალებით ერთხანს კერძო შენობის ქირავება და შემდეგ დასაფლავება. ბევრ პატივცემულ პირზე კიდევ საკმაოდ ყოფილა დარჩენილი ბიბლიოთეკის ფული, არა მანათობით, არამედ თუმნობით და, წარმოიდგინეთ, ასობითაც ჩამოხოქილი ბათოში, თბილისში, ბაქოში და სხვა ქალაქებში საჩივრები აღიძრა, მაგრამ ბოლოს პირში

წადგომა „ფულის გადამსანსვლელებისათვის“ არავინ მოისურვა. ზურგს უკან ყველა ძალზე ვიბლურებით. ამ გვარად საჩივრები მიყურდა. გამოვიგონეთ ბარათების ბეჭედა და დაგზავნა ხარბინ-პეტერბურგ-მოსკოვში მცხოვრებ გულშემატკივართვის, იქნებ რითიმე დაგვეხმარათო. მართლაც ზოგმა კიდევ გამოგზავნა თითო თუმანი, იმ იმედით, რომ ახალი გამგეობა შემდგარა და იქნებ რაიმე უშველონო. თქვენც არ მომიყვდეთ, ამ ცოტამ ვერ გვიშველა და სხვა წყარო კი არსით იყო გლეხობა ვერ შემოვიყვანეთ „თავადები ტუქს აგვიბზუებენო“. დავრჩით მშრალზე. წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების სამტრედიის განყოფილებამ წინადადება მოგვცა „30-ამდე წვერი გვიშოვეთ მაგ სოფლიდან და ბიბლიოთეკის შენახვას თავს ვიდებთო“. შესაძლო იყო, მაგრამ ეს ზოგმა იუკად რისა: „ჩვენ ამაცები ვართ, სხვის ოპერის ქვეშ არ შეგვიძლია ვიყოთ, ვაცოცხლებთ, — ვაცოცხლებთ, არა და დაიკეტებაო“... და დაიკეტა!

„გენერლები, პოლკოვნიკები, პოდ-პოლკოვნიკები, ინტელიგენცია, ნაცია, ბეცია დარჩა უბიბლიოთეკათ... ყიყლიყო!..“ დავცინის გლენკაცობა და ღირსნიც ვართ, ერთხელაც არის დავრწმუნდებით, (თუ გავტყდებით) რომ მათ გარეშე არ ვარგვართ და არა!

ვარლამ იმერელი.

რედაქტორ-გამომცემელი

ლ. გ. ბოცვაძე.

უკველდლონი საზოგადოებო და საღატერატურო

„ს ა ხ ა ლ ხ ო ბ ა ზ ე თ ი“

(წელიწადი მეორე)

უკველდლონი გამოცემის გარდა გაზეთს ექნება კვირეული

ს უ რ ა თ ე ბ ი ა ნ ი დ ა მ ა ტ ე ბ ა

დამატება გამოვა კვირაობით

გაზეთის ფასი დამატებათ: წლით, როგორც ქალაქში, ისე ქალაქ გარეთ ღირს
8 მან. 50 კაპ., ნახევარი წლით—4 მან. 80 კაპ., ერთი თვით—80 კ.

ცალკე ნომერი ყველგან ერთი შაური, დამატებიანი ნომერი (კვირას) 7 კაპიკი.
აღრესის გამოსაცვლევი ფასი 40 კაპ.

განაწილება ფასისა: გამოწერის ღირს 3., 1 მარტისთვის 2 მან., 1 მაისისთვის
2 მან. და 1 ივლისისთვის 1 მან. 50 კაპ.

რედაქცია ღიაა 9—7 საათ.

თიფლისი, რედაქცია „Сахалхо газети“.

რედაქტორ-გამომცემელი ნ. კურდღელაშვილი.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1911 годъ
на газету

„Закавказская Рѣчь“

Годъ изданія третій.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА

отъ доставк. на домъ:	Въ Тифлисѣ	Въ провинц.
На годъ	6 руб.—коп.	8 руб.—коп.
„ полгода	3 руб. 50 коп.	4 р. 50 к.
„ 3 мѣсяца	2 руб. — коп.	2 р. 25 к.
„ 1 мѣсяць	— 70 коп.	— 75 к.

АДРЕСЪ: Тифлисъ, редакция газ. „Закавказская Рѣчь“ Эриванская площадь, домъ Харазовой.

Для телеграммъ: Тифлисъ, „Закавказская Рѣчь“.

Редакторъ Р. Д. Бебиевъ.

Издатели: } Кн. Г. И. Амидаджиби.
 } П. А. Готуа.

1911 წლის 10 იანვრიდან გამოვა
ორშაბათობით დიდი ლიტერატუ-
რული და პოლიტიკური გაზეთი

—**თ ე მ ი**—

წლიურათ 2 მან. 50 კაპ. ნახევარი
წლით 1 მან. 50 კაპ. 3 თვით 1 მან.
ცალკე ნომერი 5 კაპ.

ღრობითი აღრესი: Эриванская
площ. д. Харазовой

რედაქტორ-გამომცემელი გრ.

დიასამიძე

მიიღება ხელის მოწერა

აწმ. ჯორჯიძის თხოვნებთან მე-2-ზე წიგნზე:

„ჩვენი საზოგადოებრივობა“.

შინაარსი: ავტორის სურათი. წინასიტყვაობა. 1) მეოთხმოციანნი და ოთხმოც-
და-ათიანნი. 2) პუბლიცისტი—ილია ქავჭავაძე. 3) ნ. ნიკოლაძე (ნაწყვეტი).
4) თავად-აზნაურულ ინტელიგენციის პოლიტიკური აზროვნება მე-XIX საუკუნე-
ში. 5) რევოლუციის შემდეგ.

ხელის მოწერა მიიღება ტფილისში—„სახალხო გაზეთის“ რედაქციაში და
წ. კ. ს. წიგნის მაღაზიაში; ქუთაისში გაზ. „კოლხიდის“ რედაქციაში; ბათონ-
ში—ირაკლი ავალიშვილთან (ქალაქის საავადმყოფო); სოხუმში—ნ. ჯანაშიასთან;
ხონში—წ. კ. ს. წიგნის მაღაზიაში; სურამში—ალ. ხორავასთან (საბაკალეო მა-
ღაზია); გორში—სოლომონ კიკნაძესთან (სამეფო ქ., ზურაბიშვილის სახ.) და
თელავში—წ. კ. ს. განყოფილების წიგნის მაღაზიაში. ვისაც სურს წიგნი ფოს-
ტით მიიღოს, მან ხარჯად 10 კ. უნდა გადაიხადოს.

ამ წლის 25 მარტიდან გამოდის ქ. ქუთაისში ყოველ-დღიური ქართული გაზეთი

„კოლხიდა“

რედაქციის ადრესი: ალექსანდრეს ქუჩა, თევდორაძის სახლი, ხელმოსაწე-
რი ფული უნდა გამოიგზავნოს ქ. ქუთაისის რედაქციის სახელზე. გაზეთის
ფასი ჰირველი აპრილიდან წლის დამლევამდე 5 მან. და 10 შაური. თვიუ-
რი—ოთხი აბაზი.

თითო ნომერი ერთი შაური

ადრესის გამოცვლა: ქუთაისისა ქუთაისზე—ორი შაური, დანარჩენ შემთ-
ხევებში—ორი აბაზი.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ი ს ფ ა ს ი:

შირველ გვერდზე სტრიქონი სამი შაური, უკანასკნელზე—ორი შაური.

სამგლავიანო განცხადება სამი მანეთი

რედაქტორ-გამომცემელი ა. ჭუმბაძე.

მიიღება ხელის მოწერა

ყოველ-კვირეულ საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთ

„ბათუმის მოამბე“-ზე

ფასი გაზეთისა! წლიურათ 2 მან. 50 კაპ. $\frac{1}{2}$ წლით 2 მან. 3
თვით 1 მან. თითო ნომერი ყველგან **ერთი შაური**.

რედაქტორი: პ. ი. მეფისაშვილი, გამომცემელი: ევგ. გერმანი.

ადრესი რედაქციისა: მარინსკი პროსპ. № 6 სახ. მეტეგრბაშვილისა.

